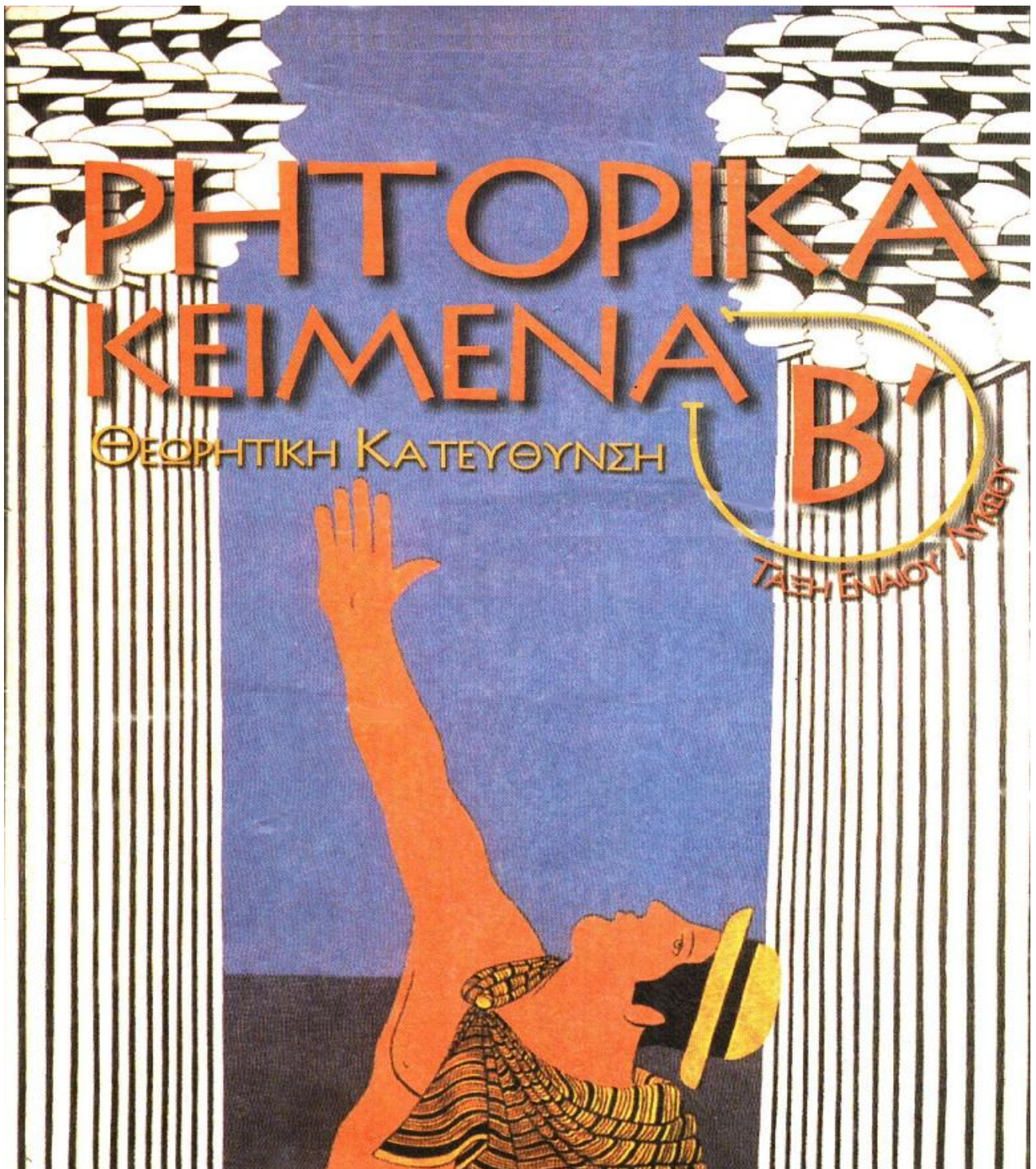

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Β' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

1ος ΤΟΜΟΣ

ΡΗΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ
Β΄ ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ 1ος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Κωνσταντίνος Ι. Δάλκος

Χρίστος Ι. Δάλκος

Γεώργιος Π. Μανουσόπουλος

Νικόλαος Ι. Μπονόβας

Σπυρίδων Α. Παργινός

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΕΪΚΟΥ, Σύμβουλος

ΣΩΤΗΡΗΣ ΓΚΛΑΒΑΣ, Μόνιμος Πάρεδρος

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΡΙΣΗΣ

Ιωάννης Αναστασίου

Καθηγητής

Πανεπιστημίου

Ιωαννίνων

Αριστείδης

Δουλαβέρας

Σχολικός Σύμβουλος

Κώστας Κοτζιούλας

Καθηγητής Β/θμιας

Εκπαίδευσης

Σχεδιαστής

κωμικογραφημάτων

Νότης

Κατσέλης

Εξώφυλλο

Σπύρος

Σιάκας

Με απόφαση της ελληνικής κυβέρνησεως τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται απο τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν.

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΡΗΤΟΡΙΚΑ

ΚΕΙΜΕΝΑ

**Β΄ ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ**

**ΤΟΜΟΣ 1ος
1^η έκδοση**

ΑΘΗΝΑ

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ

ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(Ακριτίδου Ελένη)

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Το εικονογραφικό υλικό του βιβλίου προέρχεται από εκδόσεις διαφόρων εκδοτικών οίκων τους οποίους το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο θερμά ευχαριστεί. Ιδιαίτέρως ευχαριστεί την Εκδοτική Αθηνών και το Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τραπέζης από βιβλία των οποίων έχει ληφθεί το μεγαλύτερο μέρος του υλικού αυτού. Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

A.	Αντικείμενο
α.ε.	αρχαία ελληνική (ή αρχαιοελληνικό)
Aθ.	Αθήνα
αι.	αιώνας
βλ.	βλέπε
δηλ.	δηλαδή
ενν.	εννοείται
κ. ε(ξ).	και εξής
κ.τ.τ.	και τα τοιαύτα
λατ.	λατινικό
λ.	λέξη
M.I.E.T.	Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
ν. ε.	νέα Ελληνική (ή νεοελληνικό)
πρβλ.	παράβαλε
π.Χ.	προ Χριστού
ρ.	ρήμα
ΣΑΕ	Συντακτικό Αρχαίας Ελληνικής
Υ.	Υποκείμενο

Εισαγωγή

Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Α'. Η ΦΥΣΙΚΗ ΡΗΤΟΡΕΙΑ

«..οὐ πάντεσσιν θεοὶ χαρίεντα διδοῦσιν ἀνδράσιν, οὔτε φυὴν οὔτ' ἄρ' φρένας οὔτ' ἀγορητῦν».

(Σε όλους δεν χαρίζουν οι θεοί την ομορφιά, τη σύνεση, τον λόγο)

Ὀδύσσεια, β, 167-8

Το τάλαντο

Ακόμη και στο στενό κοινωνικό μας περιβάλλον όλοι έχουμε γνωρίσει ανθρώπους με έμφυτο το χάρισμα του λόγου. Μερικοί απ' αυτούς δεν έχουν καν τις στοιχειώδεις γραμματικές γνώσεις, και όμως διαθέτουν μια φυσική ευγλωττία που μπορεί εύκολα να γοητεύσει και να πείσει. Ο ειρωνικός χαρακτηρισμός «αγράμματος δικηγόρος» που αποδίδεται κάποτε σ' αυτούς δεν είναι χωρίς σημασία, αφού θέτει εμμέσως το πρόβλημα της αξιοπιστίας της ρητορικής όπως το έθεσε ο Πλάτων.

Οι Ομηρικοί αγορητές

Ο Όμηρος θεωρεί την ευγλωττία σπάνιο θεϊκό χάρισμα όπως είναι η ομορφιά και η σύνεση. Προϊόντα του θείου αυτού δωρήματος είναι οι έξοχες αγορεύσεις των Ομηρικών ηρώων. Ο ιδανικός ήρωας έπρεπε να διαπρέπει με τον λόγο στην αγορά όπως με τα ανδραγαθήματα στον πόλεμο, να είναι δηλαδή μύθων τε ρήτηρ έργων τε πρηκτήρ (Ίλ. Ι, 443). Είναι η Ομηρική διατύπωση ενός διαχρονικού βέβαια, όχι μόνον Ομηρικού, ιδανικού. Η Ομηρική «ἀγορή» (η συνέλευση) είναι «κυδιάνειρα», δοξάζει δηλαδή τους

άνδρες όπως και η μάχη. Στους ρητορικούς αυτούς αγώνες διαπρέπουν οι ηγεμόνες των Αχαιών και των Τρώων, ιδιαίτερα δε ο γηραιός Νέστωρ, ο «λιγύς Πυλίων άγορητής, τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδῆ»

(που απ' τη γλώσσα του έτρεχε η φωνή γλυκύτερη απ' το μέλι).

Ἴλ. Α, 248-249

Το φυσικό τάλαντο όμως δεν γνωρίζει κοινωνικές διακρίσεις: «λιγύς άγορητής» (εύγλωττος ρήτορας) χαρακτηρίζεται και ο ασήμαντος Θερσίτης τον οποίον γελοιογραφεί ο Όμηρος στο Β της Ιλιάδος (στ. 212-277).

Από τον Νέστορα στον Περικλή

Στοιχεία φυσικής ρητορείας ανιχνεύονται επίσης σε έργα ποιητών όπως ο Σόλων και ο Πίνδαρος, αλλά και σε αγορεύσεις ιστορικών προσώπων στο έργο του Ηροδότου. Το δημοκρατικό πολίτευμα, που βασικό του χαρακτηριστικό ήταν η «ίσηγορία» (ισότητα στο δικαίωμα του λόγου), έδωσε τη δυνατότητα σε πολλούς να αξιοποιήσουν το φυσικό τους τάλαντο. Τη γενική εκτίμηση για την έμφυτη αυτήν ικανότητα επισημαίνουν ονόματα όπως Αρισταγόρας, Ευαγόρας, Πρωταγόρας, Πυθαγόρας κ.λπ.

Σπουδαίοι φυσικοί ρήτορες ήσαν ο Θεμιστοκλής και ο Περικλής οι οποίοι φαίνεται πως προετοίμαζαν επιμελώς τις αγορεύσεις τους. Ο Περικλής μάλιστα, λόγω των σχέσεών του με τους σοφιστές, ίσως είχε και κάποιες θεωρητικές γνώσεις ρητορικής τεχνικής. Πάντως δεν φαίνεται να έγραφαν τους λόγους των και κανένα κείμενο τους δεν έχει διασωθεί όπως ακριβώς εκφωνήθηκε.

Β'. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗΣ ΡΗΤΟΡΕΙΑΣ

«εἰ μὲν σοι ὑπάρχει φύσει ῥητορικῶ εἶναι, ἔσει ῥήτωρ ἐλλόγιμος προσλαβὼν ἐπιστήμην τε και μελέτην».

(Αν διαθέτεις φυσική ευγλωττία, θα γίνεις αξιόλογος ρήτορας, προσθέτοντας σ' αυτήν γνώση και άσκηση)

Πλάτ. Φαῖδρος 269 d

Κόραξ και Τισίας, οι Συρακόσιοι

Υπάρχει βεβαίως αρκετή απόσταση μεταξύ φυσικής ευγλωττίας και συστηματικής ρητορικής. Η τελευταία δεν αρκείται στη φύση, αλλ' απαιτεί ακριβή γνώση των κανόνων («ἐπιστήμην») και άσκηση («μελέτην»)

Η απόσταση αυτή διανύθηκε, όπως φαίνεται, στη Σικελία μετά το 466 π.Χ., όταν καταλύθηκαν εκεί οι τυραννίδες και επικράτησαν δημοκρατικά πολιτεύματα. Το πλήθος των αστικών δικών που ακολούθησαν, για την ανάκτηση περιουσιών που είχαν σφετερισθεί οι τύραννοι, ευνόησε την ανάπτυξη της δικανικής ρητορείας. Ο Συρακόσιος Κόραξ και ο επίσης Συρακόσιος μαθητής του Τ(ε)ισίας είναι οι δημιουργοί και διδάσκαλοι της συστηματικής πλέον ρητορικής. Σ' αυτούς οφείλεται η διαίρεση του ρητορικού λόγου σε μέρη και η χρήση των «εικότων», των πιθανών δηλ. λογικών επιχειρημάτων, στην υποστήριξη των δικαστικών υποθέσεων. Ένας από τους δύο, το πιο πιθανόν ο Τισίας, έγραψε και το πρώτο εγχειρίδιο ρητορικής με τον τίτλο «Τέχνη». «Τέχνη» προφανώς χαρακτηρίζεται η ρητορική, κάτι που θα αμφισβητήσει αργότερα η αυστηρή Πλατωνική κριτική.

ΚΟΡΑΞ ΚΑΙ ΤΙΣΙΑΣ

Τισίας συνέθετο Κόρακι τῷ ῥητοροδιδασκάλῳ χιλίας δραχμάς, ἥνικα ἂν ἐν δικαστηρίῳ ἀγωνιζόμενος τὴν πρώτην νίκην νικήσῃ· ὄντος δὲ πρεσβυτέρου τοῦ Κόρακος, οὐ προήει ἐν δικαστηρίῳ ἐπὶ τῷ τῇ τελευτῇ τοῦ Κόρακος κερδᾶναι τὰ δίδακτρα· ἐγράψατο οὖν αὐτὸν ὁ Κόραξ χρέους ...

Οὗτος ὁ Τισίας, ὦ ἄνδρες δικασταί, ὀφείλει μοι δοῦναι χιλίας δραχμάς ...

Εἰπέ μοι, ὦ Κόραξ, τί ὑπέσχου διδάξειν με;

Ἐπεσχόμεν διδάξειν σε τὸ πείθειν ὅν ἂν θέλῃς.

Εἰ μὲν τὸ πείθειν με ἐδίδαξας, ἰδοὺ πείθω σε μηδὲν λαμβάνειν· εἰ δὲ τὸ πείθειν με οὐκ ἐδίδαξας, καὶ οὕτως οὐδὲν σοι παρέχω, ἐπειδὴ οὐκ ἐδίδαξάς με τὸ πείθειν.

Εἰ μὲν τὸ πείθειν διδαχθεὶς πείθεις με μὴ λαβεῖν, δοῦναι ὀφείλεις τὸν μισθὸν ὡς διδαχθεὶς τὸ πείθειν· εἰ δὲ καὶ πάλιν οὐ πείθεις με μὴ λαβεῖν, καὶ οὕτως ὀφείλεις δοῦναι τὸν μισθόν· οὐδὲ γὰρ ἔπεισάς με τοῦ μὴ λαβεῖν τὸν μισθόν.

Κακοῦ κόρακος κακὸν ὄν!

Γ'. ΡΗΤΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΣΟΦΙΣΤΙΚΗ

«Καὶ τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν... τὸ Πρωταγόρου ἐπάγγελμα».

(Ο Πρωταγόρας υποσχόταν ότι μπορεί να καταστήσει πειστικό ένα ασθενές επιχείρημα)

Ἄριστοτ. Ρητορ. 1402α

Η Αθήνα και οι σοφιστές

Αν και η Σικελία ήταν η κοιτίδα της συστηματικής ρητορικής, όμως από τα μέσα περίπου του 5ου αιώνα π.Χ. το επίκεντρο της είναι η Αθήνα όπου υπήρχαν όλες οι προϋποθέσεις για να ευδοκιμήσει. Την ευνοούσαν η δημοκρατία με τις λαϊκές συνελεύσεις και τα δικαστήρια, οι πολυλόγοι και φιλόλογοι Αθηναίοι και το μέγεθος της πόλεως, όπου αγαπούσαν να μένουν και να διδάσκουν οι σοφιστές, αυτοί οι περιφερόμενοι διδάσκαλοι ανώτερης παιδείας. Πολλοί απ' αυτούς, όπως ο Πρωταγόρας και ο Πρόδικος, εδίδασκαν κάποια στοιχεία Γραμματικής και τεχνικής του λόγου.

Ο Γοργίας από τους Λεοντίνους της Σικελίας

Εκείνος όμως που άσκησε ιδιαίτερη επίδραση στην εξέλιξη της ρητορικής ήταν ο Γοργίας ο Λεοντίνος που έφθασε στην Αθήνα το 427 π.Χ. και είχε μαθητές επιφανείς Αθηναίους. Εκαλλιέργησε την πολιτική και ιδιαίτερα την επιδεικτική ρητορεία. Αποβλέποντας στην πειστικότητα του λόγου μελέτησε τη σημασία που έχει η τρέχουσα πολιτική, κοινωνική και ψυχολογική συγκυρία, η κατάλληλη δηλ. για κάθε λόγο περίπτωση, ο «καιρός». Η ρητορική του, διανθισμένη ή και κυριολεκτικά φορτωμένη με σχήματα, τα «γοργίεια» σχήματα (πάρισα, ομοιοτέλευτα, παρηχήσεις,

αντιθέσεις κ.λπ.), είχε σκοπό να καταπλήξει και να γοητεύσει προσεγγίζοντας τα όρια του ποιητικού λόγου. Κάποτε βέβαια γίνεται φορτική και κουράζει.

Η Πλατωνική κριτική

Αυτή όμως η σύνδεση με τη σοφιστική είχε ως συνέπεια την αποδοκιμασία της ρητορικής από ηθική και παιδαγωγική άποψη. Η κριτική αυτή αναπτύχθηκε κυρίως από τον Πλάτωνα στους διάλογους του «Γοργίας» και «Φαῖδρος».

Πράγματι ο Γοργίας, όπως και οι περισσότεροι σοφιστές, αρνείται ότι υπάρχει αντικειμενική γνώση και επομένως αντικειμενική αλήθεια και ηθική. Ο Πρωταγόρας είχε διατυπώσει την άποψη ότι για κάθε ζήτημα υπάρχουν δύο λόγοι (απόψεις) αντίθετοι μεταξύ τους με την απαίτηση να είναι και οι δύο συγχρόνως εξίσου αληθινοί («δισσοί λόγοι»). Η ρητορική λοιπόν ως «πειθούς δημιουργός», ως τεχνική δηλαδή που έχει στόχο να πείσει, δεν ενδιαφέρεται να ανακαλύψει και να διδάξει τα αληθινά και τα δίκαια, αφού αυτά σύμφωνα με τις αντιλήψεις αυτές δεν υπάρχουν, αλλά να εκθέσει τα «εἰκότα», δηλαδή τα πιθανά, τα αληθοφανή, αυτά που μοιάζουν να είναι, κι ας μην είναι, αληθινά, φθάνει να συμφέρουν τον ρήτορα ή τον πελάτη του.

Είναι φανερόν ότι οι μαθητές των σοφιστών χρησιμοποίησαν τη γνώση της ρητορικής για να στρεψοδικούν στα δικαστήρια και να δημαγωγούν στις συνελεύσεις. Γνωρίζουμε επίσης ότι ο ίδιος λογογράφος δεν είχε ηθικούς δισταγμούς να συντάσσει πολλές φορές δύο λόγους, έναν για τον κατηγορούμενο κι έναν για τον κατήγορο, στην ίδια δίκη!

Ο Πλάτων αρνείται να χαρακτηρίσει επιστήμη ή τέχνη τη ρητορική, αφού δεν έχει καθορισμένο αντικείμενο να

διδάξει ούτε αξιόπιστη μέθοδο. Κατ' αυτόν είναι απλώς μια εμπειρία, μια ικανότητα, ένα όργανο μόνον απάτης στον χωρίς ηθικούς φραγμούς αγώνα του δημόσιου βίου. Ο ρήτορας, ακόμη και αθέλητα, οδηγείται στην απάτη, αφού δεν έχει γνώση («έπιστήμην»), αλλά γνώμη μονάχα («δόξαν») για το θέμα με το οποίο τυχόν ασχολείται.

Ο Ισοκράτης, μια αντίπαλη φωνή και πράξη
Σ' αυτή την οξυδερκή όσο και οξεία κριτική απαντά ο **Ισοκράτης**. Υπερασπίζοντας τη Ρητορική του Σχολή επικρίνει βέβαια τα τεχνάσματα των επαγγελματιών της ρητορικής, τονίζει όμως την **παιδευτική αξία** της διδασκαλίας της. Υποστηρίζει ότι με τη διδασκαλία της ρητορικής, έστω όχι στηριγμένη στην ακριβή επιστημονική γνώση, αλλά στην πείρα της πραγματικότητας, μπορεί να επιτύχει στην πράξη ένα ευρύτερο παιδευτικό αποτέλεσμα. Αυτή τη γενική πνευματική καλλιέργεια, την αγωγή που έχει πρακτικούς πολιτικούς στόχους, καταρτίζοντας ανθρώπους της δράσεως, ο Ισοκράτης την ονομάζει «φιλοσοφίαν».

Δ'. ΟΙ ΑΤΤΙΚΟΙ ΡΗΤΟΡΕΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΣΥΝΕΧΕΙΑ

«**Ἀθήναζε... οὗ τῆς Ἑλλάδος πλείστη ἐστὶν ἐξουσία τοῦ λέγειν**».
Πλάτ. Γοργ. 461^ε

Ο «κανών»

Οι σημαντικότεροι ρήτορες, λογογράφοι και διδάσκαλοι της ρητορικής έδρασαν στην Αθήνα από τα τέλη του

5ου μέχρι το τέλος σχεδόν του 4ου αιώνα π.Χ.
Αργότερα, οι Αλεξανδρινοί φιλόλογοι θα συντάξουν τον
«κανόνα», έναν κατάλογο δηλαδή των δέκα πιο
σπουδαίων τεχνιτών του Αττικού ρητορικού λόγου.

ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΟΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ

Κόραξ ὁ Συρακόσιος (ἀκμή 475 π.Χ.)

Τεισίας ὁ Συρακόσιος (περίπου 480 π.Χ.)

Γοργίας ὁ Λεοντῖνος (483 - 376 π.Χ.)

Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης (485 - 415 π.Χ.)

Πρόδικος ὁ Κεῖος (470/60 - ; π.Χ.)

Ἴππίας ὁ Ἡλείος (ἀκμή β' ἡμισυ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.)

**Πῶλος ὁ Ἀκραγαντῖνος (ἀκμή β' ἡμισυ τοῦ 5ου αἰ.
π.Χ.)**

Λικύμνιος ὁ Χῖος (ἀκμή β' ἡμισυ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.)

**Ἄντισθένης ὁ Ἀθηναῖος (ἀκμή β' ἡμισυ τοῦ 5ου αἰ.
π.Χ.)**

**Θρασύμαχος ὁ Χαλκηδόνιος (ἀκμή β' ἡμισυ τοῦ 5ου
αἰ.π.Χ.)**

**Θεόδωρος ὁ Βυζάντιος (ἀκμή β' ἡμισυ τοῦ 5ου αἰ.
π.Χ.)**

**Θουκυδίδης ὁ Ἀθηναῖος (456/5 - 399/8 π.Χ.)(ὁ
γνωστός ἱστορικός)**

Κριτίας ὁ Ἀθηναῖος (460/55 - 403 π.Χ.)

ΟΙ ΡΗΤΟΡΕΣ ΤΟΥ «ΚΑΝΟΝΟΣ»

Ἄντιφῶν ὁ Ῥαμνοῦσιος (480/70 - 410 π.Χ.)

Ἄνδοκίδης ὁ Ἀθηναῖος (440 - 391; π.Χ.)

Λυσίας ὁ Ἀθηναῖος (445 - 380 π.Χ.)

Ἴσαῖος ὁ Χαλκιδεὺς (420 - α' ἡμισυ του 4ου αἰ. π.Χ.)

Ἴσοκράτης ὁ Ἀθηναῖος (436 - 338/37 π.Χ.)

Ὑπερεΐδης ὁ Ἀθηναῖος (390 - 322 π.Χ.)

Λυκοῦργος ὁ Ἀθηναῖος (390 - 324; π.Χ.)

Αἰσχίνης ὁ Ἀθηναῖος (περίπου 390 - 330 ; π.Χ.)

Δημοσθένης ὁ Ἀθηναῖος (385/84 - 322 π.Χ.)

Δείναρχος ὁ Κορίνθιος (360 - 292 π.Χ.)

Κατά χρονολογική σειρά της γεννήσεως των είναι οι εξής: **Αντιφών, Λυσίας, Ανδοκίδης, Ἴσοκράτης, Ἴσαῖος, Αἰσχίνης, Λυκοῦργος, Ὑπερεΐδης, Δημοσθένης και Δείναρχος**

Οι πρόδρομοι και οι ρήτορες του «κανόνος». (Ο πίνακας από την Ιστ. του Ελλ. Ἔθνους της Εκδοτ. Αθηνών, Γ2).

Η συνέχεια

Κατά τους ελληνοιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους δεν υπάρχουν πλέον ρήτορες όπως τους γνωρίσαμε κατά την κλασική περίοδο στα πλαίσια των δημοκρατικών θεσμών της αρχαίας πόλεως-κράτους που δεν υπάρχει πια. Οι ρητορικοί λόγοι είναι τώρα θεματογραφικές ασκήσεις γραφείου και συντάσσονται τις περισσότερες φορές για να αναγνωσθούν παρά για να εκφωνηθούν. Τη ρητορική όμως δεν παύουν να καλλιεργούν σπουδαίοι ρητοροδιδάσκαλοι. Μέσω αυτής, όπως και ο Ἴσοκράτης, επιδιώκουν να προσφέρουν μια ευρύτερη πνευματική καλλιέργεια. Πολλοί συγγράφουν και σχετικά εγχειρίδια.

Ασιανή ρητορική και Αττικισμός

Η αντίδραση στον στόμφο και την επιτήδευση (την έλλειψη φυσικότητας) που χαρακτήριζε την «**Άσιανή**» αυτή ρητορική (Ηγησίας ο Μάγνης κ.λπ.) δημιούργησε κατά τους δύο πρώτους χριστιανικούς αιώνες την κίνηση του «**Άττικισμού**» (Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς, Δίων ο Χρυσόστομος, Ηρώδης ο Αττικός κ.λπ.). Ο **Αττικισμός** ήταν συνειδητή μίμηση όχι μόνον του ύφους, αλλά και της γραμματικής των Αττικών κλασικών κειμένων. Η κοινή διάλεκτος της εποχής, η γλώσσα των Ευαγγελίων, θεωρήθηκε γλώσσα παρακμής και έτσι προέκυψε μια διπλή γλωσσική παράδοση που έφθασε μέχρι τις ημέρες μας (δημοτική-καθαρεύουσα).

Η νέα Εκκλησία

Τη ρητορική χρησιμοποίησαν επίσης οι χριστιανοί πατέρες ως «**ομιλητική**» για τις ανάγκες του κηρύγματος στη νέα Εκκλησία, όχι πλέον του δήμου, αλλά του Χριστού. Τον 4ο αιώνα δρουν οι διαπρεπέστεροι των χριστιανών ρητόρων, **Βασίλειος ο Μέγας, Γρηγόριος ο Θεολόγος και Ιωάννης ο Χρυσόστομος**, ο μεγαλύτερος εκκλησιαστικός ρήτορας όλων των εποχών. Οι δύο πρώτοι σπούδασαν ρητορική στην Αθήνα και ο Χρυσόστομος στην Αντιόχεια η οποία για την πνευματική της κίνηση ονομαζόταν «**Συριάδες Άθηναι**», Αθήνα δηλαδή της Συρίας.

Ε'.ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ ΡΗΤΟΡΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

**«ἔστι δὲ τῆς ῥητορικῆς εἶδη τρία τὸν ἀριθμὸν·
τοσοῦτοι γὰρ καὶ οἱ ἄκροαταὶ τῶν λόγων».**

Ἄριστοτ. Ρητορ. 1358α

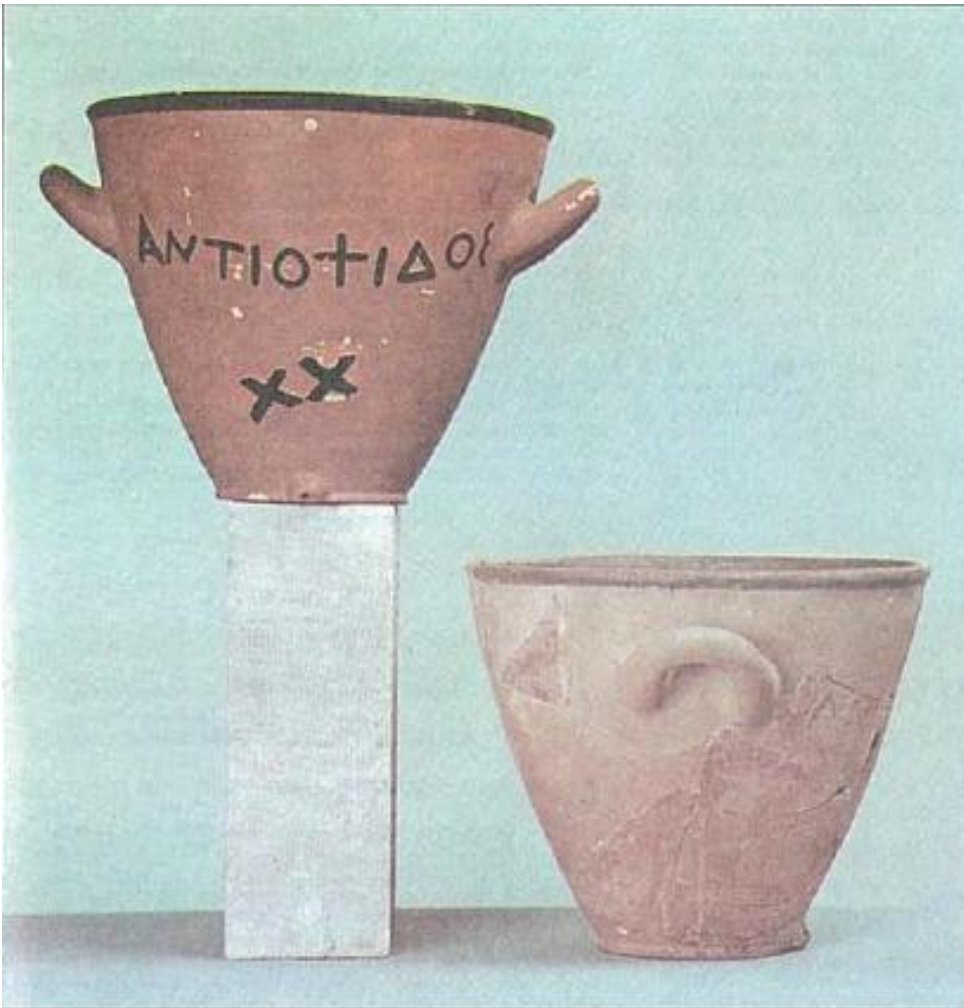
Οι πολιτικοί λόγοι στην Εκκλησία του Δήμου
Υπάρχουν τριών ειδών ρητορικοί λόγοι κατά τον Αριστοτέλη, οι συμβουλευτικοί, οι δικανικοί και οι επιδεικτικοί (πανηγυρικοί).

Οι συμβουλευτικοί είναι λόγοι πολιτικοί που εκφωνούνται στις συνελεύσεις του λαού. Μ' αυτούς παρέχονται συμβουλές για το μέλλον. Ο ρήτορας προτρέπει ή αποτρέπει τον λαό με σκοπό την επίτευξη του συμφέροντος ή την αποφυγή πολιτικών σφαλμάτων.

Στην Αθήνα οι πολιτικές αγορεύσεις γίνονταν ενώπιον της Εκκλησίας του Δήμου η οποία αποφάσιζε για τα πιο σοβαρά θέματα του κράτους, όπως η κήρυξη πολέμου, η υπογραφή ειρήνης, η σύναψη και διάλυση συμμαχιών, η ψήφιση νόμων, τα δημόσια οικονομικά κ.λπ. Δικαίωμα λόγου και ψήφου είχαν σ' αυτήν όλοι οι γνήσιοι («έξ ἀμφοῖν γονέοιν») Αθηναίοι πολίτες από το εικοστό έτος της ηλικίας τους, αν δεν τους είχαν αφαιρεθεί τα πολιτικά δικαιώματα.

Ο λόφος της Πνύκας. Στη φωτογραφία η τελική διαμόρφωση του βήματος στο τέλος του 5ου αιώνα π.Χ. (Εκδοτ. Αθηνών)

Κλεψύδρα. Φέρει το όνομα της Αντιοχίδος φυλής. Η ένδειξη ΧΧ σημαίνει ότι η χωρητικότητα της ήταν δύο χόες (6, 4 λίτρα). Διάρκεια ροής, 6 λεπτά (Εκδοτ. Αθηνών)

Η Εκκλησία συνεδρίαζε κανονικά σαράντα φορές τον χρόνο, αλλά και εκτάκτως, όταν το καλούσαν οι περιστάσεις. Χώρος των συνεδριάσεων ήταν συνήθως η Πνύκα και κάποτε η Αγορά ή το θέατρο του Διονύσου. Μετά τις αγορεύσεις αποφάσιζαν ψηφίζοντας συνήθως με ανάταση των χεριών («χειροτονία»). Οι ρήτορες είχαν απόλυτη ελευθερία συμβουλής και μεγάλη επιρροή στην πολιτική ζωή, ακόμη και αν δεν ασκούσαν δημόσιο λειτούργημα. Είχαν όμως και την ευθύνη των εισηγήσεών τους, αφού το όνομά τους και

οι προτάσεις τους περιλαμβάνονταν στα ψηφίσματα της Εκκλησίας. Σημαντικότερος ρήτορας συμβουλευτικών λόγων θεωρείται ο **Δημοσθένης**.

Λόγοι στα δικαστήρια

Δικανικοί λόγοι είναι οι εκφωνούμενοι στα δικαστήρια και αφορούν πράξεις που τελέστηκαν στο παρελθόν. Είναι κατηγορίες ή απολογίες και έχουν σκοπό την απόδειξη της ενοχής ή της αθωότητας του κατηγορουμένου με βάση τον νόμο και το αίσθημα του δικαίου.

Το αρχαιότερο δικαστήριο στην Αθήνα ήταν ο **Άρειος Πάγος**, του οποίου όμως οι αρμοδιότητες περιορίστηκαν από το 462 π.Χ. στην εκδίκαση φόνων εκ προμελέτης και μερικών άλλων μικρότερης σημασίας υποθέσεων. Υπήρχαν βέβαια και άλλα δικαστήρια, ενώ ορισμένες σοβαρές υποθέσεις εδίκαζε η **Βουλή** ή και η **Εκκλησία του Δήμου**.

Ηλιαία

Το κυριότερο όμως δικαστήριο του Αθηναϊκού κράτους ήταν η **Ηλιαία**, ένα δικαστήριο ενόρκων, του οποίου μέλη μπορούσαν να γίνουν, μετά από κλήρωση, όλοι οι άνω των τριάντα ετών γνήσιοι Αθηναίοι πολίτες, αν δεν εκκρεμούσε κατηγορία εναντίον τους. Την Ηλιαία αποτελούσαν 6.000 δικαστές («**Ήλιασταί**») από τους οποίους οι 1000 ήσαν αναπληρωματικοί. Το δικαστήριο δικάζε σε τμήματα των 201, 401, 501, κ.λπ. δικαστών ανάλογα με τη σοβαρότητα της δίκης. Ο περιττός αριθμός απέκλειε την περίπτωση ισοψηφίας. Οι δικαστές ελάμβαναν ως δικαστική αποζημίωση 2-3 οβολούς κατά δικάσιμη ημέρα. Ο χρόνος των αγορεύσεων περιοριζόταν από ένα υδραυλικό

χρονόμετρο, την «κλεψύδρα». Η ψηφοφορία ήταν μυστική.

Λογογράφοι

Επειδή νόμος όριζε ότι οι διάδικοι ήσαν υποχρεωμένοι να αγορεύουν αυτοπροσώπως και, αν υπήρχε συνήγορος, να δευτερολογεί, οι ενδιαφερόμενοι κατέφευγαν στους «λογογράφους». Αυτοί ήσαν έμπειροι δικανικοί ρήτορες που, με το αζημίωτο φυσικά, έγραφαν τα κείμενα των λόγων τα οποία ήσαν υποχρεωμένοι οι διάδικοι να αποστηθίσουν και να απαγγείλουν στο δικαστήριο.

Επειδή οι «Ήλιασταί», όπως τους περιγράφει και ο Αριστοφάνης στους «Σφήκες», ήσαν απλοϊκοί Αθηναίοι πολίτες χωρίς νομική πείρα και δικαστική συνείδηση, οι λογογράφοι έπρεπε να γνωρίζουν όχι μόνον τους νόμους, αλλά και την ψυχολογία των λαϊκών δικαστών, ώστε να τους επηρεάζουν προς το συμφέρον των πελατών τους. Επιφανέστερος λογογράφος δικανικών λόγων θεωρείται ο Λυσίας.

Το επιδεικτικό γένος

Επιδεικτικοί ή πανηγυρικοί λόγοι, στους οποίους περιλαμβάνονται και οι επιτάφιοι, ήσαν οι εκφωνούμενοι σε διάφορες εορτές και συγκεντρώσεις. Με τους λόγους αυτούς εγκωμιάζονται ή επικρίνονται πράξεις και πρόσωπα του παρόντος με συχνές αναδρομές στο παρελθόν και προβλέψεις του μέλλοντος. Ο ρήτορας ζητεί συγχρόνως να επιδείξει τη ρητορική του δεινότητα και να προκαλέσει τις επευφημίες των ακροατών, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπηρετεί και συγκεκριμένες πολιτικές σκοπιμότητες. Οι επιδεικτικοί λόγοι είναι εξάλλου, κατά τον Αριστοτέλη, συγγενείς με τους συμβουλευτικούς. Ο

Ισοκράτης κρίνεται ως ο επιφανέστερος εκπρόσωπος του επιδεικτικού γένους.

ΣΤ'.ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΡΗΤΟΡΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

«Δεῖ πάντα λόγον ὡσπερ ζῶον συνεστάναι σῶμά τι ἔχοντα αὐτὸν αὐτοῦ, ὥστε μήτε ἀκέφαλον εἶναι μήτε ἄπουν, ἀλλὰ μέσα τ' ἔχειν καὶ ἄκρα πρέποντα ἀλλήλοις καὶ τῷ ὅλῳ γεγραμμένα».

(Πρέπει κάθε λόγος να έχει τη σύσταση ζωντανού οργανισμού απαρτίζοντας ένα δικό του σώμα, ώστε να μην είναι ἀκέφαλος ούτε χωρίς πόδια, ἀλλά να έχει κορμό και ἄκρα, σχεδιασμένα να ταιριάζουν μεταξύ τους και με το σύνολο).

Πλάτ. Φαῖδρος 264 c

Οι αρχαίοι έβλεπαν κάθε είδος του λόγου σαν ζωντανόν οργανισμό που έχει μέλη (αρχή, μέση και τέλος) αρμονικά δεμένα μεταξύ τους, ώστε ν' αποτελούν αδιάσπαστη ενότητα. Η γενική αυτή αντίληψη εφαρμόζεται και στον ρητορικό λόγο. Τα κύρια μέρη, στα οποία ο ρήτορας ταξινομεί το απαραίτητο υλικό για τη συγκρότηση του κειμένου, είναι το προοίμιον, η διήγησις, η πίστις (απόδειξις) και ο επίλογος.

α'. Προοίμιον είναι η αρχή του ρητορικού λόγου.

Σύντομα ο ρήτορας ενημερώνει τον ακροατή επί του θέματος και προσπαθεί να εξασφαλίσει την εὐνοια και την προσοχή του. Σπανίως ρητορικός λόγος αρχίζει χωρίς κάποιο είδος προοιμίου. Μετά το προοίμιο συνήθως ακολουθεί η πρόθεσις, σύντομη δηλαδή έκθεση του θέματος.

β'. Διήγησις. Στο μέρος αυτό ο αγορητής εκθέτει τα σχετικά με το θέμα γεγονότα τα οποία κρίνει ότι είναι

άγνωστα στον ακροατή είτε ανεπαρκώς ή εσφαλμένως γνωστά. Είναι φανερόν ότι η διήγηση στον ρητορικό λόγο δεν ακολουθεί τους κανόνες της ιστορικής αφηγήσεως. Ο ρήτορας φροντίζει η διήγηση να μη ζημιώσει τον σκοπό της αγορεύσεώς του, χωρίς βέβαια να χάσει τη σαφήνεια και την πειστικότητά της.

Φροντίζει επομένως να τονίσει τα ευνοϊκά στοιχεία, να μειώσει τη σημασία όσων είναι ασύμφορα και, μολονότι η συντομία είναι προτέρημα, δεν παραλείπει να περιγράψει ασήμαντα περιστατικά, αν απ' αυτά ο ακροατής ενδέχεται να πεισθεί π.χ. για τη χρηστότητα του ήθους του ή την κακοήθεια του αντιπάλου.

Η διήγηση, ως ξεχωριστό τμήμα της αγορεύσεως, υπάρχει κυρίως και όχι πάντοτε στους δικανικούς λόγους, σπανίως δε στους συμβουλευτικούς. Βεβαίως σύντομες διηγήσεις παρεμβάλλονται στο σώμα όλων των λόγων παράλληλα με τις σχετικές αποδείξεις.

γ'. Πίστις (απόδειξη) είναι το ουσιαστικότερο μέρος του ρητορικού λόγου, αφού η Ρητορική ορίζεται ως «πειθούς δημιουργός» ή ως τέχνη «του ἰδεῖν τὰ ὑπάρχοντα πιθανὰ περὶ ἕκαστον» (δηλ. τα πειστικά επιχειρήματα για κάθε ζήτημα). Οι αποδείξεις είναι άτεχνες ή έντεχνες. Άτεχνες αποδείξεις είναι αντικειμενικά πειστήρια που δεν οφείλονται στην τεχνική δεξιότητα του ρήτορα (νόμοι, μαρτυρικές καταθέσεις, όρκοι και έγγραφα όπως συμβόλαια, διαθήκες κ.λπ.). Έντεχνες αποδείξεις είναι εκείνες που ο ίδιος ο ρήτορας επινοεί. Αυτές είναι:

1. Τα ενθυμήματα, βραχυλογικοί συνήθως συλλογισμοί οι οποίοι, αναλόγου των προτάσεων, των δεδομένων δηλ. στα οποία στηρίζονται, δίδουν συνήθως πιθανά, αλλά και ασφαλή κάποτε συμπεράσματα, αν βέβαια τα περιστατικά στα οποία αναφέρονται είναι πράγματι

ακριβή. Διότι πολλές φορές ο συλλογισμός είναι μεν τυπικά ορθός, αλλά δεν αληθεύει το συμπέρασμα, αν ο ρήτορας αγνοεί ή αποκρύπτει την αλήθεια. Στο ενθύμημα π.χ. ότι κάποιος έχει πυρετό και επομένως είναι άρρωστος, το συμπέρασμα είναι αναμφισβήτητο, αν όμως πράγματι αυτός έχει πυρετό.

Η βραχυλογία του ενθυμήματος υπηρετεί την κομψότητα του λόγου, την οικονομία του χρόνου και δεν εκνευρίζει τον ακροατή, ο οποίος αισθάνεται ότι υποτιμούν τη νοημοσύνη του, όταν του αναλύουν τα αυτονόητα. Τα ενθυμήματα στηρίζονται σε γενικά παραδεκτές απόψεις και τρόπους σκέψεως που ονομάζονται «κοινοί τόποι» (κοινόχρηστα επιχειρήματα).

2. Τα παραδείγματα. Είναι ιστορικά (πραγματικά) ή πλαστά (παραβολές). Είναι βέβαια ενδείξεις μόνον. Η αποδεικτική τους αξία στηρίζεται στην ομοιότητα ή την αναλογία προς αυτό που ζητείται να αποδειχθεί. Ο απλοϊκός πάντως ακροατής επηρεάζεται, καθώς γενική είναι η αντίληψη πως ό,τι συμβαίνει στον έναν μπορεί να συμβεί στον καθένα.

3. Οι γνώμες. Είναι αποφθέγματα για ζητήματα γενικού χαρακτήρα και επομένως μπορεί να λεχθεί γι' αυτές ό,τι και για τα ενθυμήματα. Η αποδεικτική τους αξία εξαρτάται από τον βαθμό που αναγνωρίζονται γενικώς ως ορθές ή από το κύρος αυτού που τις έχει διατυπώσει.

Ηθοποιία

4. Τα ήθη. Η πειστικότητα του ρήτορα εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την εντύπωση που θα προξενήσει στο ακροατήριο ο ίδιος ως προσωπικότητα. Αν κατορθώσει να επιβάλει την εικόνα του ως έντιμου ανθρώπου και πολίτη, οι λόγοι του

γίνονται πειστικότεροι, αφού είναι λογικό οι άνθρωποι να εμπιστεύονται τους φρόνιμους και ενάρετους. Αντιθέτως προσπαθεί να μειώσει ηθικά τον αντίπαλο και έτσι να εξουδετερώσει την πειστικότητα των επιχειρημάτων του. Συγχρόνως φροντίζει να γίνει συμπαθής στους ακροατές επαινώντας π.χ. τους προγόνους των, κολακεύοντας αυτούς τους ίδιους ή δικαιολογώντας τα λάθη και τις αδυναμίες τους. Και όταν ακόμη είναι υποχρεωμένος να ψέξει τη συμπεριφορά τους, σπεύδει να την αποδώσει στην κακή επίδραση ή την προδοτική δράση άλλων, των αντιπάλων του. Αυτή η ηθοποιία (ρήτορα, αντιπάλου, ακροατή) ασκούμε μεγάλη επίδραση στο ακροατήριο και απαντάται σε όλα τα μέρη του ρητορικού λόγου.

Παθοποιία

5. Τα πάθη. Επίσης σε όλη τη διάρκεια της αγορεύσεως ο ρήτορας, γνωρίζοντας ότι οι άνθρωποι αποφασίζουν περισσότερο συναισθηματικά παρά λογικά, προσπαθεί να διεγείρει στις ψυχές των ακροατών του τα πάθη (τα συναισθήματα) που τον συμφέρουν ή να μεταγγίσει τα πάθη που κυριαρχούν στη δική του ψυχή, δηλ. οργή, φιλία, μίσος, φόβο, οίκτο, ντροπή, φθόνο κ.λπ. (παθοποιία).

δ'. Επίλογος. Με τον επίλογο συνήθως επιδιώκονται δύο κυρίως σκοποί, η ανάμνηση, που επιτυγχάνεται με μια συντομότερη ανακεφαλαίωση των βασικών θέσεων του λόγου και η παθοποιία που καταλήγει σε προτροπή ή αποτροπή. Όταν ο λόγος είναι πολύ σύντομος, ο επίλογος δεν είναι απαραίτητος.

Ζ'.ΤΑ ΠΡΟΣΩΝΤΑ ΤΟΥ ΡΗΤΟΡΑ

«Έπειδὴ λόγου δύναμις τυγχάνει ψυχαγωγία οὔσα,

**τὸν μέλλοντα ῥητορικὸν ἔσεσθαι ἀνάγκη εἰδέναι
ψυχὴ ὅσα εἴδη ἔχει».**

**(Αφού σκοπός του λόγου είναι η αγωγή των ψυχών,
εἶναι απαραίτητο αυτός που πρόκειται να γίνει ρήτορας
να γνωρίζει όλα τα εἴδη (μέρη) της ψυχῆς)**

Πλάτ. Φαῖδρος 271 d

Φύση

**Ὅπως εἶναι φανερό η ἔντεχνη ρητορεία προϋπέθετε
κάποιες φυσικές ικανότητες και απαιτούσε πολλές
γνώσεις και δεξιότητες. Ο ρήτορας ἔπρεπε να διαθέτει
ένταση, ευκρίνεια και ευχάριστη χροιά φωνῆς, διάρκεια
αναπνοῆς, ευφράδεια, αυτοπεποίθηση και τόλμη, ὡστε
να μη δειλιάζει και τραυλίζει μπροστά στο πλήθος.**

Γνώση

**Ἐπρεπε επίσης ὄχι μόνο να χειρίζεται χωρίς
γραμματικά και συντακτικά σφάλματα τον λόγο, αλλά
να γνωρίζει σε βάθος τους τρόπους του καλλωπισμοῦ
του και να προσαρμόζει το ὕφος προς τη φύση του
θέματος.**

**Απαραίτητη βέβαια ἦταν η γνώση της δομῆς του
ρητορικού λόγου και η ικανότητα να επινοεῖ, να επιλέγει
και να τοποθετεῖ στον κατάλληλο τόπο τα επιχειρήματα
που αρμόζουν.**

**Ἦταν επίσης ἀνάγκη να γνωρίζει τα ἀνθρώπινα πάθη,
την ψυχολογία του πλήθους και του συγκεκριμένου
ακροατηρίου, ὡστε να λέγει τα κατάλληλα στον
κατάλληλο χρόνο και τόπο, να αποσιωπά τα ἀσύμφορα
και να διεγείρει ευνοϊκά για τις επιδιώξεις του
συναισθήματα.**

Ήταν ακόμη υποχρεωμένος να γνωρίζει τους νόμους, τους θεσμούς, τον τρόπο διοικήσεως, τα οικονομικά, τις εξωτερικές σχέσεις και την ιστορία της πόλεως.

Υπόκριση

Κοντά σ' όλα αυτά ο ρήτορας έπρεπε να ασκηθεί στην τεχνική της υποκριτικής. Παραδίδεται ότι ο Δημοσθένης, όταν κάποιος τον ρώτησε «τί πρώτον ἐν τῇ ῥητορικῇ; ἀνεῖπεν, ὑπόκρισις· καὶ τί δεύτερον; ὑπόκρισις, τί δὲ τρίτον; ὑπόκρισις· δηλῶν μέγα μέρος εἶναι τῆς ἐν τῷ δήμῳ πειθοῦς τὴν ὑπόκρισιν».

Έπρεπε λοιπόν ο ρήτορας να έχει την ικανότητα να ρυθμίζει καθε φορά τον τόνο της φωνής, τον ρυθμό της απαγγελίας, τη στάση του σώματος, τις κινήσεις των χεριών, τη θέση της κεφαλής, τους μορφασμούς του προσώπου και γενικά να φροντίζει ώστε τα σωματικά σχήματα να παριστάνουν τις κινήσεις της ψυχής.

Μνήμη

Αλληλένδετη με την υποκριτική δεξιότητα είναι και η μνημοτεχνική ικανότητα. Ο αγορητής ήταν υποχρεωμένος να αποστηθίζει και να απαγγέλλει με ευχέρεια εκτενέστατα πολλές φορές κείμενα. Ο λόγος έπρεπε να φαίνεται αυθόρμητος, αφού η «ἀπό στήθους» αγόρευση θαυμάζεται, ενώ η ανάγνωση χειρογράφου είναι πληκτική και κουράζει. Και ο σύγχρονος π.χ. εκφωνητής των ειδήσεων στην τηλεόραση πρέπει να φαίνεται ότι κοιτάζει το κοινό στα μάτια, και γι' αυτό διαβάζει τα κείμενα από άορατη στον θεατή οθόνη τοποθετημένη απέναντι του.

Η'. Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ

«Καλῶ πεπαιδευμένους... πρῶτον μὲν τοὺς καλῶς χρωμένους τοῖς πράγμασι τοῖς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκάστην προσπίπτουσι, καὶ τὴν δόξαν ἐπιτυχῆ τῶν καιρῶν ἔχοντας καὶ δυναμένην ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ στοχάζεσθαι τοῦ συμφέροντος».

(Ονομάζω μορφωμένους πρώτα-πρώτα αυτούς που αντιμετωπίζουν σωστά τις δυσκολίες που καθημερινά μας τυχαίνουν και κρίνουν εύστοχα τις περιστάσεις, έχοντας τη δυνατότητα να πετυχαίνουν κατά κανόνα το συμφέρον)

Ἴσοκρ. Παναθην. 30

Απ' όσα είπαμε γίνεται αντιληπτό ότι η διδασκαλία της ρητορικής, μαζί με τη δεξιότητα στον χειρισμό του λόγου, προσέφερε γενικότερη καλλιέργεια και άσκηση, που είχε ως αποτέλεσμα τη διόρθωση φυσικών ελαττωμάτων και την κατάρτιση ανθρώπων της δράσεως όπως την έβλεπε και ο Ισοκράτης.

Βυζάντιο - Δύση – Τουρκοκρατία - νεότεροι χρόνοι
Στο Βυζάντιο μέχρι την Άλωση και στη Δύση μέχρι σχεδόν τις ημέρες μας, η ρητορική, συνδυαζόμενη με τη Γραμματική και τη Λογική (Trivium), ήταν αντικείμενο διδασκαλίας ως μάθημα ανώτερης παιδείας αναγκαίο για την κατάρτιση ιεροκηρύκων, διπλωματών και πολιτικών. Στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας καλλιεργήθηκε κυρίως από κληρικούς για τις ανάγκες του κηρύγματος. Μετά την εθνεγερσία καλλιέργησαν επίσης τη ρητορική διαπρεπείς λόγιοι και πολιτικοί άνδρες. Λέγεται ότι ο Χαρίλαος Τρικούπης

(1832-1896), σπουδαίος κοινοβουλευτικός ρήτορας, κατόρθωσε να αποκτήσει ορθοφωνία και ευχέρεια λόγου με μακρά επίπονη άσκηση υπερνικώντας αντίστοιχα φυσικά ελαττώματα, όπως ο Δημοσθένης. Διηγούνται επίσης ότι για τις σημαντικές κοινοβουλευτικές μάχες προετοίμαζε τρία κείμενα, τον κύριο λόγο, τον ενδεχόμενον αντίλογο των αντιπάλων και την αντίκρουσή του!

Στις ημέρες μας η συστηματική διδασκαλία της ρητορικής έχει εγκαταλειφθεί. Η ευγλωττία θαυμάζεται βέβαια ως σπάνιο φυσικό τάλαντο, ενώ σε πολλές περιπτώσεις χαρακτηρίζεται «ξύλινος» ο σύγχρονος δημόσιος λόγος.

Στα σχολεία τη ρητορική έχει αντικαταστήσει η Έκθεση, μάθημα του οποίου όμως η διδασκαλία στηρίζεται κυρίως στους τεχνικούς κανόνες των αρχαίων διδασκάλων της ρητορικής. Φαίνεται ότι δεν είναι πλέον πολλοί οι φιλόλογοι πολίτες, καθώς τον υψηλό απαιτητικό λόγο τείνει να υποκαταστήσει η εύκολη αλογική μαγεία της εικόνας, ενώ ο ακριβός τηλεοπτικός χρόνος είναι τώρα πιο πιεστικός για τον αγορητή από τον αρχαίο μηχανισμό της κλεψύδρας.

**Ηλίας Μηνιάτης (1669 - 1714). Διαπρεπής
εκκλησιαστικός ρήτορας στα χρόνια της
Τουρκοκρατίας**

Θ'. ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΩΝ ΡΗΤΟΡΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΣΗΜΕΡΑ

**«Τοὺς θησαυροὺς τῶν πάλαι σοφῶν ἀνδρῶν, οὓς
ἐκεῖνοι κατέλιπον ἐν βιβλίοις γράψαντες, ἀνελίπτων**

**κοινή σὺν τοῖς φίλοις διέρχομαι, καὶ ἂν τι ὀρώμεν
ἀγαθὸν ἐκλεγόμεθα».**

**(Ξετυλίγοντας τους θησαυρούς των παλαιών σοφών,
αυτούς που εκείνοι κατέγραψαν και μας άφησαν σε
βιβλία, τους εξετάζω μαζί με τους φίλους μου και αν κάτι
μας φαίνεται καλό, το κρατούμε)**

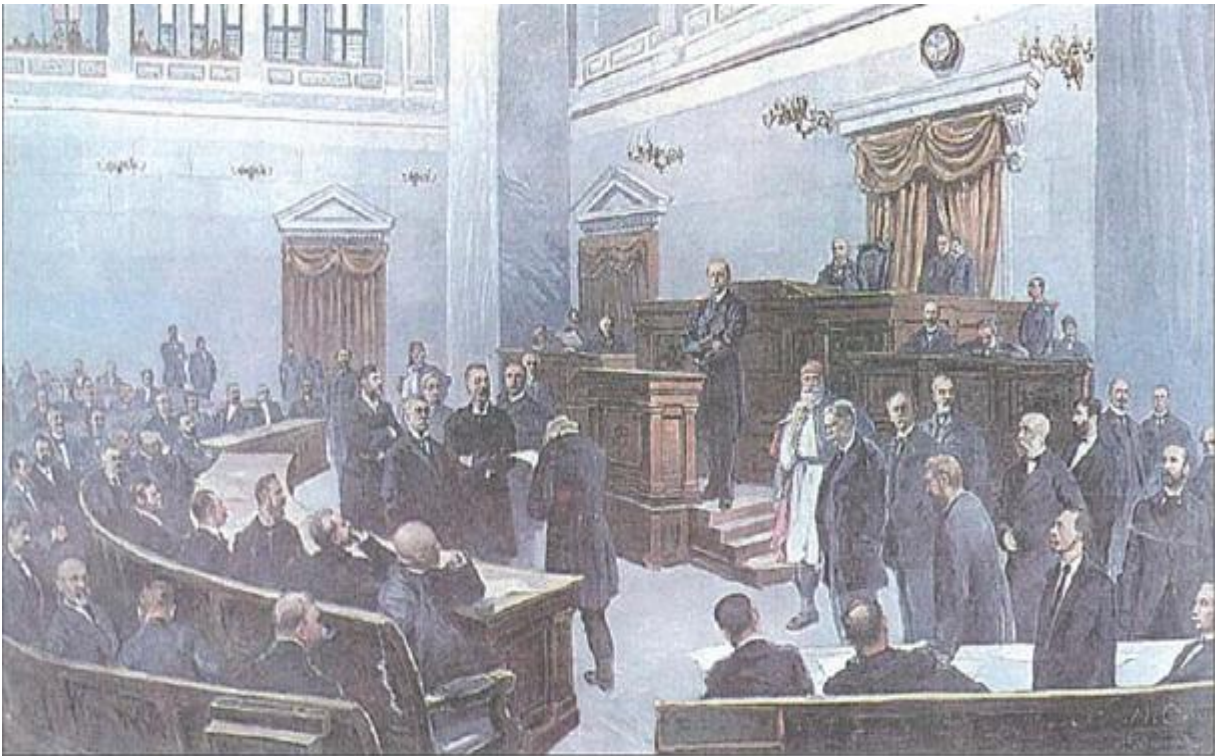
Ξενοφ. Άπομνημ. 1, στ', 14

Γενικοί στόχοι

**Η διδασκαλία όχι πλέον της ρητορικής, αλλά κάποιων
αττικών ρητορικών κειμένων στο σχολείο σήμερα,
υπηρετεί βέβαια και τους γενικότερους σκοπούς που
επιδιώκει η διδασκαλία του αρχαίου ελληνικού λόγου. Η
διαχρονική, και επομένως βαθύτερη μελέτη της
γλώσσας μας, η γνώση του πολιτεύματος, των θεσμών,
των ιδεών, του ήθους των επιφανών ή των απλών
ανθρώπων, η αισθητική απόλαυση κορυφαίων
καλλιτεχνικών επιτευγμάτων, η αυτογνωσία μας τέλος
ως λαού είναι μερικοί από τους στόχους αυτούς.**

Ειδικότεροι στόχοι

**Ειδικότερα όμως η μελέτη των κειμένων της αττικής
ρητορείας, που εκφωνήθηκαν για να πείσουν τους
δικαστές στα δικαστήρια ή τους πολίτες στις
συνελεύσεις, είναι μελέτη κυρίως των τρόπων με τους
οποίους οι ρήτορες προσπάθησαν να γοητεύσουν και
να πείσουν το ακροατήριο. Μπορούμε να
ανακαλύψουμε την προσεκτική επιλογή των
επιχειρημάτων, της ηθοποιίας και της παθοποιίας, αλλά
και της καίριας λέξης, του κατάλληλου σχήματος, του
ύφους που αρμόζει στην κάθε περίπτωση.**

Η Βουλή των Ελλήνων το 1887. Στο βήμα της νέας Ελληνικής Δημοκρατίας ο Χαρίλαος Τρικούπης, ένας νεότερος, κοινοβουλευτικός, ρήτορας. (Εκδ. Αθηνών)

Επιφυλάξεις

Βέβαια πρέπει να μη λησμονούμε ότι ο ρητορικός λόγος ήταν λόγος προφορικός, ένας λόγος μεταβαλλόμενος πάνω στο βήμα ανάλογα με τον παλμό και τις αντιδράσεις του ακροατηρίου, ένας διάλογος έν μονολόγω. Δεν μπορούμε να αναπαραστήσουμε αυτό το κλίμα ούτε την όλη παρουσία, το ύφος, την υποκριτική τέχνη του αγορητή.

Πρέπει επίσης να γνωρίζουμε ότι το κείμενο που βρίσκεται στα χέρια μας έχει προφανώς για ποικίλους λόγους, π.χ. αισθητικούς ή πολιτικούς, αναθεωρηθεί πριν από τη δημοσίευσή του. Είμαστε ακόμη υποχρεωμένοι, καθώς ελέγχουμε τα επιχειρήματα που παραθέτουν και τις συγκινήσεις που επιδιώκουν να

δημιουργήσουν οι ρήτορες, να μη λησμονούμε ότι βρισκόμαστε σε δυσμενέστερη θέση από τον αρχαίο ακροατή, αφού, πλην των άλλων, δεν γνωρίζουμε επαρκώς πρόσωπα και πράγματα και σπανίως έχουμε στα χέρια μας το κείμενο με τις απόψεις του αντιπάλου. Αυτή η άσκηση όμως πάνω σ' αυτά τα υπέροχα κείμενα είναι γοητευτική και εξαιρετικά διδακτική. Σήμερα βέβαια δεν θα ήταν εφικτό, στον ελάχιστο χρόνο που διατίθεται, να θέσουμε ως στόχο την άσκησή μας σ' έναν «αποτελεσματικό» λόγο όπως τον έβλεπε π.χ. ο Ισοκράτης.

Αντισώματα

Η μελέτη όμως των τρόπων επηρεασμού της κοινής γνώμης, που τον έκανε τέχνη η αρχαία ρητορική, μπορεί να ενισχύσει την άμυνά μας στην αντιμετώπιση του καταιγισμού των προπαγανδιστικών μηνυμάτων που δεχόμαστε καθημερινά και απειλούν την πνευματική μας ελευθερία. Η προπαγάνδα, πολιτική, θρησκευτική (προσηλυτισμός), εμπορική (διαφήμιση), ακολουθεί με περισσότερα μέσα και παγκόσμια εμβέλεια τους ίδιους αρχαίους δρόμους. Είναι βέβαια πλέον μια επαγγελματική επιστημονική τεχνική υποστηριζόμενη από τις ανθρωπογνωστικές επιστήμες (Ψυχολογία, Κοινωνιολογία κ.λπ.) και γι' αυτό ασφαλώς πιο επικίνδυνη. Χρησιμοποιεί τον λόγο (γραπτό και προφορικό) ή τη μαγεία του ήχου και της εικόνας. Αυτά όλα μπορούν να φωτισθούν κατάλληλα, να περικοπούν, να συναρμολογηθούν (montage) και να διαστραφούν ποικιλοτρόπως όπως edίδαξε η ρητορική των σοφιστών. Τα σύμβολα, τα συνθήματα, η μισή, δήθεν αυταπόδεικτη, αλήθεια (τα «εικότα»), η ηθοποιία (image making), η παθοποιία είναι αρχαίοι και σύγχρονοι τρόποι επηρεασμού, που οδηγούν μέχρι τον φανατισμό και την πλύση εγκεφάλου.

Η ψύχραιμη οξυδερκής μελέτη της αρχαίας ρητορικής μπορεί να ενισχύσει τις δυνάμεις αντιστάσεως του νου μας και την ικανότητα μας να διακρίνουμε την αλήθεια από το ψέμα.

Κείμενα διαχρονικού προβληματισμού

Εκτός αυτού τα κείμενα των αρχαίων ρητόρων ήσαν πάντοτε μια ανεξάντλητη πηγή κοινωνικών και πολιτικών διδαγμάτων. Μολονότι έχουν συνταχθεί για γεγονότα ιστορικά ή περιστατικά της καθημερινής ζωής ενός μακρινού παρελθόντος και μολονότι αφορούν συγκεκριμένο και περιορισμένο τόπο, χρόνο και αριθμό ανθρώπων, παρά ταύτα είναι διαρκώς επίκαιρα.

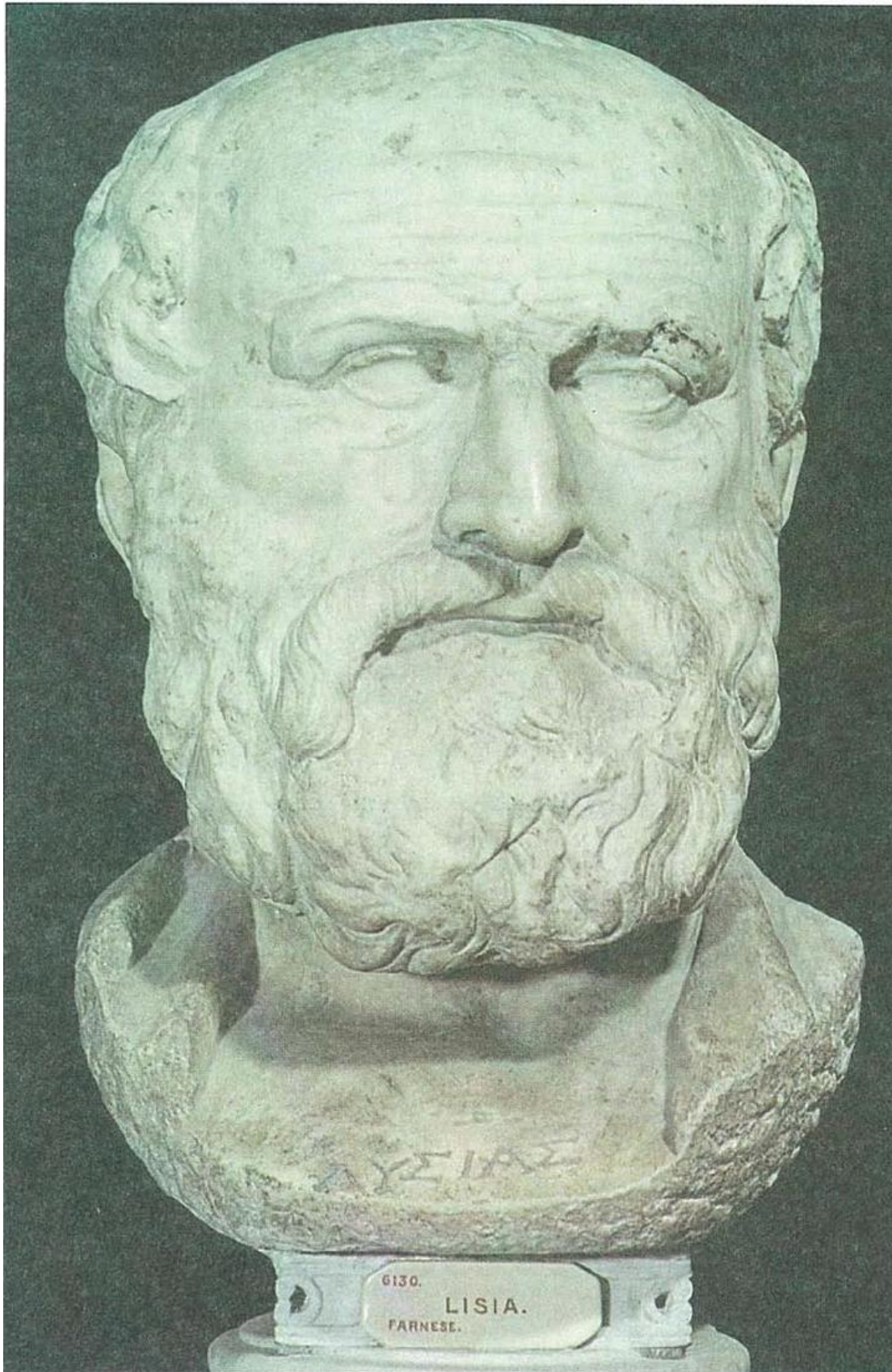
Τούτο συμβαίνει, διότι αυτά τα, ασήμαντα ίσως για μας σήμερα, περιστατικά έγιναν αφορμή για έναν βαθύτατο πολιτικό και κοινωνικό στοχασμό και για τη διατύπωση συμπερασμάτων πολύτιμων σε κάθε τόπο και χρόνο, αφού διαχρονικά είναι τα πάθη και τα φρονήματα των ανθρώπων.

Δεν είναι λοιπόν τυχαίο που οι δημηγορίες, π.χ. του Θουκυδίδη και του Δημοσθένη, έγιναν εγχειρίδια υψηλού πολιτικού προβληματισμού για μεγάλους πολιτικούς των νεότερων χρόνων και η αξιοποίηση της αρχαίας πολύτιμης πείρας στην αντιμετώπιση ανάλογων σύγχρονων προβλημάτων επηρέασε βαθύτατα την ευρωπαϊκή πολιτική πράξη.

Επομένως, πέρα από τη γλωσσική και αισθητική τους αξία, τα κείμενα αυτά, κλασικά πλέον, έχει αποδειχθεί ότι μπορούν, ως προϊόντα υψηλής σκέψεως και ανθρώπινης εμπειρίας, να μας καθοδηγούν, ώστε να κατανοούμε τα σύγχρονα κοινωνικά και πολιτικά δρώμενα και να «αντιδρούμε» σ' αυτά «μετά λόγου γνώσεως».

ΛΥΣΙΟΥ

Κατὰ Φίλωνος δοκιμασίας Ἐπὲρ Μαντιθέου

Προτομή του Λυσία (Εκδοτική Αθηνών)

ΟΙ ΛΟΓΟΓΡΑΦΟΙ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥΣ

Στην αρχαία Αθήνα ο νόμος υποχρέωνε τους διαδίκους να υπερασπίζονται οι ίδιοι την υπόθεση των στο δικαστήριο χωρίς τη βοήθεια συνηγόρου. Όσοι όμως από αυτούς δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν στο έργο της υπεράσπισης, ανέθεταν με αμοιβή τη σύνταξη του κατάλληλου λόγου σε επαγγελματίες συγγραφείς λόγων, τους **λογογράφους** ή **λογοποιούς**. Τους λόγους αυτούς οι ενδιαφερόμενοι αποστήθιζαν και εκφωνούσαν στα δικαστήρια.

Η λογογραφία ξεκίνησε από τη Σικελία, όπου οι μεγάλοι δάσκαλοι της ρητορικής Κόρακας και Τεισίας είχαν συνθέσει δικανικούς λόγους που απήγγειλαν στα δικαστήρια είτε οι ίδιοι είτε οι διάδικοι.

Το επάγγελμα του λογογράφου άνθησε στην Αθήνα ιδιαίτερα τον 4ο π.Χ. αιώνα. Ο Ισοκράτης (Περί Αντιδόσεως 41) αναφέρει ότι στην εποχή του ο αριθμός των λογογράφων ήταν σημαντικός. Τούτο οφείλεται α) στον μεγάλο αριθμό των δικαστικών υποθέσεων, που κατέληγαν στα αθηναϊκά δικαστήρια όχι μόνον από την Αττική αλλά και από τις συμμαχικές πόλεις (βλ. Ξενοφώντα Αθηναίων Πολιτεία 1,16) και β) στα πολλά κέρδη που απέφερε το επάγγελμα αυτό, ιδιαίτερα στους διαπρεπείς λογογράφους.

Όλοι οι ρήτορες του Κανόνος, πλην του Ανδοκίδη και του Αισχίνη, άσκησαν αυτό το επάγγελμα, παρά το γεγονός ότι οι Αθηναίοι δεν το εκτιμούσαν λόγω κυρίως των μέσων που χρησιμοποιούσαν αρκετοί λογοποιοί για να αποκτήσουν πελατεία. Ως πρώτος επαγγελματίας λογογράφος αναφέρεται ο Αντιφώντας. Το έργο του λογογράφου δεν ήταν εύκολο. Απαιτούσε γνώση του αττικού δικαίου, σωστή εκτίμηση των κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών της εποχής και

κυρίως γνώσης της ανθρώπινης ψυχολογίας που ήταν απαραίτητη προκειμένου ο λογοποιός να προσαρμόσει τον λόγο στον χαρακτήρα του πελάτη του, πράγμα εξαιρετικά δύσκολο. Η ικανότητα αυτή, χαρακτηριστικό γνώρισμα της τέχνης του Λυσία, ονομάστηκε ηθοποιία και αποτελούσε τη βασικότερη αρετή ενός επιτυχημένου λόγου. Πολύτιμη βοήθεια στο έργο του λογογράφου προσέφεραν τα διδακτικά εγχειρίδια ρητορικής τέχνης, που είχαν συνταχθεί από διαπρεπείς ρητοροδιδασκάλους. Ο ικανότερος και διασημότερος λογογράφος, ο Λυσίας, μαρτυρείται ότι συνέγραψε και διδακτικά εγχειρίδια (Τέχναι Ρητορικάί), που προορίζονταν για τη θεωρητική κατάρτιση των μαθητών του.

Πολλοί Αθηναίοι θαύμαζαν τους διαπρεπείς λογογράφους για την υψηλή τους τέχνη και για τις γνώσεις τους. Είναι γεγονός ότι οι λογογράφοι προήγαγαν τη ρητορική τέχνη και εθεράπευσαν τις ανάγκες της αττικής δικονομίας.

Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΛΥΣΙΑ

Ο Λυσίας γεννήθηκε στην Αθήνα περίπου το 445 π.Χ. Ήταν γιος του Κέφαλου του Συρακόσιου και εγγονός του Λυσανία. Είχε αδελφούς τον Πολέμαρχο και τον Ευθύδημο. Ο πατέρας του πείστηκε από τον φίλο του Περικλή, τον διάσημο πολιτικό, να αφήσει την πατρίδα του και να εγκατασταθεί μόνιμα στην Αθήνα, όπου και έζησε ως μέτοικος τριάντα χρόνια ασκώντας το επάγγελμα του ασπιδοποιού.

Ο Κέφαλος χάρη στην ευπορία του και τη γνωριμία του με εξέχοντες πνευματικούς άνδρες της Αθήνας (στο σπίτι του διεξάγεται ο διάλογος της πλατωνικής

Πολιτείας) έδωσε σωστή αγωγή και επιμελημένη μόρφωση στα παιδιά του.

Μετά τον θάνατο του περί το 430 π.Χ. ο Λυσίας, σε ηλικία τότε 15 ετών, αναχώρησε μαζί με τον μεγαλύτερο αδελφό του Πολέμαρχο για τους Θουρίους, αποικία στην Κάτω Ιταλία, που ίδρυσαν οι Αθηναίοι το 444 π.Χ. Εκεί ο Λυσίας σπούδασε τη ρητορική κοντά στους Συρακόσιους ρητοροδιδασκάλους Τεισία και Νικία, μαθητές του ονομαστού Κόρακα. Μετά την αποτυχία της σικελικής εκστρατείας των Αθηναίων το 413 π.Χ. υποχρεώθηκε, ύστερα από επανάσταση του δήμου των Θουρίων και την επικράτηση της μερίδας των Λακωνιζόντων, να επιστρέψει μαζί με τον αδελφό του και άλλους τριακόσιους αποίκους στην Αθήνα το 412-11 π.Χ. Μέχρι το 404 π.Χ. έζησε ήρεμα και άνετα. Το εργοστάσιο ασπιδοποιίας, που είχε με τον αδελφό του Πολέμαρχο στον Πειραιά του εξασφάλιζε μια οικονομική άνεση που του επέτρεπε να ασχολείται με την αγαπημένη του τέχνη, τη ρητορική, είτε γράφοντας λόγους είτε διδάσκοντας.

Το 404 π.Χ. με την εγκαθίδρυση στην Αθήνα της αρχής των Τριάκοντα ο Λυσίας βίωσε οδυνηρές καταστάσεις. Τα δημοκρατικά του φρονήματα και η περιουσία του κίνησαν το μίσος των Τυράννων κατά της οικογενείας του. Ο αδελφός του Πολέμαρχος θανατώθηκε χωρίς δίκη, το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας του δημεύτηκε και ο ίδιος δραπέτευσε στα Μέγαρα υποστηρίζοντας από εκεί τους δημοκρατικούς με χρήματα, μισθοφόρους και όπλα. Για τις πολύτιμες αυτές υπηρεσίες του, αμέσως μετά την επάνοδο της δημοκρατίας το 403 π.Χ., ο Θρασύβουλος πρότεινε με ψήφισμα να δοθεί στον Λυσία και σε όσους μετοίκους βοήθησαν εξόριστους Αθηναίους το δικαίωμα του Αθηναίου πολίτη. Ο Αρχίνος όμως, που προερχόταν

από τη μετριοπαθή συντηρητική μερίδα του Θηραμένη, κατήγγειλε το ψήφισμα ως παράνομο, διότι ήταν απροβούλευτο, δεν είχε δηλαδή την προηγούμενη έγκριση της Βουλής. Έτσι το ψήφισμα του Θρασύβουλου ακυρώθηκε και ο Λυσίας έμεινε μέχρι τέλους ισοτελής¹. Επειδή έτσι στερήθηκε του δικαιώματος να αναμειγνύεται αυτοπροσώπως στα δημόσια πράγματα, ασχολήθηκε και πάλι με τη ρητορική, όχι όμως ως ρητοροδιδάσκαλος αλλά ως λογογράφος. Με την ιδιότητά του αυτή συνέγραφε επ' αμοιβή δικανικούς κυρίως λόγους για λογαριασμό των πελατών του, τους οποίους οι ίδιοι εκφωνούσαν στα δικαστήρια, Ο Λυσίας εκφώνησε στο δικαστήριο μόνο τον λόγο Κατά Ερατοσθένους, με τον οποίο καταγγέλλει τον Ερατοσθένη, έναν των Τριάκοντα, ως πρωταίτιο για τον θάνατο του αδελφού του Πολέμαρχου.

Ο Λυσίας παντρεύτηκε την κόρη του γαμπρού του Βραχύλλου. Πέθανε στην Αθήνα μετά το 380 π.Χ. έχοντας αποκτήσει τη φήμη του διασημότερου λογογράφου.

1. Οι ισοτελείς ήσαν μια προνομιούχος τάξη μετοίκων, οι οποίοι λόγω των σημαντικών υπηρεσιών που προσέφεραν στην Αθήνα, είχαν απαλλαγεί από την υποχρέωση των μετοίκων να πληρώνουν ένα ειδικό φόρο, το μετοίκιο, και να έχουν προστάτη. Ο ισοτελής πλήρωνε τους ίδιους φόρους με τους Αθηναίους πολίτες (ίσο-τέλος) και αποκτούσε πολλές από τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα του πολίτη· δεν μπορούσε όμως να παίρνει ενεργό μέρος στην πολιτική ζωή, δεν είχε δηλ. το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΛΥΣΙΑ

Ο Λυσίας υπήρξε πολυγραφότατος. Ασχολήθηκε με μεγάλη επιτυχία και με τα τρία είδη του ρητορικού λόγου, ελάχιστα με το συμβουλευτικό, περισσότερο με το επιδεικτικό ή πανηγυρικό και κατ' εξοχήν με το δικανικό.

Στην αρχαιότητα κυκλοφορούσαν με το όνομά του 425 λόγοι, από τους οποίους ο φιλολογικός κύκλος του Διονυσίου Αλικαρνασσία και του Καικιλίου θεωρούσε γνήσιους 233. Σήμερα μας είναι γνωστοί 172 τίτλοι. Οι συνηθισμένες συλλογές περιλαμβάνουν 35 λόγους. Από αυτούς 23 είναι ολοκληρωμένοι και ορισμένων αμφισβητείται η γνησιότητα. Σώζονται επίσης αποσπάσματα λόγων και επιστολών.

Από τους σωζόμενους λόγους ένας μόνον είναι συμβουλευτικός ο Περί της Πολιτείας και δυο επιδεικτικοί, ο Επιτάφιος και ο Ολυμπιακός. Οι υπόλοιποι με εξαίρεση τον Ερωτικό, ο οποίος έφθασε σε μας μέσω του Πλάτωνα και εμπεριέχεται στο έργο του Φαίδρος, είναι δικανικοί, κατηγορικοί ή απολογητικοί, και αναφέρονται σε ποικίλες υποθέσεις δημόσιες ή ιδιωτικές.

Η ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

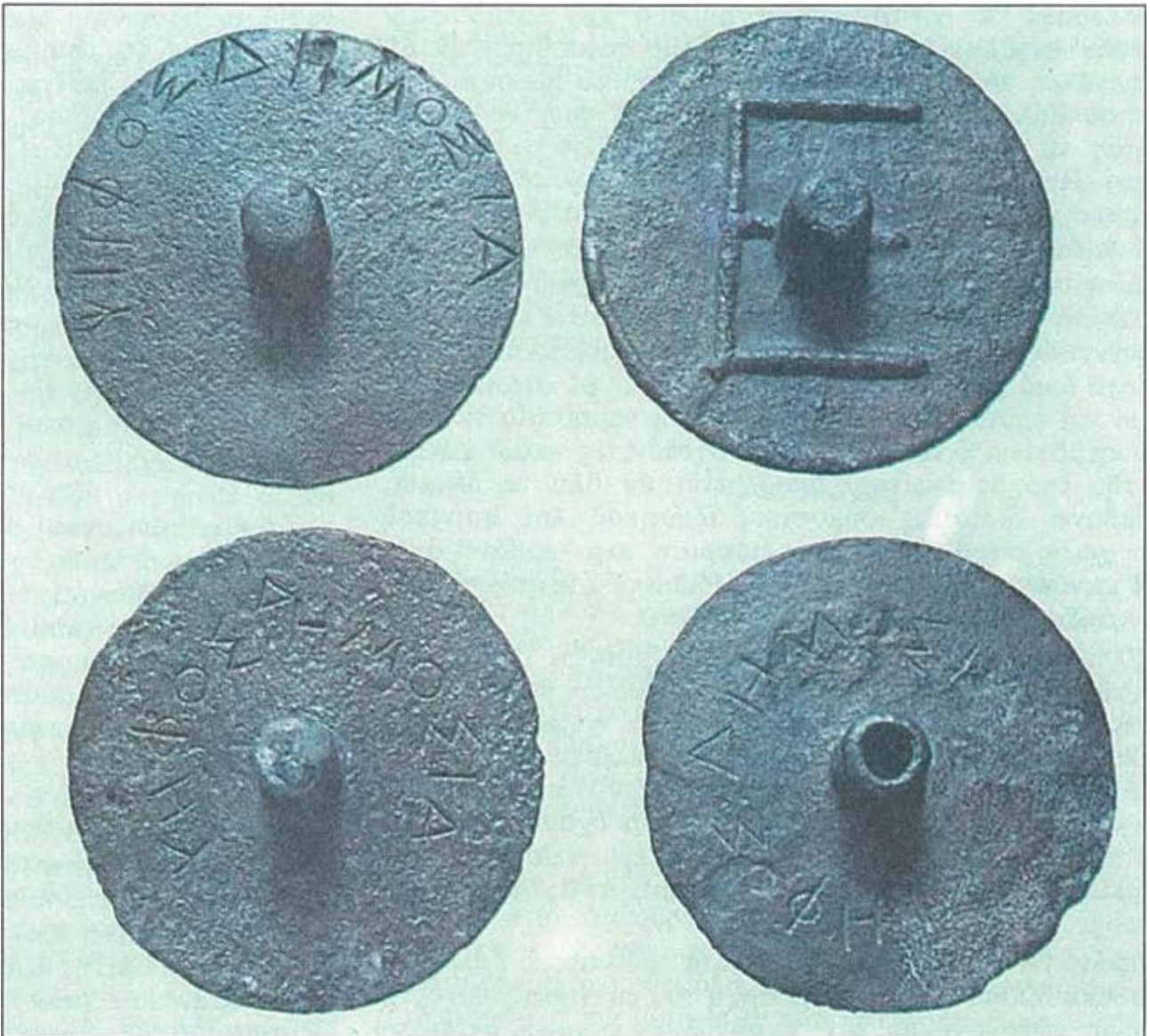
«Λυσίας κράτιστος πάντων ἐγένετο ῥητόρων φύσιν ἀνθρώπων κατοπτεῦσαι καὶ τὰ προσήκοντα ἐκάστω ἀποδοῦναι πάθη τε καὶ ἤθη καὶ ἔργα».

Διονυσίου Αλικαρνασσίας, Λυσίας, 7

Το έργο του Λυσία έχει σημαντική ιστορική αξία. Παρέχει πολύτιμες γνώσεις για την εσωτερική πολιτική κατάσταση της Αθήνας την περίοδο από το τέλος του Πελοποννησιακού μέχρι και του Κορινθιακού πολέμου (404-393 π.Χ.) ειδικότερα δε για την εποχή των Τριάκοντα. Οι πληροφορίες του Λυσία είναι αξιόπιστες και ενισχύουν ή συμπληρώνουν εκείνες του Ξενοφώντα, του Αριστοτέλη και του Διοδώρου. Οι δικανικοί του λόγοι με την ποικιλία των υποθέσεων φωτίζουν την ιδιωτική, κοινωνική και οικονομική ζωή των Αθηναίων της περιόδου αυτής και αποτελούν πολύτιμο βοήθημα για τον μελετητή της αττικής δικονομίας και του δικαίου γενικότερα. Αυτό όμως που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι η αισθητική αξία του έργου. Οι λόγοι του Λυσία χαρακτηρίζονται από τεχνική αρτιότητα, η οποία προκαλεί τον θαυμασμό. Η κατασκευή τους χαρακτηρίζεται από απόλυτη πειθαρχία στους κανόνες της ρητορικής τέχνης. Η συντομία, η περιεκτικότητα και ποικιλία των προοιμίων· η σαφήνεια, γλυκύτητα και φυσικότητα της διήγησης· η πειστικότητα της απόδειξης, που ο ρήτορας πετυχαίνει με τη δεξιότητά του στον χειρισμό των εντέχνων πίστσεων, δηλ. των λογικών επιχειρημάτων, του ήθους και του πάθους· το μέτρο και η χάρη του επιλόγου αποτελούν τις κυριότερες αρετές στη διάρθρωση των λόγων του. Το σημαντικότερο όμως χαρακτηριστικό της τέχνης του Λυσία είναι η ηθοποιία, την οποίαν ο Διονύσιος Αλικαρνασσεύς (Λυσίας 8) αποκαλεί εύπρεπεςτάτην άρετήν. Ο ρήτορας πετυχαίνει να προσαρμόσει τον λόγο του στην προσωπικότητα του πελάτη του κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να δίδεται η εντύπωση ότι ο λόγος φέρει την προσωπική σφραγίδα του ομιλητή και όχι του επαγγελματία λογογράφου.

Η απλότητα του ύφους, η καθαρή και ακριβής έκφραση, για την οποία ο Λυσίας χαρακτηρίστηκε ως τῆς Ἀττικῆς γλώττης ἄριστος κανών, σε συνδυασμό με τη βραχυλογία που συνίσταται στη σύντομη και περιεκτική φράση, αποτελούν τις βασικότερες αρετές του λυσιακού ύφους και συνθέτουν τη μεγαλύτερη αρετή του, την χάριν. Ἐτσι η χάρη και η πειθῶ του λόγου τον καθιστούν χαριτωμένο και απολαυστικό. Ο Διονύσιος Αλικαρνασσεύς (Λυσίας 11) πολύ εύστοχα αναφέρει ότι τὸ ἡδέως καὶ κεχαρισμένως καὶ ἐπαφροδίτως γράφειν (= η ευχάριστη και χαριτωμένη και κομψή γραφή) είναι γνώρισμα μόνον του Λυσία, ενώ το εὖ γράφειν είναι χαρακτηριστικό και άλλων ρητόρων.

Δίκαια λοιπόν ο Λυσίας χαρακτηρίζεται ως ο διαπρεπέστερος λογογράφος της αρχαιότητας και το έργο του μεγάλης ιστορικής και αισθητικής αξίας.

Τέσσερις δικαστικοί ψήφοι με την επιγραφή «Ψήφος δημοσία» (Εκδοτ. Αθηνών, Γ2).

ΚΑΤΑ ΦΙΛΩΝΟΣ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΣ

Εισαγωγή

Ο λόγος του Λυσία «Κατά Φίλωνος» και ο λόγος του «Υπέρ Μαντιθέου», εκφωνήθηκαν στη Βουλή κατά τη διάρκεια της δοκιμασίας των ανδρών αυτών για το αξίωμα του Βουλευτή.

Η δοκιμασία αποτελούσε βασικό θεσμό του δημοκρατικού πολιτεύματος στην Αθήνα των κλασικών χρόνων. Ήταν στην ουσία μια διαδικασία εξέτασης των αιρετών και κληρωτών αρχόντων που διαπίστωνε αν πληρούνταν όλες οι νόμιμες προϋποθέσεις για την ανάληψη των καθηκόντων τους και αν ήσαν άξιοι για το αξίωμα που είχαν κληθεί να αναλάβουν. Η δοκιμασία ήταν υποχρεωτική για τους εκλεγμένους άρχοντες. Δεν μπορούσαν να ορκιστούν και να αναλάβουν τα καθήκοντά τους, αν προηγουμένως δεν είχαν υποβληθεί στη διαδικασία αυτή.

Πολλοί μελετητές υποστηρίζουν ότι η δοκιμασία θεσπίστηκε από τον Σόλωνα με σκοπό τον παραμερισμό των αναξίων. Πειστικότερη όμως φαίνεται η άποψη του Hignett, ότι η δοκιμασία θεσπίστηκε από τον Κλεισθένη παράλληλα με τη δημιουργία της Βουλής των Πεντακοσίων. Η δοκιμασία των εννέα αρχόντων και των Βουλευτών αρχικά ελάμβανε χώρα μόνο ενώπιον της Βουλής, αργότερα όμως και ενώπιον του δικαστηρίου της Ηλιαίας για όσους αποδοκίμαζε η Βουλή και ασκούσαν έφεση (Αριστοτέλη, Αθηναίων Πολιτεία 55.2 και 45.3· Δημοσθένη, Προς Λεπτίνην 90). Η διαδικασία της δοκιμασίας είχε την εξής μορφή: Στην αρχή οι Βουλευτές της απερχόμενης Βουλής υπέβαλλαν ορισμένες καθιερωμένες ερωτήσεις στον υποψήφιο άρχοντα που αφορούσαν όλη τη ζωή του (βλέπε Λυσία, Υπέρ Μαντιθέου 9) ειδικότερα δε την

καταγωγή του, για να διαπιστωθεί αν ήταν Αθηναίος πολίτης, και τη συμπεριφορά του προς τους θεούς, τους γονείς του και την πολιτεία (εκπλήρωση στρατιωτικών υποχρεώσεων και τακτική πληρωμή των φόρων). Οι απαντήσεις του δοκιμαζόμενου έπρεπε να επιβεβαιώνονται από μάρτυρες. Στη συνέχεια όποιος ήθελε μπορούσε να απευθύνει κατά του εξεταζομένου κατηγορία, την οποία μπορούσε εκείνος να αντικρούσει με επιχειρήματα. Τέλος, η Βουλή αποφάσιζε για την επικύρωση ή απόρριψη της εκλογής του.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο Φίλων από τον δήμο Αχαρνών της Οινηίδος φυλής κληρώθηκε Βουλευτής και δοκιμάζεται. Ένας Βουλευτής όμως της απερχόμενης Βουλής τον κατηγορεί ως ανάξιο για το βουλευτικό αξίωμα, διότι έμεινε ουδέτερος στον αγώνα μεταξύ ολιγαρχικών και δημοκρατικών, ληλάτησε τις περιουσίες συνδημοτών του έχοντας ως ορμητήριο τον Ωρωπό, όπου είχε καταφύγει εξόριστος από τους Τριάκοντα και ζούσε ως μέτοικος, και διότι η συμπεριφορά προς τη μητέρα του ήταν απαράδεκτη. Δεν γνωρίζουμε ακριβώς το έτος απαγγελίας του λόγου, διότι ο λόγος δεν αναφέρει ένα γεγονός μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας που να αποτελέσει τη βάση για τον προσδιορισμό του χρόνου. Στα Κεφ. 18-19 ο κατήγορος αναφέρει ότι η απουσία πολλών μαρτύρων κατηγορίας αδικημένων από τον Φίλωνα οφείλεται στη μεγάλη τους ηλικία. Δεν αναφέρει ως αίτιο απουσίας τον θάνατο έστω ορισμένων, που, αν συνέβαινε, θα αποτελούσε μια εύσχημη δικαιολογία για τον κατήγορο. Φαίνεται λοιπόν ότι η απόσταση ανάμεσα στα γεγονότα που ο κατήγορος αναφέρει και τη δοκιμασία του Φίλωνα δεν ήταν μεγάλη. Το 398 π.Χ. που προτείνει ο Blass ως έτος εκφώνησης του λόγου δεν πρέπει να απέχει πολύ από την πραγματικότητα.

Σημειωτέον ότι ο λόγος αυτός έχει αρκετές ομοιότητες με τον λόγο του Λυκούργου «Κατά Λεωκράτους». Φαίνεται ότι ο Λυκούργος διάβασε τον λόγο του Λυσία και επηρεάστηκε από αυτόν. Και οι δύο ρήτορες τονίζουν ότι ο αντίδικος προτίμησε να είναι μέτοικος στο εξωτερικό αντί να είναι πολίτης στην πατρίδα του (Κ. Φίλων. 9^ο Κ. Λεωκρ. 21, 145). Και οι δύο ισχυρίζονται ότι ο αντίδικος έχει διαπράξει χειρότερη πράξη από την προδοσία, όπως αυτή προσδιορίζεται από τον νόμο, διότι επρόδωσε ολόκληρη την πόλη και όχι μόνο ένα μέρος της (Κ. Φίλων. 26^ο Κ. Λεωκρ. 59). Τονίζουν ότι το έγκλημα του αντιδίκου δεν προβλέπεται από τον νόμο, διότι προτού διαπραχθεί δεν είχε περάσει από τη σκέψη του νομοθέτη (Κ. Φίλων. 27, Κ. Λεωκρ. 9). Κατηγορούν επίσης τον αντίδικο ότι εγκατέλειψε τα πολυτιμότερα αγαθά της πατρίδας (Κ. Φίλων. 31, Κ. Λεωκρ. 143, 147). Το αποτέλεσμα της δοκιμασίας δεν είναι γνωστό. Βασιζόμενοι όμως στις σοβαρότατες καταγγελίες του κατηγορού-Βουλευτή, στην τεκμηρίωσή τους και στην ευαισθησία των Βουλευτών στο θέμα της σχέσεως πόλεως-πολίτη, μπορούμε να υποθέσουμε ότι η Βουλή δεν ενέκρινε την εκλογή του Φίλωνα στο βουλευτικό αξίωμα.

Η δομή του λόγου

Τυπικά ο λόγος ακολουθεί τη γνωστή διάρθρωση ενός δικανικού λόγου του Λυσία:

1. Προοίμιο (1-4), 2. Πρόθεση (5-7), 3 Διήγηση (8-23), 4. Πίστη ή Απόδειξη (24-33), 5. Επίλογος (34). Εν τούτοις η διήγηση δεν περιλαμβάνει μόνο γεγονότα αλλά και επιχειρήματα (§10-13, 15-16, 19). Έτσι η διήγηση και η απόδειξη στις παραγράφους αυτές συνυπάρχουν. Αυτό πιθανώς οφείλεται στην

ιδιαιτερότητα που παρουσιάζει η περίπτωση του Φίλωνα και στην προσπάθεια του κατηγορού να επιτύχει τον σκοπό του. Πιστεύει δηλ. ο κατήγορος ότι θα φωτίσει καλύτερα τα γεγονότα, αν προχωρήσει συγχρόνως και στην ερμηνεία τους. Έτσι εξηγείται η μεγάλη έκταση της διήγησης και η σχετικά μικρή της απόδειξης. Ο επίλογος είναι πολύ μικρός σε σχέση με την έκταση του λόγου. Στον μικρότερο λόγο «Υπέρ του Αδυνάτου» (§1-27) ο επίλογος είναι πολύ μεγαλύτερος. Ο Λυσίας, επιθυμώντας ίσως να μην κουράσει τους Βουλευτές με το μεγάλο μήκος του λόγου και επιδιώκοντας ένα θετικό αποτέλεσμα για τον πελάτη του αρκέστηκε σε ένα πολύ σύντομο αλλά περιεκτικό και ουσιαστικό επίλογο. Αναλυτικότερα η δομή έχει ως εξής:

A. Προοίμιο §§1-4

- α. Οι αιτίες και ο σκοπός της κατηγορίας.
- β. Ο κατήγορος-βουλευτής ζητά τη συνδρομή και άλλων συναδελφουν του στην προσπάθειά του.

B. Πρόθεση §§5-7

- α. Οι ενσυνείδητοι και ασυνείδητοι πολίτες.
- β. Ο κατήγορος θα αποδείξει ότι ο Φίλων έθεσε το ατομικό του συμφέρον υπεράνω του συμφέροντος της πόλεως.

Γ. Διήγηση §§8-23

8-9 Ο Φίλων, αν και διώχθηκε από τους Τριάκοντα, προτίμησε να ζει ως μέτοικος στον Ωρωπό παρά ως ελεύθερος πολίτης στην πατρίδα του. Δεν άλλαξε φρονήματα ούτε στρατεύθηκε με τους δημοκρατικούς στον Πειραιά.

10-12 Ο Φίλων είναι ασυγχώρητος, διότι εκούσια και εσκεμμένα δε βοήθησε την πατρίδα.

Ούτε αδύναμος σωματικά ήταν ούτε πτωχός.

13-14 Η αποδοκιμασία του Φίλωνα, ως προδότη όλων των πολιτών, δε θα δυσαρεστήσει καμιά πολιτική μερίδα, εκτός ίσως από κάποιους ομοϊδεάτες του.

15-16 Αναίρεση, με την κατάθεση μαρτύρων, του πιθανού ισχυρισμού του Φίλωνα ότι ναι μεν δε βοήθησε αυτοπροσώπως λόγω ασθενείας, αλλά ενίσχυσε οικονομικά τους δημοκρατικούς.

17-19 Η αρπαγή της περιουσίας των πτωχών γερόντων αγροτών από τον Φίλωνα.

20-23 Η απαράδεκτη συμπεριφορά του Φίλωνα προς τη μητέρα του.

Δ. Πίστη ή Απόδειξη §§24-33

24-26 α. Ο κατήγορος αναιρεί τους υποθετικούς λόγους επιδοκιμασίας του Φίλωνα.

β. Η προδοσία της πόλεως δε συμβιβάζεται με το βουλευτικό αξίωμα

27-30 α. Ο κατήγορος αιτιολογεί την ανυπαρξία νόμου σχετικού με το αδίκημα

β. Η στάση των μετοίκων σε αντίθεση με τη στάση του Φίλωνα.

γ. Η παιδευτική αξία των τιμών και της ποινής.

31-33 α. Οι λόγοι αποτυχίας του Φίλωνα ως βουλευτή.

β) Έλεγχος της στάσης των συνηγόρων του Φίλωνα. γ)

Ο Φίλων μόνος υπεύθυνος της αποδοκιμασίας του.

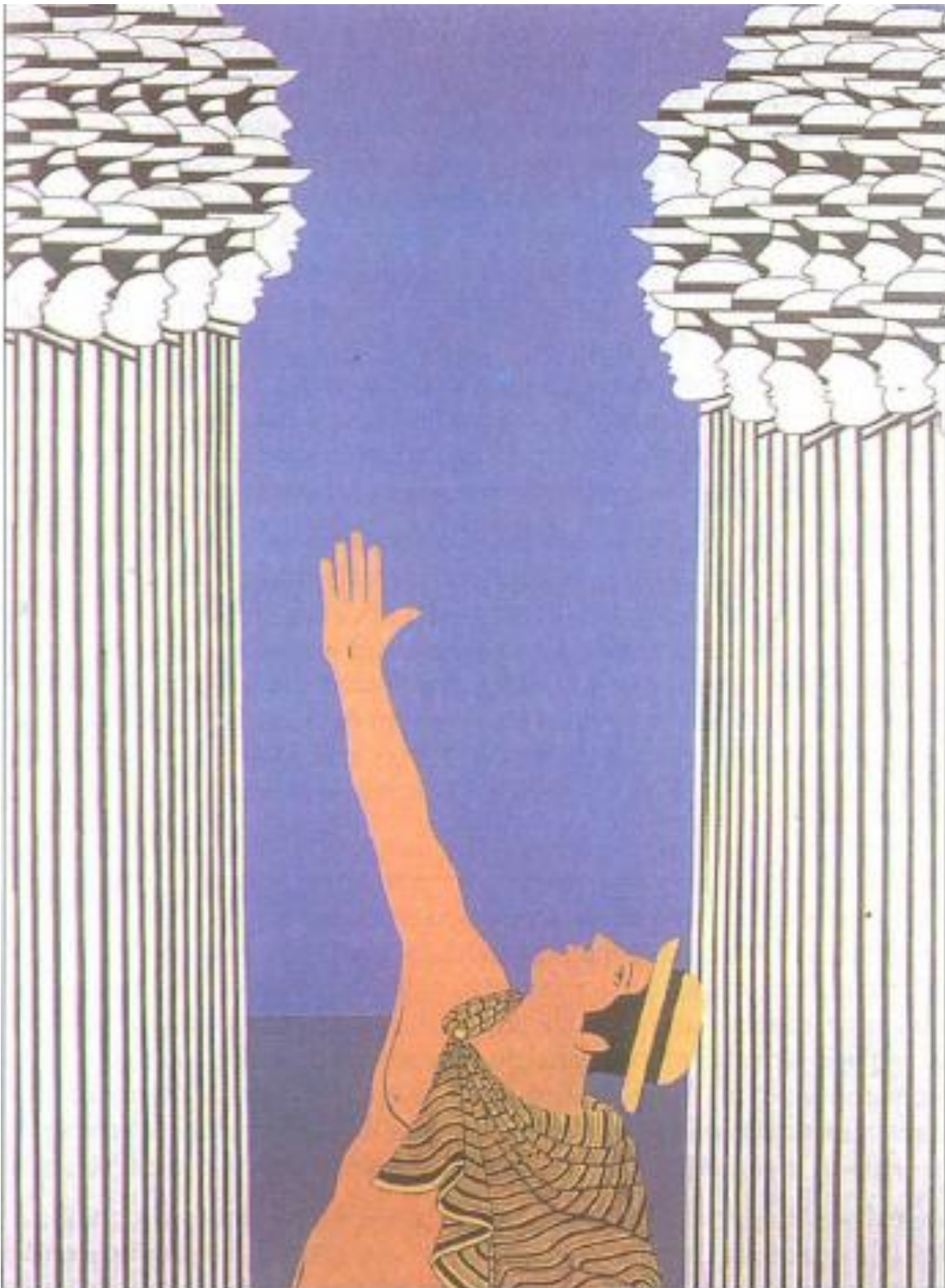
Ε. Επίλογος §34

α. Έπαινος των βουλευτών. β. Το ήθος του Φίλωνα ξένο προς τη δημοκρατία.

Αναπαράσταση του εξωτερικού της Θόλου, του Παλαιού και Νέου Βουλευτηρίου

Άτομο και πολιτεία

Γ. Γαϊτης: Θεέ μου

ΚΑΤΑ ΦΙΛΩΝΟΣ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΣ

ΠΡΟΟΙΜΙΟ 1-4

«Τὸ μὲν οὖν προοίμιον ἐστὶν ἀρχὴ λόγου»

Αριστοτέλη, Ρητορική III 14, 1414b19

Κείμενο

Οι αιτίες και ο σκοπός της κατηγορίας

[1] ὼμιην μὲν, ὧ βουλή, οὐκ ἂν ποτ' εἰς τοῦτο τόλμης Φίλωνα ἀφικέσθαι, ὥστε ἐθελῆσαι ὡς ὑμᾶς ἐλθεῖν δοκιμασθησόμενον· ἐπειδὴ δὲ οὐχ ἓν τι μόνον ἀλλὰ πολλὰ τολμηρὸς ἐστίν, ἐγὼ δὲ ὁμόσας εἰσῆλθον εἰς τὸ βουλευτήριον τὰ βέλτιστα βουλευέσιν τῆ πόλει, ἔνεστί τε ἐν τῷ ὄρκῳ ἀποφανεῖν

[2] εἴ τις τινα οἶδε τῶν λαχόντων ἀνεπιτήδειον ὄντα βουλευέειν, ἐγὼ τὴν κατὰ τουτουὶ Φίλωνος ποιήσομαι κατηγορίαν, οὐ μέντοι γε ἰδίαν ἔχθραν οὐδεμίαν μεταπορευόμενος, οὐδὲ τῷ δύνασθαι καὶ εἰωθέναί λέγειν ἐν ὑμῖν ἐπαρθεῖς, ἀλλὰ τῷ πλήθει τῶν ἀμαρτημάτων αὐτοῦ πιστεύων, καὶ τοῖς ὄρκοις οἷς ὄμοσα ἐμμένειν ἀξιῶν.

[3] γνῶσεσθε μὲν οὖν ὅτι οὐκ ἀπὸ ἴσης παρασκευῆς ἐγὼ τε τοῦτον ἐλέγξω οἷός ἐστι καὶ οὗτος ἐπεχείρησε πονηρὸς εἶναι· ὅμως <δ' > εἴ τι ἐγὼ ἐλλείποιμι τῷ λόγῳ τῆς κατηγορίας, οὐκ ἂν δίκαιος εἶη οὗτος διὰ τοῦτο ὠφεληθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον, ὅ τι ἱκανῶς διδάξαιμι, ἐκ τούτων ἀποδοκιμασθῆναι.

[4] ἐνδεῶς μὲν γὰρ διὰ τὴν ἀπειρίαν πάντων τῶν τούτῳ πεπραγμένων, ἱκανῶς δὲ διὰ τὴν περὶ αὐτὸν κακίαν εἰρηκῶς ἂν εἶην. ἀξιῶ δὲ καὶ ὑμῶν οἵτινες δυνατώτεροι ἐμοῦ εἰσι λέγειν, ἀποφῆναι μείζω ὄντα αὐτοῦ τὰ ἀμαρτήματα, καὶ ἐξ ὧν ἂν ἐγὼ ὑπολίπω,

πάλιν αὐτοὺς περὶ ὧν ἴσασι κατηγορῆσαι Φίλωνος· οὐ γὰρ ἐκ τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεγομένων <μόνων> δεῖ ὑμᾶς περὶ αὐτοῦ ὁποῖός ἐστι σκέψασθαι.

Το κείμενο ακολουθεῖ την έκδοση του CAROLUS HUDE (OXFORD 1958)

γλωσσικά σχόλια

[1] τόλμη θράσος, τόλμη, θάρρος, αφοβία

δοκιμάζω εξετάζω και βρίσκω κάποιον κατάλληλο για δημόσιο αξίωμα, εξετάζω, ελέγχω, εγκρίνω

τόλμης γενική διαιρετική

δοκιμασθησόμενον τελική μτχ.

τι αιτιατική του κατά τι ή της αναφοράς

[2] λαγχάνω εκλέγομαι με κλήρο

βουλεύω συμβουλεύω, σκέπτομαι, είμαι βουλευτής

ἀποφαίνω φανερώνω, παρουσιάζω, αποδεικνύω, αναδεικνύω, διακηρύσσω

ἀνεπιτήδειος ακατάλληλος, άχρηστος

τουτουί αυτού εδώ (η προσθήκη στο τέλος του δεικτικού -ι κάνει εντονότερη τη δεικτική σημασία της αντωνυμίας)

μεταπορεύμαι τιμωρώ, καταδιώκω, ακολουθώ, μεταναστεύω, μετοικώ

ἐπαίρομαι περηφανεύομαι, διεγείρομαι

και (επιδοτικός) και ακόμη

βουλεύσειν απρμφ. σκοπού από το ρ. εἰσῆλθον

τῆ πόλει δοτική προσωπική χαριστική

ἐν τῷ ὄρκῳ εμπρόθ. προσδ. του τόπου

εἶ... βουλεύειν πλάγια ερωτηματική πρότ. αντικείμενο του απρμφ. ἀποφανεῖν

βουλεύειν απρμφ. αναφοράς από το επίθετο ἀνεπιτήδειον

μεταπορευόμενος αιτιολογική μτχ

ἔχθραν αντικείμενο της μετοχής

τῶν ἀμαρτημάτων γενική διαιρετική

[3] ἐλλείπω παραλείπω, υστερώ, εἶμαι κατώτερος

ἀπό ἴσης παρασκευῆς εμπρόθ. προσδ. τρόπου

τῆς κατηγορίας γενική διαιρετική

ἐκ τούτων εμπρόθ. προσδ. της αιτίας

[4] διδάσκω λέγω, διαφωτίζω, πληροφορώ, διδάσκω, ανακοινώνω

ἐνδεῶς ανεπαρκώς, ελλιπώς

ὑπολείπω παραλείπω, αφήνω υπόλοιπο

οἷός ἐστι πλάγια ερωτηματική πρότ. αντικείμενο του ρ. ἐλέγξω

τῶν πεπραγμένων γενική αντικειμενική στο ἀπειρίαν

τούτῳ ποιητικό αίτιο

ὑμῶν γενική διαιρετική

ὄντα κατηγορηματική μτχ. από το ἀποφῆναι

ὁποῖός ἐστι πλάγια ερωτηματική πρόταση από το σκέψασθαι

ερμηνευτικά σχόλια

[1] Ὁμιην μὲν... δοκιμασθησόμενον ο χαρακτηρισμός ευθύς ἐξ ἀρχῆς του Φίλωνα ως αναιδούς και η αιτιολογία του εκπλήσσει τους Βουλευτές και αποτελεί προσπάθεια του ρήτορα να τους προϊδεάσει αρνητικά για τον δοκιμαζόμενο.

ὁμόσας εἰσῆλθον εἰς τὸ βουλευτήριον... βουλευεῖν οι Βουλευτές, πριν από την εἴσοδο τους στη Βουλή, όταν γιόρταζαν και ἔθυαν τα εἰσιτήρια (θυσία που ἔκανε ο Βουλευτής προτού ἀναλάβει τα καθήκοντά του), ἔδιδαν τον βουλευτικό ὄρκο, με τον οποίο βεβαίωναν ὅτι θα ἀσκήσουν τα καθήκοντά τους σύμφωνα με τους νόμους, ὅτι θα ἐμπεδώσουν τους νόμους του Σόλωνα, ὅτι θα συμβουλεύουν τα ἀρίστα για τον δῆμο των Αθηναίων, ὅτι κατά τη δοκιμασία της ὑστερης Βουλῆς θα ἀπορρίψουν κάθε ἀκατάλληλο για Βουλευτή και ὅτι δε θα φυλακίσουν κανένα Αθηναίο, ἐκτός αν κάποιος διαπράξει ἐγκλημα που ο νόμος ἀναφέρει. Ο βουλευτικός ὄρκος ορίστηκε λίγο μετά τον Κλεισθένη (Αριστοτέλη Αθηναίων Πολιτεία 22.2).

[2] ἐγὼ... ποιήσομαι κατηγορίαν, οὐ... μεταπορευόμενος, οὐδέ... ἐπαρθείς, ἀλλά... πιστεύων, καὶ ἀξιῶν

τα κίνητρα της κατηγορίας δεν είναι προσωπικά, (προσωπική έχθρα και βουλευτική ἐπαρση) αλλά ρεαλιστικά (τα πολλά αμαρτήματα του Φίλωνα) και ηθικά (η πιστή τήρηση του βουλευτικού ὄρκου).

[3] γνώσεσθε μὲν οὖν... πονηρὸς εἶναι ο κατήγορος Βουλευτῆς εκφράζει τη βεβαιότητα ὅτι ἔστω και με ελλιπή προπαρασκευή, που εκφράζεται με το σχῆμα λιτότητας «οὐκ ἀπὸ ἴσης παρασκευῆς» θα αποδείξει το ποιόν του Φίλωνα αλλά και την πρόθεσή του να εἶναι κακός.

[4] ἐνδεῶς μεν γὰρ διὰ τὴν ἀπειρίαν... ἰκανῶς δε διὰ τὴν... κακίαν... εἰρηκῶς ἂν εἶην οι αντιθετικές εκφράσεις ἐνδεῶς μὲν-ικανῶς δε εἰρηκῶς ἂν εἶην αναφέρονται ἀντίστοιχα στις προηγούμενες αντιθετικές υποθέσεις εἴ τι ἐγὼ ἐλλείπομι τῷ λόγῳ τῆς κατηγορίας καὶ ὃ τι ἰκανῶς διδάξαιμι. Ο ανεπαρκῆς λόγος του κατηγόρου, λόγω του πλήθους των αμαρτημάτων του δοκιμαζομένου, γίνεται ἐπαρκῆς προκειμένου να αποκαλύψει την κακία του.

ἀξιῶ δὲ και υμῶν... ὅποιος ἐστι σκέφασθαι η αξίωση του κατηγόρου στηρίζεται στην υποχρέωση, που απορρέει ἀπὸ τον βουλευτικό ὄρκο, ὅσων Βουλευτῶν μπορούν και γνωρίζουν, να συνδράμουν στην προσπάθειά του βοηθώντας συγχρόνως τη Βουλή να σχηματίσει ολοκληρωμένη εικόνα για το ποιόν του Φίλωνα.

Ασκήσεις

- 1) Έργο του προοιμίου είναι η εύνοια, η πρόσεξις και η ευμάθεια. Υπάρχουν τα στοιχεία αυτά στο προοίμιο του συγκεκριμένου λόγου;
- 2) Τα κίνητρα της κατηγορίας συνάδουν με τη βουλευτική ιδιότητα του κατηγορού;
- 3) Ο κατήγορος αποκαλύπτει προοδευτικά την ηθική ποιότητα του Φίλωνα. Με ποιες φράσεις το επιτυγχάνει;
- 4) Να εντοπίσετε στο κείμενο τους προσδιορισμούς του αιτίου (αναγκαστικού και τελικού).
- 5) Να δηλωθεί η συντακτική λειτουργία των απαρεμφάτων του κειμένου.
- 6) οὐκ ἂν δίκαιος εἶη οὗτος διὰ τοῦτο ὠφελῆθῆναι: Να μετατραπεί η προσωπική σύνταξη σε απρόσωπη.
- 7) ἀφικέσθαι, ὁμόσας, ἐπαρθείς: α) να αντικατασταθούν χρονικά και β) να αντικατασταθούν εγκλιτικά στο β' ενικό και γ' πληθυντικό πρόσωπο.
- 8) οἷος, ὅ τι: Να κλιθούν και στους δύο αριθμούς.

ΠΡΟΘΕΣΗ 5-7

«Τὰ μέλλοντα ἐν ταῖς ἀποδείξεσι λέγεσθαι»
Διονυσίου Αλικαρνασσεως, Λυσίας, 17

Κείμενο

Οι ενσυνείδητοι και ασυνείδητοι πολίτες

[5] Ἐγὼ γὰρ οὐκ ἄλλους τινὰς φημι δίκαιον εἶναι
βουλεύειν περὶ ἡμῶν, ἢ τοὺς πρὸς τῷ εἶναι πολίτας
καὶ ἐπιθυμοῦντας τούτου. τούτοις μὲν γὰρ μεγάλα τὰ
διαφέροντά ἐστιν εὖ τε πράττειν τὴν πόλιν τήνδε καὶ
ἀνεπιτηδείως διὰ τὸ ἀναγκαῖον σφίσιν αὐτοῖς
ἡγεῖσθαι εἶναι μετέχειν τὸ μέρος τῶν δεινῶν, ὥσπερ
καὶ τῶν ἀγαθῶν μετέχουσι·

[6] ὅσοι δὲ φύσει μὲν πολῖταί εἰσι, γνώμη δὲ χρῶνται
ὡς πᾶσα γῆ πατρὶς αὐτοῖς ἐστιν ἐν ἣ ἂν τὰ ἐπιτήδεια
ἔχωσιν, οὗτοι δῆλοί εἰσιν ὅτι κἂν παρέντες τὸ τῆς
πόλεως κοινὸν ἀγαθὸν ἐπὶ τὸ ἑαυτῶν ἴδιον κέρδος
ἔλθοιεν διὰ τὸ μὴ τὴν πόλιν ἀλλὰ τὴν οὐσίαν πατρίδα
ἑαυτοῖς ἡγεῖσθαι.

[7] ἐγὼ τοίνυν ἀποφανῶ Φίλωνα τουτονὶ περὶ
πλείονος ποιησάμενον τὴν ἴδιαν ἀσφάλειαν ἢ τὸν
κοινὸν τῆς πόλεως κίνδυνον, καὶ ἡγησάμενον
κρεῖττον εἶναι αὐτὸν ἀκινδύνως τὸν βίον διάγειν ἢ
τὴν πόλιν σώζειν ὁμοίως τοῖς ἄλλοις πολίταις
κινδυνεύοντα.

γλωσσικά σχόλια

[5] γὰρ (βεβαιωτικός) λοιπόν, βέβαια

πρὸς τὸ εἶναι (εμπρόθ. προσδ. προσθήκης) εκτός του
ὅτι εἶναι

τὰ διαφέροντα το ενδιαφέρον (εδώ), οι διαφορές, τα συμφέροντα

τούτοις μεγάλα τὰ διαφέροντά ἐστίν αυτοί δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον

εὖ πράττω ευτυχώ

ἀνεπιτηδείως πράττω δυστυχώ

τούτοις δοτική προσωπική κτητική

διὰ τὸ ἡγεῖσθαι εμπρόθ. προσδ. της αιτίας

σφίσιν αὐτοῖς δοτική προσωπική ηθική

τὸ μέρος αιτιατική του κατά τι ή της αναφοράς

τῶν δεινῶν αντικείμενο ρήμ.

[6] οἱ φύσει πολῖται οι γνήσιοι πολίτες

παρήμηι αφήνω κατά μέρος, παραμελώ, αδιαφορώ

φύσει δοτική της αιτίας

ὡς... ἐστίν ειδική πρόταση αντικείμενο στην περίφραση γνώμῃ χρῶνται

αὐτοῖς δοτική προσωπική κτητική

παρέντες χρονική μτχ.

[7] ἀποφαίνομαι αποδεικνύω

περὶ πλείονος ποιοῦμαι προτιμῶ, θέτω σε ανώτερη μοίρα, ενδιαφέρομαι περισσότερο

κρεῖττον συμφερότερο

ποιησάμενον κατηγορηματική μτχ. από το ρ. ἀποφανῶ
ἢ τὸν κοινὸν κίνδυνον β' ὅρος σύγκρισης από το περι
πλείονος ποιησάμενον
κινδυνεύοντα τροπική μτχ.

ερμηνευτικά σχόλια

[5] Ἐγὼ γὰρ... ἢ τοὺς πρὸς τῷ εἶναι πολίτας καὶ ἐπιθυμοῦντας τούτου ο ισχυρισμός του κατηγορού έχει καθολικό χαρακτήρα και αποτελεί διαχρονικό πολιτικό αξίωμα. Ο Βουλευτής δεν αρκεί να έχει μόνον τυπικά προσόντα, να είναι δηλ. γνήσιος ως προς την καταγωγή Αθηναίος πολίτης, αλλά και ουσιαστικά, να έχει δηλ. επίγνωση της ιδιότητας του πολίτη και των υποχρεώσεων προς την πατρίδα, που απορρέουν από την ιδιότητα αυτή και από το βουλευτικό του αξίωμα.

τούτοις μὲν... ὥσπερ καὶ τῶν ἀγαθῶν μετέχουσι πραγματικός πολίτης είναι αυτός που ταυτίζει το προσωπικό του συμφέρον με το συμφέρον της πόλεως, συμμετέχοντας όχι μόνον στην ευτυχία της αλλά και στη δυστυχία της.

[6] ὅσοι δὲ φύσει μὲν πολῖται εἰσι, γνώμη δὲ χρῶνται... ἑαυτοῖς ἠγεῖσθαι η παράγραφος αυτή αντιτίθεται ως προς το περιεχόμενο με την προηγούμενή της τούτοις μὲν... μετέχουσι <...> ὅσοι δέ... ἠγεῖσθαι. Αξιοσημείωτη είναι η αντίθεση φύσει μὲν... <...> γνώμη δέ... με την οποία εκφράζεται η

απαράδεκτη στάση όσων γνήσιων Αθηναίων πολιτών θέτουν το προσωπικό τους συμφέρον πάνω από το κοινό αγαθό της πόλεως θεωρώντας πατρίδα όχι την πόλη αλλά την περιουσία τους.

[7] Ἐγὼ τοίνυν ἀποφανῶ Φίλωνα... κινδυνεύοντα ο κατήγορος θα αποδείξει ότι ο Φίλων δεν έχει συνείδηση πολίτη, επειδή προτίμησε αντίθετα προς τους άλλους πολίτες την προσωπική του ασφάλεια από τη σωτηρία της πατρίδας.

Ασκήσεις

- 1) Ποιες βασικές προϋποθέσεις πρέπει να πληροί ο πολίτης προκειμένου να ασκήσει το βουλευτικό αξίωμα;
- 2) Ποια σύγχρονη νοοτροπία προβάλλεται με τη φράση πᾶσα γῆ πατρὶς αὐτοῖς ἐστίν και πώς δημιουργείται;
- 3) Να συμπληρώσετε τον ακόλουθο παραγωγικό συλλογισμό, όπως αυτός προκύπτει από τη συλλογιστική του κατηγορού στις §§5-7. (Βλέπε σχόλια §§12 και 27).
 - α. Οι Βουλευτές πρέπει να έχουν συνείδηση πολίτη.
 - β. Ο Φίλων θα αποδειχθεί ότι δεν έχει συνείδηση πολίτη,
 - άρα.....
- 4) Να συμπληρώσετε τα κενά με λέξεις του κειμένου.
 - α. Ἀνδρῶν ἐπιφανῶν τάφος.
 - β. Οἱ Ἀθηναῖοι βούλονται περὶ αὐτῶν τοὺς πρὸς τῷ εἶναι καὶ τούτου.
 - γ. Φίλων τὴν ἀσφάλειαν ἢ τὸν κοινόν

5) Να μεταφέρετε στην αρχαία ελληνική τη φράση:
Οι αγαθοί πολίτες νομίζουν ότι πρέπει να μετέχουν
στις συμφορές της πόλεως.

.....

.....

6) Να χαρακτηρισθούν οι ονοματικές προτάσεις του
κειμένου και να δηλωθεί η συντακτική των λειτουργία.

7) μετέχειν, διάγειν, παρέντες: α) να γίνει χρονική
αντικατάσταση και β) να γίνει εγκλιτική αντικατάσταση
στο β' πρόσωπο ενικού-πληθυντικού του αορίστου β'.

«Ἐκθεσις καὶ παράδοσις τῷ ἀκροατῇ τοῦ πράγματος»

Κείμενο

Ο Φίλων πράττει ἀντίθετα ἀπὸ τοὺς ἄλλους πολῖτες
 [8] Οὗτος γάρ, ὡ βουλή, ὅτε ἡ συμφορὰ τῆ πόλει ἦν
 (ἧς ἐγὼ, καθ' ὅσον ἀναγκάζομαι, κατὰ τοσοῦτον
 μέμνημαι), ἐκκεκηρυγμένος ἐκ τοῦ ἄστεως ὑπὸ τῶν
 τριάκοντα μετὰ τοῦ ἄλλου πλήθους τῶν πολιτῶν
 τέως μὲν ὤκει ἐν ἀγρῷ, ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀπὸ Φυλῆς
 κατῆλθον εἰς τὸν Πειραιᾶ, καὶ οὐ μόνον οἱ ἐκ τῶν
 ἀγρῶν ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκ τῆς ὑπερορίας οἱ μὲν εἰς τὸ
 ἄστυ οἱ δ' εἰς τὸν Πειραιᾶ συνελέγοντο, καὶ καθ' ὅσον
 ἕκαστος οἷός τ' ἦν, κατὰ τοσοῦτον ἐβοήθει τῆ
 πατρίδι, τὰ ἐναντία ἅπασι τοῖς ἄλλοις πολίταις
 ἐποίησε·

[9] συσκευασάμενος γὰρ τὰ ἑαυτοῦ ἐνθὲνδε εἰς τὴν
 ὑπερορίαν ἐξώκησε, καὶ ἐν Ὠρωπῷ μετοίκιον
 κατατιθεὶς ἐπὶ προστάτου ὤκει, βουλευθεὶς παρ'
 ἐκείνοις μετοικεῖν μᾶλλον ἢ μεθ' ἡμῶν πολίτης εἶναι.
 οὐ τοίνυν οὐδ' ὥσπερ ἔνιοι τινες τῶν πολιτῶν
 μετεβάλλοντο, ἐπειδὴ ἐώρων τοὺς ἀπὸ Φυλῆς ἐν οἷς
 ἔπραττον εὐτυχοῦντας, οὐδὲ τούτων τι τῶν
 εὐτυχημάτων ἠξίωσε μετασχεῖν, ἐπὶ κατειργασμένοις
 μᾶλλον ἐλθεῖν βουλόμενος ἢ συγκατελθεῖν
 κατεργασάμενός τι τῶν τῆ κοινῆ πολιτεία
 συμφερόντων· οὐ γὰρ ἦλθεν εἰς τὸν Πειραιᾶ, οὐδ'
 ἔστιν ὅπου ἑαυτὸν ὑμῖν τάξαι παρέσχεν.

γλωσσικὰ σχόλια

[8] ἐκκηρύττομαι εξορίζομαι με προκήρυξη

κατέρχομαι κατεβαίνω, επιστρέφω από την εξορία, επαναφέρομαι

ὑπερορία (γῆ) ξένη χώρα, ξένη γη, ξενιτεία, εξορία

οἶός τ' εἶμι μπορώ

τῆ πόλει δοτική προσωπική κτητική

ῆς αντικείμενο του μέμνημαι

καθ' ὅσον ἀναγκάζομαι αναφορική παραβολική πρόταση

τῶν πολιτῶν γενική διαιρετική

πολίταις δοτική αντικειμενική στο ἔναντία

[9] ἐνθὲνδε από εδῶ

ἐξοικέω, -ῶ μετοικῶ

οἰκῶ ἐπὶ προστάτου διατελώ υπό την προστασία προστάτου, ἔχω προστάτη

εὐτυχέω -ῶ ἔν τινι πετυχαίνω σε κάτι

εὐτύχημα επιτυχία

κατεργάζομαι φέρω εις πέρας, τελειώνω, κατορθώνω

ἔστιν ὅπου κάπου

παρ' ἐκείνοις εμπρόθ. προσδ. τόπου

οὐ τοίνυν οὐδέ (ενν. μετέβαλε)

ὥσπερ... μετεβάλλοντο αναφορική παραβολική πρόταση

ἐν οἷς ἔπραττον = ἐν τούτοις ἃ ἔπραττον (έλξη αναφορικού)

**εὐτυχοῦντας κατηγορηματική μτχ. από το ἑώρων
πολιτεία αντικείμενο της μετοχής**

ερμηνευτικά σχόλια

[8] ὅτε ἡ συμφορὰ τῆ πόλει ἦν εννοεῖ την εφιαλτική περίοδο διακυβέρνησης της πόλεως από τους Τριάκοντα τυράννους που χαρακτηρίσθηκε από δολοφονίες, διώξεις, δημεύσεις περιουσιῶν και κάθε μορφῆς αυθαιρεσίες κατά του λαοῦ.

ἤς ἐγώ, καθ' ὅσον ἀναγκάζομαι, κατὰ τοσοῦτον μέμνημαι το καθήκον του κατηγοροῦ να αποκαλύψει το ποῖόν του Φίλωνα τον ἀναγκάζει να φανεῖ ἴσως δυσάρεστος επαναφέροντας στη μνήμη τη δική του και των Βουλευτῶν ἐκείνη τη μισητή για τους Αθηναίους περίοδο.

ἐκκεκηρυγμένος... μετὰ τοῦ ἄλλου πλήθους τῶν πολιτῶν μετὰ τον θάνατο του μετριοπαθοῦς ολιγαρχικοῦ Θηραμένη, οι Τριάκοντα, νομίζοντας ὅτι μπορούν να ασκοῦν την τυραννία τους χωρίς φόβο, ἔδιωξαν πολλούς πολίτες και ἀπαγόρευσαν την εἴσοδο στην πόλη σε ὅσους κατοίκους της υπαίθρου δεν ἦσαν γραμμένοι στον κατάλογο των τριῶν χιλιάδων πολιτῶν, ἐνώ συγχρόνως τους ἄρπαζαν ἀπό τα ἀγροκτῆματά τους και τους ἐρίχναν στη φυλακή για να πάρουν αυτοί και οι φίλοι τους τη γη τους. Οι κατατρεγμένοι

κατέφευγαν στον Πειραιά αλλά και εκεί τους καταδίωκαν. Τα Μέγαρα και η Θήβα γέμισαν πρόσφυγες (Ξενοφ. Ελλ. 2.4.1).

έν ἀγρῶ ο Φίλων φαίνεται ότι διέθετε εξοχική κατοικία.

οἱ ἀπὸ Φυλῆς κατήλθον εἰς τὸν Πειραιᾶ χίλιοι δημοκρατικοί με ηγέτη τον Θρασύβουλο εξόρμησαν από τη Φυλή, οχυρό φρούριο ΝΔ. της Πάρνηθας κοντά στη σημερινή Χασιά, ίσως τον Μάιο του 403 π.Χ. και εγκαταστάθηκαν στη Μουνιχία, οχυρό του Πειραιά, απ' όπου αντιμετώπισαν με επιτυχία τις επιθέσεις των Τριάκοντα και τον Σπαρτιατικό αποκλεισμό.

οἱ ἐκ τῆς ὑπερορίας ὅσοι Αθηναῖοι βρίσκονταν ως φυγάδες στη Χαλκίδα, στη Θήβα, στα Μέγαρα, στην Κόρινθο, στο Ἄργος και την Ἥλιδα. Οι πόλεις αυτές δε συμμορφώθηκαν με τις σπαρτιατικές αξιώσεις να παραδώσουν στους Τριάκοντα τους Αθηναίους και τους μετοίκους που είχαν καταφύγει στα εδάφη τους, παρά την απειλή ότι θα πληρώσουν πρόστιμο πέντε ταλάντων ή θα θεωρηθούν έκσπονδες.

[9] συσκευασάμενος... ἐξώκησε η αναχώρηση του Φίλωνα από την αθηναϊκή ύπαιθρο για περιοχή εκτός των συνόρων οφείλεται προφανώς στην ανασφάλεια που ἐνιωθε λόγω των διώξεων των κατοίκων της υπαίθρου από τους Τριάκοντα (Ξενοφ. Ελλ. 2.4.1).

έν Ὠρωπῶ πόλη στα σύνορα Αττικής και Βοιωτίας, μέλο της ἐριδος μεταξύ Αθηναίων και Βοιωτών. Όταν ο Φίλων εγκαταστάθηκε εκεί, την πόλη κατείχαν οι Βοιωτοί.

μετοίκιον κατατιθείς ο Φίλων ως μέτοικος στον Ωρωπό πλήρωνε το μετοίκιο, φόρο που στην Αθήνα ανερχόταν σε 12 αττικές δραχμές ετησίως για τον άνδρα και σε 6 για τη χήρα γυναίκα. Όποιος δεν πλήρωνε το μετοίκιο κινδύνευε να γίνει δούλος.

ἐπὶ προστάτου ᾧκει ο μέτοικος ήταν υποχρεωμένος να έχει έναν πολίτη ως εγγυητή ή προστάτη που τον εκπροσωπούσε σε όλες τις δημόσιες και ιδιωτικές του υποθέσεις, όπως ενώπιον των δικαστηρίων. Εναντίον αυτού που παραμελούσε το καθήκον αυτό εκινείτο γραφή αποστασίου. Γι' αυτήν ακριβώς την προστασία που τους χορηγούσε η πόλη οι μέτοικοι πλήρωναν το μετοίκιο.

βουληθείς... ἢ μεθ' ἡμῶν πολίτης εἶναι η επιλογή αυτή του Φίλωνα είναι καθοριστική. Η άρνηση της ιδιότητας του πολίτη σε δύσκολες για την πόλη στιγμές αποτελεί ουσιαστικά άρνηση της πόλεως και ασφαλώς θα επηρεάσει την κρίση των Βουλευτών.

ὥσπερ ἔνιοι τινες τῶν πολιτῶν μετεβάλοντο ορισμένοι ολιγαρχικοί πολίτες που δε μπορούσαν να ανεχθούν τις αυθαιρεσίες και τα εγκλήματα των Τριάκοντα, βλέποντας τις επιτυχίες των δημοκρατικών υπό τον Θρασύβουλο και προβλέποντας αλλαγή του καθεστώτος, πήγαν με το μέρος τους.

οὐδ' ἦλθεν εἰς τὸν Πειραιᾶ, οὐδ' ἔστιν ὅπου ἑαυτὸν ὑμῖν τάξαι παρέσχεν ο Φίλων θέτοντας τον εαυτό του υπεράνω της πατρίδος αρνήθηκε κάθε αντιστασιακή δράση.

Ασκήσεις

- 1) Πώς ο κατήγορος τεκμηριώνει στις §§8-9 τα όσα αναφέρει στην §7;
- 2) Να παραβάλετε τις §§8-9 με τον βίο του Λυσία και να βρείτε ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στον λογογράφο και τον Φίλωνα.
- 3) Οὗτος ἐκκεκψυγμένος ἐκ τοῦ ἄστεως ὑπὸ τῶν τριάκοντα: Να μετατρέψετε την παθητική σύνταξη σε ενεργητική.
- 4) ὅτε ἡ συμφορὰ τῆ πόλει ἦν, εὐτυχοῦντας: Να αντικατασταθούν με ισοδύναμες συντακτικά εκφράσεις.
- 5) μέμνημαι: Να κλιθεί ο χρόνος στην υποτακτική, ευκτική και προστακτική.

Ερείπια του φρουρίου της Φυλής (Εκδοτική Αθηνών)

Κείμενο

Ο Φίλων είναι ασυγχώρητος, διότι εσκεμμένα δε βοήθησε την πατρίδα

[10] καίτοι γε ὅστις εὐτυχοῦντας ὀρών ἡμᾶς ἐτόλμα προδιδόναι, τί ποτε ὡς μὴ ἐβουλόμεθα γε πράττοντας ἐποίησεν ἄν; ὅσοι μὲν τοίνυν διὰ συμφορὰς ἴδιας οὐ μετέσχον τῶν τότε γενομένων τῇ πόλει κινδύνων, συγγνώμης τινὸς ἄξιοί εἰσι τυχεῖν· οὐδενὶ γὰρ οὐδὲν ἐκούσιον δυστύχημα γίγνεται·

[11] ὅσοι δὲ γνώμη τοῦτο ἔπραξαν, οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιοί εἰσιν· οὐ γὰρ διὰ δυστυχίαν ἀλλὰ δι' ἐπιβουλήν ἐποίησαν αὐτό. καθέστηκε δὲ τι ἔθος δίκαιον πᾶσιν ἀνθρώποις τῶν αὐτῶν ἀδικημάτων μάλιστα ὀργίζεσθαι τοῖς μάλιστα δυναμένοις μὴ ἀδικεῖν, τοῖς δὲ πένησιν ἢ ἀδυνάτοις τῷ σώματι συγγνώμην ἔχειν διὰ τὸ ἠγεῖσθαι ἄκοντας αὐτοὺς ἀμαρτάνειν.

[12] οὗτος τοίνυν οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιός ἐστι τυχεῖν· οὔτε γὰρ τῷ σώματι ἀδύνατος ἦν ταλαιπωρεῖν, ὡς καὶ ὑμεῖς ὀρᾶτε, οὔτε τῇ οὐσίᾳ ἄπορος λητουργεῖν, ὡς ἐγὼ ἀποδείξω. ὅστις οὖν ὅσον δυνατὸς ἦν ὠφελεῖν, τοσοῦτον κακὸς ἦν, πῶς οὐκ ἂν εἰκότως ὑπὸ πάντων ὑμῶν μισοῖτο;

γλωσσικά σχόλια

[10] ὀρών χρονική μτχ.

διὰ συμφορὰς εμπρόθ. προσδ. αιτίας

τυχεῖν απρμφ. αναφοράς στο ἄξιοι

**[11] γνώμη από πρόθεση, εσκεμμένα
έπιβουλή κακή προαίρεση, κακός σκοπός
καθίσταμαι επικρατώ
ἔθος ἔθιμο, συνήθεια
συγγνώμης γενική της αξίας από το ἄξιοι
διὰ δυστυχίαν εμπρόθ. προσδ. της αιτίας
δι' ἐπιβουλήν εμπρόθ. προσδ. του σκοπού
ἀδικημάτων γενική της αιτίας από το ὀργίζεσθαι
τοῖς πένησιν αντικείμενο στο συγγνώμην ἔχειν
τῷ σώματι δοτική της αναφοράς στο ἀδυνάτοις**

**[12] ταλαιπωρῶ (αμτβ.) ταλαιπωρούμαι, βασανίζομαι,
δοκιμάζω λύπες**

οὐσία περιουσία

**λητουργέω, -ῶ εκτελώ με δικά μου χρήματα
δαπανηρές δημόσιες υπηρεσίες, διαχειρίζομαι δημόσιο
υπουργήμα, υπηρετώ τον λαό**

ταλαιπωρεῖν απρμφ. του αποτελέσματος

**ὅσον δυνατός ἦν ὠφελεῖν αναφορική παραβολική
πρόταση**

ερμηνευτικά σχόλια

[10] ὅσοι... διὰ συμφορὰς ἴδιας οὐ μετέσχον... συγγνώμης τινὸς ἄξιοί εἰσι τυχεῖν η συμμετοχή στους κινδύνους της πόλεως αποτελεί για τον πολίτη καθήκον πρωταρχικό και απαραίτατο. Γι' αυτό και η αποχή λόγου προσωπικών συμφορών μερικώς μόνο συγχωρείται.

[11] ὅσοι δὲ γνώμη τοῦτο ἔπραξαν... δι' ἐπιβουλήν ἐποίησαν αὐτό η πρόθεση παίζει πάντοτε καθοριστικό λόγο για την αξιολόγηση της συμπεριφοράς του ατόμου. Ὅποιος πολίτης από πρόθεση δεν μετέχει στους κινδύνους της πόλεως είναι εχθρός της και για τον λόγο αυτό ασυγχώρητος.

τοῖς δὲ πένησιν ἢ ἀδυνάτοις τῷ σώματι... ἄκοντας αὐτοὺς ἀμαρτάνειν έκφραση επιείκειας και φιλόανθρωπης διάθεσης των Αθηναίων και γενικότερα των Ελλήνων προς τους φτωχούς και αδυνάτους.

[12] οὔτος τοίνυν οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιός ἐστι τυχεῖν η πρόταση αυτή αποτελεί το λογικό συμπέρασμα ενός παραγωγικού συλλογισμού (από τα γενικά συμπεραίνουμε για τα ειδικά) και προτάσσεται για έμφαση. Ο συλλογισμός έχει ως εξής:

Ὅσοι δὲ γνώμη τοῦτο ἔπραξαν (οὐ μετέσχον τῶν τότε γενομένων τῇ πόλει κινδύνων), οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιοί εἰσιν (Μείζων προκειμένη).

(Φίλων) οὔτε τῷ σώματι ἀδύνατος ἦν ταλαιπωρεῖν, οὔτε τῇ οὐσίᾳ ἄπορος λητουργεῖν (Ελάσσων προκειμένη). Οὔτος τοίνυν οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιός ἐστι τυχεῖν (Συμπέρασμα).

πῶς οὐκ ἂν εἰκότως ὑπὸ πάντων ὑμῶν μισοῖτο;
Ο κατήγορος εκφράζει τη βεβαιότητα ότι οι συνάδελφοι του Βουλευτές στο σύνολο τους λόγω του πατριωτισμού τους θα μισήσουν τον Φίλωνα για την εχθρική προς την πόλη στάση του, όπως αυτή περίτεχνα διατυπώνεται με την αναλογική αντίθεση: ὅστις οὖν ὅσον δυνατὸς ἦν ὠφελεῖν, τοσοῦτον κακὸς ἦν.

Ασκήσεις

- 1) Ο κατήγορος στην §10 αναφέρεται για πρώτη φορά σε προδοσία. Τι εννοεί; Γιατί κατά τη γνώμη του ο δοκιμαζόμενος είναι ασυγχώρητος;**
- 2) πῶς οὐκ ἂν εἰκότως ὑπὸ πάντων ὑμῶν μισοῖτο; Να τραπεί η παθητική σύνταξη σε ενεργητική.**
- 3) οὐ γὰρ διὰ δυστυχίαν ἀλλὰ δι' ἐπιβουλήν ἐποίησαν αὐτό: Να αντικαταστήσετε τους εμπρόθετους προσδιορισμούς με ισοδύναμες συντακτικά εκφράσεις.**
- 4) ὁρῶν, πράττοντας: Να αναλυθούν οι μετοχές.**
- 5) προδιδόναι, καθέστηκε: α) Να αντικατασταθούν χρονικά και β) να αντικατασταθούν εγκλιτικά στο β' ενικό και γ' πληθυντικό του Ενεστώτα.**
- 6) ἔθος τι: Να κλιθεί η συνεκφορά στις πλάγιες πτώσεις.**

**Αναπαράσταση κληρωτηρίου δικαστών
(Εκδοτ. Αθηνών)**

Κείμενο

Η αποδοκιμασία του Φίλωνα δεν θα δυσαρεστήσει
καμιά πολιτική μερίδα

[13] ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀπεχθήσεσθέ γε τῶν πολιτῶν
οὐδενὶ τοῦτον ἀποδοκιμάσαντες, οὐ τι τοὺς ἑτέρους
ἀλλ' ἀμφοτέρους φανερός ἐστι προδοῦς, ὥστε μήτε
τοῖς ἐν τῷ ἄστει γενομένοις φίλον προσήκειν εἶναι
τοῦτον (οὐ γὰρ ἠξίωσεν ὡς αὐτοὺς ἐλθεῖν
κινδυνεύοντας), μήτε τοῖς τὸν Πειραιᾶ καταλαβοῦσιν·
οὐδὲ γὰρ τούτοις ἠθέλησε συγκατελθεῖν, φυγὰς καὶ
ταῦτα καὶ αὐτὸς γενόμενος.

[14] εἰ μὲντοι τι μέρος περίεστι τῶν πολιτῶν ὃ τι τῶν
αὐτῶν μετέσχε τούτῳ πραγμάτων, μετ' ἐκείνων, ἐὰν
ποτε (ὃ μὴ γένοιτο) λάβωσι τὴν πόλιν, βουλευεῖν
ἀξιούτω.

Ὡς οὖν ὥκει τε ἐν Ὠρωπῷ ἐπὶ προστάτου καὶ
ἐκέκτητο ἱκανὴν οὐσίαν καὶ οὐτ' ἐν τῷ Πειραιεῖ οὐτ'
ἐν τῷ ἄστει ἔθετο τὰ ὄπλα, ἵνα εἰδῆτε ὅτι ταῦτα
πρῶτον ἀληθῆ λέγω, ἀκούσατε τῶν μαρτύρων.

γλωσσικά σχόλια

[13] ἀλλὰ μὴν ἀλλ' ὅμως

ἀπεχθάνομαι μισοῦμαι, γίνομαι μισητός

γίγνομαι ἐν τῷ ἄστει εἶμαι στην πόλη, διαμένου ἢ
παραμένω στην πόλη, γεννιέμαι στην πόλη

καὶ ταῦτα καὶ μάλιστα

οὐδενὶ δοτική του ποιητικού αἰτίου

τοῖς γενομένοις δοτική αντικειμενική στο φίλον

ὡς αὐτοὺς εμπρόθ. προσδ. της κατεύθυνσης (το ὡς πρόθεση καταχρηστική)

κινδυνεύοντας χρονική μτχ.

[14] περίειμι υπάρχω, απομένω, υπολείπομαι

τὰ πράγματα οι υποθέσεις

τίθεμαι τὰ ὄπλα λαμβάνω τα ὄπλα, πολεμῶ

τῶν πολιτῶν γενική διαιρετική

τούτῳ, πραγμάτων αντικείμενα του μετέσχε

ὃ μὴ γένοιτο αναφορική παρενθετική εκφερόμενη με ευχετική ευκτική

**ὡς οὖν ᾧκει τε... καὶ ἐκέκτητο... καί... ἔθετο τὰ ὄπλα
οι ειδικές προτάσεις ως αντικείμενα του ἀκούσατε
προτάσσονται για ἔμφαση**

ερμηνευτικά σχόλια

[13] ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀπεχθήσεσθε... τοῦτον

**ἀποδοκιμάσαντες, ὅς... ἀμφοτέρους φανερός ἐστι
προδούς η αποδοκιμασία του Φίλωνα από τη Βουλή θα
εἶναι κατά την άποψη του κατηγορου σύμφωνη με το
κοινό αἶσθημα, διότι ο δοκιμαζόμενος ως προδότης
αμφοτέρων, δηλ. και αυτών που παρέμειναν στην
Αθήνα και των δημοκρατικών που κατέλαβαν τον
Πειραιά, δεν μπορεί να έχει φίλους.**

[14] εἰ μὲντοι... βουλευεῖν ἀξιούτω ειρωνικοί αλλά και ρεαλιστικοί οι λόγοι του κατηγορού. Η αξίωση του Φίλωνα να εγκριθεί η εκλογή του από την παρούσα Βουλή είναι ασυμβίβαστη με το ήθος των Βουλευτών της. Μόνο μια υποθετική Βουλή της ίδιας νοοτροπίας με αυτήν του Φίλωνα, που ο κατήγορος εύχεται με τη διαχρονική έκφραση ὃ μὴ γένοιτο, να μην υπάρξει ποτέ, θα μπορούσε να ικανοποιήσει την αξίωσή του.

ἀκούσατε τῶν μαρτύρων η κατάθεση των μαρτύρων ήταν απαραίτητη, για να επιβεβαιωθεί η αλήθεια των ισχυρισμών του κατηγορού.

Ασκήσεις

1) Πού στηρίζει ο κατήγορος τη βεβαιότητα του ότι η αποδοκιμασία του Φίλωνα θα γίνει αποδεκτή από τους πολίτες;

2) ὡς οὖν ᾤκει... καὶ ἐκέκτητο... καί... ἔθετο τὰ ὄπλα: Να αντικατασταθούν οι δευτερεύουσες προτάσεις με ισοδύναμες συντακτικά εκφράσεις.

3) Να ευρεθούν και χαρακτηρισθούν οι υποθετικοί λόγοι του κειμένου.

4) Να χαρακτηρισθούν συντακτικά οι δεικτικές αντωνυμίες του κειμένου.

5) ἀξιούτω, ἐκέκτητο, ᾤκει: Να γραφεί το β' ενικό και γ' πληθυντικό πρόσωπο σε όλες τις εγκλίσεις του Ενεστώτα.

Κείμενο

ΜΑΡΤΥΡΕΣ

Ο πιθανός ισχυρισμός του Φίλωνα

[15] Ὑπολείπεται τοίνυν αὐτῷ λέγειν ὡς τῷ μὲν σώματι δι' ἀσθένειάν τινα γενομένην ἀδύνατος κατέστη βοηθῆσαι εἰς τὸν Πειραιᾶ, ἀπὸ δὲ τῶν ὑπαρχόντων ἐπαγγειλάμενος αὐτὸς ἢ χρήματ' εἰσενεγκεῖν εἰς τὸ πλῆθος τὸ ὑμέτερον ἢ ὀπίσαι τινὰς τῶν ἑαυτοῦ δημοτῶν, ὥσπερ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν πολιτῶν αὐτοὶ οὐ δυνάμενοι λητουργεῖν τοῖς σώμασιν.

[16] ἵνα οὖν μὴ ἐγγένηται αὐτῷ ψευσαμένῳ ἐξαπατῆσαι, καὶ περὶ τούτων ἤδη σαφῶς ὑμῖν ἀποδείξω, ἐπειδὴ ὕστερον οὐκ ἐξέσται μοι παρελθόντι ἐνθάδ' ἐλέγχειν αὐτόν. Καί μοι κάλει Διότιμον τὸν Ἀχαρνέα καὶ τοὺς αἰρεθέντας μετ' αὐτοῦ τοὺς δημότας ὀπίσαι ἀπὸ τῶν εἰσενεχθέντων χρημάτων.

γλωσσικὰ σχόλια

ἐπιγίγνομαι παρουσιάζομαι, συμβαίνω, γίνομαι ἢ ἔρχομαι μετὰ

ἐπαγγέλλομαι υπόσχομαι

λητουργέω, -ῶ τῷ σώματι βοηθῶ ἢ υπηρετῶ
προσωπικά τον λαό

ἐγγίγνεται (απρόσ.) εἶναι δυνατόν, επιτρέπεται,
συμβαίνει

**λέγειν τελικό απρμφ. υποκείμενο του απροσώπου
υπολείπεται**

τῷ σώματι δοτική του τρόπου

ἐπιγενομένων επιθετική μτχ.

ἐπαγγειλάμενος χρονική μτχ.

οὐ δυνάμενοι αιτιολογική μτχ.

τὰ εἰσενεχθέντα χρήματα τα χρήματα των εισφορῶν

αἰρέομαι, -οῦμαι (παθ.) εκλέγομαι, διορίζομαι

αὐτόν αντικείμενο του απρμφ.

τὸν Ἀχαρνέα παράθεση

ερμηνευτικά σχόλια

**ὥσπερ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν πολιτῶν ὅπως ο
Μαντίθεος κατά τον Βοιωτικό πόλεμο (Υπέρ Μαντιθέου
14).**

**οὐ δυνάμενοι λητουργεῖν τοῖς σώμασιν λόγω ηλικίας
ἢ σωματικής αδυναμίας**

**οὐκ ἐξέσται μοι... ἐλέγχειν αὐτόν επειδή κατά τη
διαδικασία της δοκιμασίας ο κατήγορος και ο
κατηγορούμενος μιλούσαν μόνο μια φορά ενώπιον της
Βουλῆς, ο κατήγορος-βουλευτής ως πρώτος ομιλητής
θα προσπαθήσει να αναιρέσει με τις καταθέσεις των**

μαρτύρων τις πιθανές αιτιολογίες-υπεκφυγές του Φίλωνα, τις οποίες αναφέρει προϊδεάζοντας έτσι τους βουλευτές.

Ασκήσεις

1. Τι πρόκειται να καταθέσουν ενώπιον της Βουλής ο Διότιμος ο Αχαρνεύς και οι μετ' αυτού αιρεθέντες;
2. Να συμπληρώσετε το κενό των ακόλουθων φράσεων με λέξη του κειμένου:
 - α. Καὶ μὴ..... ἡμᾶς εἰς πειρασμόν.
3. β. Οὗτος καίπερ ταῦτα οὐδὲν ἔπραξε.
γ. τοῦτο εἰπεῖν καὶ παύσομαι λέγων. δ.
Οὐ ταῦτα ἐπειδὴ εἶμι ἀποδείξαι.
4. ψευσαμένω, εἰσενεχθέντων: Να αναγνωριστούν συντακτικά και να αιτιολογηθεί η πτώση τους.
5. ἐξέσται, ἐπαγγειλάμενος: Να γραφούν τα συνώνυμά τους στην α.ε.
6. Τα απαρέμφατα και οι μετοχές ενεστώτα του κειμένου να μεταφερθούν στον αόριστο και αντιστρόφως.

Κείμενο

ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΙΡΕΘΕΝΤΩΝ ΜΕΤΑ ΔΙΟΤΙΜΟΥ

Η αρπαγή της περιουσίας των πτωχών γερόντων αγροτών από τον Φίλωνα

[17] Οὗτος τοίνυν οὐχ ὅπως ὠφελήσει τὴν πόλιν ἐν τοιοῦτῳ καιρῷ καὶ τοιαύτῃ καταστάσει διενοήθη, ἀλλ' ὅπως τι κερδανεῖ ἀπὸ τῶν ὑμετέρων συμφορῶν παρεσκευάσατο· ὀρμώμενος γὰρ ἐξ Ὠρωποῦ, τοτὲ μὲν αὐτὸς μόνος, τοτὲ δ' ἑτέροις ἡγούμενος οἷς τὰ ὑμέτερα δυστυχήματα εὐτυχήματα ἐγεγόνει,

[18] περιιών κατὰ τοὺς ἀγρούς καὶ ἐντυγχάνων τῶν πολιτῶν τοῖς πρεσβυτάτοις, οἱ κατέμειναν ἐν τοῖς δήμοις ὀλίγα μὲν τῶν ἐπιτηδείων ἔχοντες, ἀναγκαῖα δέ, εὖνοι μὲν ὄντες τῷ πλήθει, ἀδύνατοι δὲ ὑπὸ τῆς ἡλικίας βοηθεῖν, τούτους ἀφηρεῖτο τὰ ὑπάρχοντα, περὶ πλείονος ποιούμενος αὐτὸς μικρὰ κερδαίνειν ἢ ἐκείνους μηδὲν ἀδικεῖν· οἱ νῦν αὐτὸν δι' αὐτὸ τοῦτο οὐχ οἷοί τε εἰσιν ἐπεξελθεῖν ἅπαντες, δι' ὅπερ καὶ τότε ἀδύνατοι τῇ πόλει βοηθεῖν ἦσαν.

[19] οὐ μέντοι τοῦτον γε χρὴ διὰ τὴν ἐκείνων ἀδυναμίαν δις ὠφεληθῆναι, τότε τ' ἀφελόμενον ἂ εἶχον, νῦν τε δοκιμασθέντα ὑφ' ὑμῶν· ἀλλὰ κὰν ὅστισοῦν παραγένηται τῶν ἀδικηθέντων, μέγα αὐτὸ ἡγήσασθε εἶναι, καὶ τοῦτον ὑπερμισήσατε, ὅστις ἐτόλμησεν, οἷς ἕτεροι διδόναι παρ' ἑαυτῶν τι προηροῦντο διὰ τὴν ἀπορίαν οἰκτίραντες αὐτούς, τούτων ἀφαιρεῖσθαι τὰ ὑπάρχοντα. Κάλει μοι τοὺς μάρτυρας.

γλωσσικά σχόλια

[17] καιρός περίσταση, κρίσιμη στιγμή

κερδαίνω κερδίζω, ωφελούμαι

ὀρμάομαι, -ῶμαι ξεκινώ, αναχωρώ, εφορμώ

τοτὲ μὲν... τοτὲ δε ἄλλοτε μὲν... ἄλλοτε δε

ἡγοῦμαι τινι οδηγώ κάποιον, προπορεύομαι κάποιου

ἐν τοιοῦτῳ καιρῷ καὶ τοιαύτῃ καταστάσει εμπρόθετοι
προσδ. της κατάστασης

ἀπὸ τῶν... συμφορῶν εμπρόθετος προσό. της
προέλευσης

οἷς... ἐγγέρονει αναφορική προσδιοριστική στο ἑτέρους

[18] περίειμι κατ' ἀγρούς περιφέρομαι στους αγρούς

ἐντυγχάνω τινί συναντώ κάποιον

καταμένω μένω διαρκώς σε κάποιο τόπο

ὁ, ἡ εὔνους, τὸ εὔνουν φιλικός, ευνοϊκός, ευμενής,
ευνοϊκά διακείμενος

τὸ πλῆθος ο δήμος, ο λαός

περὶ πλείονος ποιοῦμαι προτιμώ

ἐπεξέρχομαι έρχομαι εναντίον (ως δικανικός όρος)
κατηγορώ, καταγγέλλω

περιῶν χρονική μτχ.

ἔχοντες τροπική μτχ.

ὑπὸ τῆς ἡλικίας εμπρόθ. προσδ. του αιτίου

μικρὰ σύστοιχο αντικείμενο του απρμφ.

ἐκείνους αντικείμενο του ἀδικεῖν

ἐπεξελθεῖν τελ. απρμφ. αντικείμενο του οἷοί τέ εἰσιν

δι' αὐτὸ τοῦτο εμπρόθ. προσδ. της αιτίας

δι' ὄπερ... ἦσαν αναφορική προσδιοριστική στο δι' αὐτὸ τοῦτο

**[19] παραγίγνομαι παρουσιάζομαι, παρευρίσκομαι
οποιοσδήποτε**

ὅστισοῦν οποιοσδήποτε

ἀφελόμενον χρονική μτχ.

**ἃ εἶχον αναφορική ονοματική πρότ. αντικείμενο της
μτχ. ἀφελόμενον**

τῶν ἀδικηθέντων γενική διαιρετική στο ὅστισοῦν

**ἀφαιρεῖσθαι τελικό απρμφ. αντικείμενο του ρ.
ἐτόλμησεν**

οἷς... αὐτούς αναφορική προσδιοριστική στο τούτων

οἷς αντικείμενο του διδόναι

οἰκτίραντες αιτιολογική μτχ.

ερμηνευτικά σχόλια

[17] Οὔτος τοίνυν οὐχ... διενοήθη, ἀλλ' ...παρεσκευάσατο το συμπέρασμα από την κατάθεση των μαρτύρων είναι ότι ο Φίλων δεν συμπεριφέρθηκε ως Αθηναίος πολίτης αλλά ως άτομο, θέτοντας το ατομικό συμφέρον πάνω από το συμφέρον της πόλεως.

οἷς τὰ ὑμέτερα δυστυχήματα εὐτυχήματα ἐγγέονει καταλυτική η αντίθεση για τον Φίωνα και τους ομοίους του στη συνείδηση των Βουλευτῶν ιδίως με την εύστοχη χρήση του επιθετικού προσδιορισμού «τὰ ὑμέτερα». Η φράση φέρνει στη μνήμη την ανάλογη σημερινή έκφραση «ο θάνατος σου η ζωή μου» αλλά και τον Σεφερικό στίχο «ή ακόμα ιδιοτέλεια να καρπωθείς το αίμα των άλλων» (Τελευταίος Σταθμός, στ. 45).

[18] ἐν τοῖς δήμοις ο Κλεισθένης το 510 π.Χ. διαίρεσε την Αττική σε 100 δήμους. Κάθε 10 δήμοι αποτελούσαν και μια φυλή. Αργότερα ο αριθμός των δήμων αυξήθηκε σε 174. Από αυτούς οι 10 ανήκαν στο άστυ και οι 164 στην αγροτική περιοχή, ἐν τοῖς ἀγροῖς. Κάθε πολίτης αρχικά ανήκε στον δήμο, όπου είχε ιδιοκτησίες, μπορούσε όμως να έχει κτήματα και σε άλλους δήμους. Αυτό λεγόταν ἐγκτησις.

τούτους ἀφηρεῖτο τὰ ὑπάρχοντα η κλοπή των υπάρχοντων γίνεται ακόμη πιο απεχθής και επιβαρυντική για τον κατηγορούμενο, αν ληφθεί υπόψη η ηλικία των θυμάτων, η ασήμαντη περιουσία τους και τα δημοκρατικά τους φρονήματα.

περὶ πλείονος ποιούμενος... ἀδικεῖν η αγάπη του κέρδους, ἔστω και μικρού, αποτελεί το αίτιον της

μεγάλης αδικίας του Φίλωνα προς τους γέροντες συμπολίτες του.

οἱ νῦν αὐτὸν δι' αὐτὸ τοῦτο... ἐπεξελθεῖν ἅπαντες ἡ μεγάλη ηλικία ἐμπόδιζε πολλοὺς ἀδικηθέντες ἀπὸ τον Φίλωνα να ἐμφανιστοῦν στο δικαστήριο ως κατήγοροι ἢ ως μάρτυρες κατηγορίας. Ἔτσι οὔτε την πόλη μπορούσαν να βοηθήσουν οὔτε τον εαυτό τους.

[19] οὐ μέντοι... δις ὠφελήθηται ἐνδόμυχος φόβος του κατηγόρου μήπως ἡ ἀπουσία των ἀδικηθέντων ως μαρτύρων ἀπὸ ἀδυναμία λόγω γήρατος ὁδηγήσει τους Βουλευτές σε ἐσφαλμένη ὑπέρ του κατηγορουμένου ἀπόφαση, δηλ. την ἐγκριση της ἐκλογής του στο βουλευτικό ἀξίωμα. Ἔτσι ο Φίλων θα ἔχει αὐτό που σήμερα λέγεται «καί την πίτα ολόκληρη και τον σκύλο χορτάτο».

ἀλλὰ κὰν ὅστισοῦν παραγένηται... μέγα αὐτὸ ἠγήσασθε εἶναι ο κατήγορος προτρέπει τους Βουλευτές να θεωρήσουν την παρουσία στη Βουλή ἔστω και ἐνός ἀδικημένου σημαντική ἀπόδειξη της ἐνοχής του Φίλωνα.

τοῦτον ὑπερμισήσατε, ὅστις ἐτόλμησεν... ἀφαιρεῖσθαι τὰ ὑπάρχοντα ἡ συγκινησιακὴ φόρτιση που προσπαθεῖ να δημιουργήσει ο κατήγορος ἀντισταθμίζει την ἀνεπάρκεια μαρτύρων κατηγορίας. Ὅπου ἐλλείπουν ικανές ἀποδείξεις, ο ρήτορας με ἐπιδέξιο τρόπο φορτίζει συναισθηματικά την ἀτμόσφαιρα.

Ασκήσεις

- 1) Ποιο είναι το βασικό θέμα της ενότητας και πώς αισθητοποιείται;
- 2) Ποια η αιτία και η σκοπιμότητα των προστακτικών ήγήσασθε και ὑπερμισήσατε και ποιο γνώρισμα της τεχνικής του Λυσία και της ρητορικής γενικότερα αναγνωρίζετε σ' αυτές;
- 3) ὅστις ἐτόλμησεν: Να χαρακτηρισθεί η πρόταση και να αντικατασταθεί με άλλη ισοδύναμή της.
- 4) Να χαρακτηρισθούν συντακτικά οι δοτικές του κειμένου.
- 5) διενοήθη, ἡγούμενος, ἐντυγχάνων: Να γραφούν τα ομόρριζά τους στη ν.ε.
- 6) ὀλίγα, εὔνοι, μικρά: Να γραφούν τα παραθετικά των αντιθέτων τους.

Αργυρό νόμισμα (τετράδραχμο) Αθηνών (α' ὄψη)

Κείμενο

ΜΑΡΤΥΡΕΣ

Η απαράδεκτη συμπεριφορά του Φίλωνα προς τη μητέρα του

[20] Οὐ τοίνυν ἔγωγε οἶδα ὅ τι ὑμᾶς διαφερόντως δεῖ γινώσκειν περὶ αὐτοῦ ἢ οἱ οἰκεῖοι γινώσκουσι· τοιαῦτα γὰρ ἔστιν, ὥστ' εἰ καὶ μηδὲν αὐτῷ ἄλλο ἡμάρτητο, διὰ μόνα ταῦτα δίκαιον εἶναι ἀποδοκιμασθῆναι. οἷα μὲν οὖν ζῶσα ἡ μήτηρ αὐτοῦ κατηγορεῖ, παρήσω· ἐξ ὧν δὲ τελευτῶσα τὸν βίον διεπράξατο τεκμαιρομένοις ῥάδιόν ἐστιν ὑμῖν γνῶναι ὁποῖός τις ἦν περὶ αὐτήν.

[21] ἐκείνη γὰρ τούτῳ μὲν ἠπίστησεν ἀποθανοῦσαν ἑαυτὴν ἐπιτρέψαι, Ἀντιφάνει δὲ οὐδὲν προσήκουσα πιστεύσασα ἔδωκεν εἰς τὴν ἑαυτῆς ταφὴν τρεῖς μνᾶς ἀργυρίου, παραλιποῦσα τοῦτον ὑὸν ὄντα ἑαυτῆς. ἄρα δῆλον ὅτι εὖ ἤδει αὐτὸν οὐδὲ διὰ τὸ προσήκειν αὐτῇ τὰ δέοντα ἂν ποιήσαντα;

[22] καίτοι εἰ μήτηρ, ἢ πέφυκε καὶ ἀδικουμένη ὑπὸ τῶν ἑαυτῆς παιδῶν μάλιστα ἀνέχεσθαι καὶ μικρῷ ὠφελουμένη μεγάλα ἔχειν ἠγεῖσθαι διὰ τὸ εὐνοία μᾶλλον ἢ ἐλέγχῳ τὰ γινόμενα δοκιμάζειν, ἐνόμιζε τοῦτον κἂν ἀπὸ τεθνεώσης φέρειν ἑαυτῆς, τί χρὴ ὑμᾶς περὶ αὐτοῦ διανοηθῆναι;

[23] ὅστις γὰρ περὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἀναγκαίους τοιαῦτα ἀμαρτάνει ἀμαρτήματα, τί ἂν περὶ γε τοὺς ἀλλοτρίους ποιήσειεν; Ὡς οὖν καὶ ταῦτ' ἀληθῆ ἔστιν, ἀκούσατε αὐτοῦ τοῦ λαβόντος τὸ ἀργύριον καὶ θάψαντος αὐτήν.

γλωσσικά σχόλια

[20] διαφερόντως γινώσκω τι έχω διαφορετική γνώμη

ἡμάρτηται τι έχει γίνει κάποιο λάθος, σφάλμα, αμάρτημα

παρήμι παραλείπω

ὅ τι... δεῖ γινώσκειν περὶ αὐτοῦ πλάγια ερωτηματική πρότ. αντικ. του ρ. οἶδα

τοιαῦτα κατηγορούμενο στην εννοουμένη αναφορική πρότ. ἃ γινώσκουσιν οἱ οἰκεῖοι

ζῶσα χρονική μτχ

τελευτῶσα χρονική μτχ.

Τεκμαιρομένοις τροπική μτχ. Η μετοχή παίρνει την πτώση της από τη δοτική προσωπική ὑμῖν στην οποία αναφέρεται

περὶ αὐτήν εμπρόθ. προσδ. της αναφοράς

[21] ἀπιστῶ τινι δεν εμπιστεύομαι, δεν πιστεύω κάποιον

ἐπιτρέπω τινὶ τι αναθέτω, παραδίδω, εμπιστεύομαι σε κάποιον κάτι

προσῆκω τινὶ (επί προσώπων) είμαι συγγενής με κάποιον

οἱ προσήκοντες οἱ συγγενεῖς, οἱ οἰκεῖοι

ἀποθανοῦσαν χρονική μτχ.

ἐπιτρέψαι απρμφ. του αποτελέσματος

πιστεύσασα αιτιολογική μτχ.

εἰς τὴν ταφήν εμπρόθ. προσδ. του σκοπού

ἀργυρίου γενική της αξίας

ὄντα εναντιωματική μτχ.

ἂν ποιήσαντα δυνητική κατηγορηματική μτχ.
εξαρτημένη από το γνωστικό ρ. εὖ ἤδει

[22] πέφυκα εἶμαι εκ φύσεως

πέφυκε ἀνέχεσθαι ἐκ φύσεως ἀνέχεται

μεγάλα ἔχω ωφελούμαι πολύ, ἔχω μεγάλες ωφέλειες

δοκιμάζω εξετάζω, κρίνω

φέρω αποκομίζω, κερδίζω, αποχτώ

ἀδικουμένη η μτχ. χρονική αλλά και κατηγορηματική
από το απρμφ. ἀνέχεσθαι

ὠφελομένη η μτχ. χρονική αλλά και εναντιωματική

διὰ τὸ δοκιμάζειν εμπρόθ. προσδ. της αιτίας

εὐνοία δοτική του τρόπου

ἂν φέρειν δυνητικό απρμφ. αντικείμενο του ρ. ἐνόμιζε

ἀναγκαῖοι οι εξ αίματος συγγενεῖς

ερμηνευτικά σχόλια

[20] Οὐ τοίνυν ἔγωγε οἶδα ... οἱ οἰκεῖοι γινώσκουσι ἡ γνώμη των οικείων ἐπαιζε πάντοτε καθοριστικό ρόλο για την τύχη του δοκιμαζομένου, διότι ἡ συμπεριφορά του προς αὐτούς ἐξεταζόταν κατά τὴ δοκιμασία καὶ λαμβανόταν σοβαρά υπόψη ἀπὸ τους Βουλευτές. Ο Ξενοφών (Απομνημονεύματα II 2.13) ἀναφέρει σχετικά: «ἐάν τις γονέας μὴ θεραπεύῃ τούτῳ δίκην τε ἐπιτίθησι (ἢ πόλις) καὶ ἀποδοκιμάζουσα οὐκ ἔῃ ἄρχειν τοῦτον». Λογικό λοιπὸν κατὰ τον κατηγορο εἶναι ἡ γνώμη των κριτῶν για τον Φίλωνα να ταυτιστεῖ με αὐτὴν των οικείων του.

τοιαῦτα γὰρ ἐστίν, ὥστ' ... δίκαιον εἶναι ἀποδοκιμασθῆναι προσπάθεια του κατηγοροῦ να προῖδεάσει τους Βουλευτές για τὴ σοβαρότητα των αμαρτημάτων του Φίλωνα προς τους οικείους του.

οἶα... παρήσω με τὸ σχῆμα τῆς υποσιώπησης, γνώρισμα τῆς ρητορικής τέχνης του Λυσία, ὁ ρήτορας δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι πολλὰ θα μπορούσε να ἀναφέρει, ἀλλὰ χάριν συντομίας τὰ υποσιωπᾶ ἀρκούμενος σε λίγα ἐνδεικτικά.

[21] ἐκείνη γὰρ τούτῳ μὲν ἠπίστησεν... παραλιποῦσα τοῦτον ὑὸν ὄντα αὐτῆς ἡ ἀνάθεση ἀπὸ τὴ μητέρα του Φίλωνα τῆς ταφῆς τῆς στον ἐμπιστο τῆς Ἀντισθένη, με τον ὁποῖο δεν εἶχε συγγενική σχέση, ἀποτελεῖ βαρῦτατη προσβολή καὶ ντροπή για τον υἱό, δεδομένου ὅτι ἡ ταφή των γονέων ἀποτελοῦσε πρωταρχικό καθήκον των παιδιῶν τους καὶ βασικό στοιχεῖο τῆς δοκιμασίας των ἀρχόντων. (Βλέπε Ξενοφώντα

Απομνημονεύματα II 2.13 «καὶ ἐάν τις τῶν γονέων τελευτησάντων τοὺς τάφους μὴ κοσμήῃ, καὶ τοῦτο ἐξετάζει ἡ πόλις ἐν ταῖς τῶν ἀρχόντων δοκιμασίαις»).

τρῆς μνᾶς ἀργυρίου ἐπρόκειτο για μια φτωχική κηδεῖα. Η δαπάνη μιας συνήθους κηδεῖας ἦταν πολύ μεγαλύτερη. Μια πλούσια κηδεῖα κόστιζε ἕνα τάλαντο. Σημειωτέον ὅτι 1 τάλαντο = 60 μναι. 1 μνα = 100 δραχμές. 1 δραχμή = 6 οβολοί. Ὅλα αὐτά τα νομίσματα ἦταν ἀργυρά. Ο χρυσός και ο χαλκός ελάχιστα χρησιμοποιήθηκαν μέχρι της εποχῆς του Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

[22] καίτοι εἰ μήτηρ, ἢ πέφυκε... τί χρὴ ὑμᾶς περὶ αὐτοῦ διανοηθῆναι ἰσχυρότατο το ψυχολογικὸ ἐπιχείρημα του κατηγοροῦ. Η ἀπαράδεκτη στάση του Φίλωνα ξεπέρασε τα ὅρια της ἀνεκτικότητας που η μητρική ἀγάπη υπαγορεύει, ὅταν ἀδικεῖται ἀπὸ τα παιδιὰ της.

κἂν ἀπὸ τεθνεώσης φέρειν ἑαυτῆς ὅπως ἀναφέρει ο Ἀριστοτέλης (Ρητορική 1383b24) ἀποτελεῖ ντροπὴ το να ζητεῖ κάποιος να κερδίσει ἀπὸ ἀδυνάτους και ἀπὸ φτωχοῦς ἢ πεθαμένους, ἀπ' ὅπου και η παροιμία «κοιτάζει να κερδίσει και ἀπὸ νεκρό».

[23] ὅστις γὰρ περὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἀναγκαίους τοιαῦτα ἁμαρτάνει ἁμαρτήματα τα ἀμαρτήματα των παιδιῶν προς τους γονεῖς ἦσαν η χρήση σωματικής βίας, η μη παροχή τροφῆς και στέγης, ὅταν οι γονεῖς γερνούσαν και ἦσαν ἀνῆμποροι, και η μη ἀπόδοση ταφικῶν τιμῶν. Ο περὶ κακῶσεως γονέων νόμος που ἀποδίδεται στον Σόλωνα προέβλεπε για τα ἀμαρτήματα αὐτά ως ποινὴ την ατιμία (στέρηση των πολιτικῶν δικαιωμάτων). Οι

φιλόανθρωποι νόμοι των Αθηναίων υποχρέωναν τα παιδιά να τρέφουν τους γονείς και, όταν αυτοί πεθάνουν, να τους παρέχουν τα νομιζόμενα (Δημοσθένης, Κατά Τιμοκράτους 107).

Ασκήσεις

- 1) Γιατί στη δοκιμασία ενός εκλεγμένου άρχοντα δινόταν ιδιαίτερη σημασία στις υποχρεώσεις του προς τους γονείς του;
- 2) Γιατί ο κατήγορος επιλέγει να αναφερθεί στο περιστατικό της ταφής;
- 3) Τοιαῦτα ἀμαρτάνει ἀμαρτήματα: Να σχολιάσετε τη φράση από αισθητική και νοηματική άποψη.
- 4) Να συμπληρωθούν τα κενά με λέξεις του κειμένου:
α. Ἐν οἶδα ὅτι οὐδέν β. Οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ ἀλλ' ἐν τῷ τὸ πολὺ. γ. Ὁ δεδικαίωται τῆς ἀμαρτίας. δ. Φύσιν πονηρὰν μεταβαλεῖν οὐ ε. Οὐχ ἂνπαρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος. στ. Ὁ ἔχων ὤτα
- 5) Ἀντιφάνει: Να χαρακτηρισθεί συντακτικά.
- 6) τελευτῶσα, ἂν ποιήσαντα, τοῦ λαβόντος: Να αναλυθούν οι μετοχές.
- 7) Να υπογραμμίσετε τη σωστή απάντηση αιτιολογώντας την: Η πρόταση ὡς οὖν καὶ ταῦτ' ἀληθῆ ἔστιν (παρ. 23) είναι:
α. αναφορική, β. τελική, γ. ειδική, δ. χρονική, ε. συμπερασματική, στ. πλάγια ερωτηματική.
- 8) υἰόν, Ἀντιφάνει, ἑαυτῆς, ἀληθῆ: Να κλιθούν.

ΠΙΣΤΗ Ή ΑΠΟΔΕΙΞΗ 24-33

«Πίστις ἀπόδειξις τις, ἔστι δ' ἀπόδειξις ῥητορικὴ
ἐνθύμημα»

Αριστοτέλη Ρητορική Ι 1, 1355α5

Κείμενο

ΜΑΡΤΥΡΙΑ

**Ο κατήγορος αναιρεί τους υποθετικούς λόγους
επιδοκίμασίας του Φίλωνα**

[24] Τί <ἂν> οὖν βουλευθέντες ὑμεῖς τοῦτον δοκιμάσατε; πότερον ὡς οὐχ ἡμαρτηκότα; ἀλλὰ τὰ μέγιστα περὶ τὴν πατρίδα ἠδίκηκεν· ἀλλ' ὡς ἔσται βελτίων; τοιγάρτοι πρότερον βελτίων γενόμενος περὶ τὴν πόλιν ὑστερον βουλεύειν ἀξιούτω, φανερόν τι ἀγαθὸν ὥσπερ τότε κακὸν ποιήσας. σωφρονέστερον γὰρ ἔστιν ὑστερον πᾶσι τῶν ἔργων τὰς χάριτας ἀποδιδόναι· δεινὸν γὰρ ἔμοιγε δοκεῖ εἶναι, εἰ ἐξ ὧν μὲν ἤδη ἡμάρτηκε μηδέποτε τιμωρηθήσεται, ἐξ ὧν δὲ μέλλει εὖ ποιήσῃν ἤδη τιμήσεται.

[25] ἀλλ' ἄρα ἵνα βελτίους ὦσιν οἱ πολῖται ὀρῶντες ἅπαντας ὁμοίως τιμωμένους, διὰ τοῦτο δοκιμαστέος ἔστιν; ἀλλὰ κίνδυνος καὶ τοὺς χρηστοὺς, ἐὰν αἰσθάνωνται ὁμοίως τοὺς πονηροὺς τιμωμένους, παύσεσθαι τῶν χρηστῶν ἐπιτηδευμάτων, τῶν αὐτῶν ἡγουμένους εἶναι τοὺς τε κακοὺς τιμᾶν καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀμνημονεῖν·

[26] ἄξιον δὲ καὶ τόδε ἐνθυμηθῆναι, ὅτι εἰ μὲν τις φρούριόν τι προὔδωκεν ἢ ναῦς ἢ στρατόπεδόν τι, ἐν

**ὃ μέρος τι ἐτύγχανε τῶν πολιτῶν ὄν, ταῖς ἐσχάταις ἂν
ζημίαις ἐζημιοῦτο, οὗτος δὲ προδοὺς ὅλην τὴν πόλιν
οὐχ ὅπως <μὴ> τιμωρηθήσεται <ἀλλὰ καὶ ὅπως
τιμῆσεται> παρασκευάζεται. καίτοι δικαίως γ' ἂν,
ὅστις φανερώς ὥσπερ οὗτος προὔδωκε τὴν
ἐλευθερίαν, οὐ περὶ τοῦ βουλευεῖν ἀλλὰ περὶ τοῦ
δουλεύειν καὶ τῆς μεγίστης ἀτιμίας ἀγωνίζοιτο.**

γλωσσικά σχόλια

[24] τί βουλευθέντες; γιατί, για ποιο λόγο;

Τοιγάρτοι γι' αυτό λοιπόν, δια ταύτα

εὖ ποιῶ ευεργετῶ

ἀποδίδωμι τὴν χάριν ἀποδίδω τὴν ευγνωμοσύνη

τι αντικείμενο τῆς μετοχῆς βουλευθέντες

**ὡς οὐχ ἡμαρτηκότα; αιτιολογική μτχ. υποκειμενικῆς
αιτιολογίας**

ὡς ἔσται βελτίων; αιτιολογική πρόταση

**ὥσπερ τότε κακὸν (ενν. ἐποίησεν) αναφορική
παραβολική πρόταση**

πᾶσι αντικείμενο του απρμφ. ἀποδιδόναι

**τῶν ἔργων γενική συγκριτική ἀπὸ το ἐπίρρημα
πρότερον**

**ἐξ ὧν μὲν ἤδη ἡμάρτηκε (= ἐκ τούτων ἃ μὲν ἤδη
ἡμάρτηκε) ἡ αναφορική πρότ. ἔχει θέση εμπρόθετου
προσδιορισμοῦ τῆς αἰτίας στο ρ. τιμωρηθήσεται**

[25] δοκιμαστέος ἐστίν (ὁ Φίλων) = δεῖ δοκιμάζεσθαι (τὸν Φίλωνα)

παύσεσθαι ειδικό απρμφ. υποκείμενο της απρόσωπης έκφρασης κίνδυνος (ἐστὶ)

[26] ζημιόομαι, -οὔμαι τιμωρούμαι

ἐνθυμηθῆναι (ενν. ὑμᾶς)

ἐν ᾧ εμπρόθετος προσδ. του τόπου

προδούς εναντιωματική μτχ.

ὅπως μὴ τιμωρηθῆσεται πλάγια ερωτηματική πρόταση από το ρ. παρασκευάζεται

ερμηνευτικά σχόλια

[24] Τί ἂν οὖν βουλευθέντες ὑμεῖς τοῦτον δοκιμάσαίτε; Μετά και την κατάθεση του μάρτυρα Αντιφάνη η ρητορική ερώτηση έρχεται ως λογικό επακόλουθο. Ο ρήτορας δε βλέπει λόγο επιδοκιμασίας του Φίλωνα.

ὡς οὐχ ἡμαρτηκότα; ἀλλὰ τὰ μέγιστα περὶ τὴν πατρίδα ἠδίκηκεν η αντίθεση ερώτησης-απάντησης είναι καταλυτική για τον Φίλωνα. Το μέγεθος των αδικιών και μάλιστα κατά της πατρίδας είναι πραγματικότητα και αναιρεί το υποθετικό ερώτημα.

ὡς ἔσται βελτίων; Η δεύτερη υποθετική αιτία για πιθανή επιδοκιμασία του Φίλωνα αναφέρεται σε πιθανή υπόσχεσή του ότι στο μέλλον θα είναι καλύτερος.

πρότερον βελτίων γενόμενος... ὕστερον βουλεύειν ἀξιούτω το ἐπιχείρημα του κατηγορού αποτελεῖ βασική δημοκρατική αρχή: Πρώτα η εκπλήρωση των υποχρεώσεων προς την πατρίδα και κατόπιν η αξίωση για δικαιώματα.

σωφρονέστερον γάρ ἐστίν... τὰς χάριτας ἀποδιδόναι η πολιτεία ανταμείβει τους πολίτες για τις προσφερόμενες προς αυτήν υπηρεσίες τους. Πρώτα η προσφορά και κατόπιν η αμοιβή. Τούτο αποτελεί πράξη σωφροσύνης αλλά και δικαιοσύνης.

δεινὸν γὰρ ἔμοιγε δοκεῖ εἶναι, εἰ... τιμῆσεται η αντίθεση ἡμάρτηκε <..... > μηδέποτε τιμωρηθήσεται, που αποτελεί παράβαση του δικαίου και η ανατροπή της προηγούμενης λογικής σχέσης προσφοράς-αμοιβῆς τεκμηριώνουν τον χαρακτηρισμό «δεινόν». Πράγματι αποτελεί παραλογισμό να μην τιμωρείσαι για κάτι κακό που αποδεδειγμένα έκανες και να τιμάσαι για κάτι καλό που δεν έκανες αλλά πρόκειται να κάνεις.

[25] ἀλλ' ἄρα ἵνα βελτίους ὦσιν... διὰ τοῦτο δοκιμαστέος ἐστίν; ειρωνικό το ερώτημα, διότι ο σκοπός είναι εξωπραγματικός. Η ισοπέδωση δεν οδηγεί σε βελτίωση αλλά στο αντίθετο ακριβώς αποτέλεσμα.

ἀλλὰ κίνδυνος... παύσεσθαι τῶν χρηστῶν ἀμνημονεῖν η ἔλλειψη αξιοκρατίας σε μια πολιτεία αποβαίνει πάντοτε εις βάρος της, διότι οι χρηστοί πολίτες πικραμένοι από την εις βάρος τους αδικία σταματούν το δημιουργικό τους έργο.

τῶν αὐτῶν ἡγουμένους εἶναι... τῶν ἀγαθῶν

ἀμνημονεῖν όταν τα εντεταλμένα ὄργανα της πολιτείας, ὅπως στην περίπτωση αυτή η Βουλή, τιμούν τους κακούς και λησμονούν τους αγαθούς, προσφέρουν σ' αυτήν τη χειρότερη υπηρεσία, διότι χάνουν την αξιοπιστία τους.

[26] εἰ μὲν τις φροῦριόν τι προὔδωκεν ἢ ναῦς ἢ στρατόπεδόν τι... ἐζημιούτο οι ποινές, που η πολιτεία μετά από εισαγγελία (δημόσια κατηγορία ή καταγγελία) επέβαλλε στον κατηγορούμενο για τα ανωτέρω δημόσια αδικήματα, ήταν αυστηρότατες (θανατική ποινή, δήμευση περιουσίας, ατιμία ολόκληρου του γένους). Για τον λόγο αυτό πολλοί κατηγορούμενοι αυτοεξορίζονταν χωρίς να περιμένουν την απόφαση (Βλέπε Υπερείδη Υπέρ Ευξενίππου 2-5).

οὔτος δὲ προδοὺς ὄλην τὴν πόλιν... παρασκευάζεται ο λόγος αυτός αντιτίθεται προς τον προηγούμενον, όπου το ἐζημιούτο ήταν το φυσικό και λογικό αποτέλεσμα του προὔδωκεν. Τώρα, ενώ η προδοσία είναι πολύ μεγαλύτερη, ο προδότης δεν προετοιμάζεται για την έσχατη τιμωρία αλλά για τη μεγάλη τιμή, την έγκριση από τη Βουλή της εκλογής του στο βουλευτικό αξίωμα.

καῖτοι δικαίως γ' ἄν, ὅστις... προὔδωκε τὴν ἐλευθερίαν... ἀγωνίζοιτο ο κατήγορος αίρει την προηγούμενη αντίφαση και υποδεικνύει έμμεσα στους Βουλευτές τι επιβάλλει το δίκαιον. Ο προδότης της ελευθερίας δεν έχει σχέση με την ιδιότητα του Βουλευτή αλλά με την ιδιότητα του δούλου και δικαιούται τη μεγαλύτερη τιμωρία.

Ασκήσεις

- 1) Ποιες αντιφάσεις επισημαίνει ο κατήγορος σε περίπτωση επιδοκίμασίας του Φίλωνα;
- 2) Ποιος είναι ο ρόλος των ερωταποκρίσεων (σχήμα υποφοράς-ανθυποφοράς) στον λόγο;
- 3) Τί ἂν οὖν βουλευθέντες ὑμεῖς τοῦτον δοκιμάσαίτε: Να τρέψετε την ευθεία ερώτηση σε πλάγια με εξάρτηση ὁ κατήγορος εἶπεν τοῖς βουλευταῖς.
- 4) α. Να υπογραμμίσετε τη σωστή απάντηση και να την αιτιολογήσετε
Το ρ. δοκεῖ (§24) είναι: α. Προσωπικό β. Απρόσωπο.
β. Με τις λέξεις: δοκεῖ, Φίλων, προδότης, μοι, εἶναι, ἡ πόλις, να σχηματίσετε δύο προτάσεις με προσωπική και απρόσωπη σύνταξη.
- 5) ἡμαρτηκότα, αἰσθάνωνται: α) να αντικατασταθούν χρονικά, β) να αντικατασταθούν εγκλιτικά στο β' ενικό και γ' πληθυντικό πρόσωπο του αορίστου β'. γ) να γραφούν τα ομόρριζά των στη ν.ε.
- 6) χάριτας, βελτίους, ναῦς: Να κλιθούν.

Αργυρό νόμισμα (τετράδραχμο) Αθηνών (β' όψη)

Κείμενο

Αιτιολόγηση της ανυπαρξίας νόμου σχετικού με το αδίκημα

[27] Ἀκούω δ' αὐτὸν λέγειν ὡς, εἴ τι ἦν ἀδίκημα τὸ μὴ παραγενέσθαι ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, νόμος ἂν ἔκειτο περὶ αὐτοῦ διαρρήδην, ὥσπερ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀδικημάτων. οὐ γὰρ οἶεται ὑμᾶς γνῶσεσθαι ὅτι διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ἀδικήματος οὐδεὶς περὶ αὐτοῦ ἐγράφη νόμος. τίς γὰρ ἂν ποτε ῥήτωρ ἐνεθυμήθη ἢ νομοθέτης ἤλπισεν ἀμαρτήσεσθαι τίνα τῶν πολιτῶν τοσαύτην ἀμαρτίαν;

Η αντίθετη στάση μετοίκων-Φίλωνα

[28] οὐ γὰρ ἂν δήπου, εἴ μὲν τις λίποι τὴν τάξιν μὴ αὐτῆς τῆς πόλεως ἐν κινδύνῳ οὔσης ἀλλ' ἑτέρους εἰς τοῦτο καθιστάσης, ἐτέθη νόμος ὡς μεγάλα ἀδικοῦντος, εἴ δέ τις αὐτῆς τῆς πόλεως ἐν κινδύνῳ οὔσης λίποι τὴν πόλιν αὐτήν, οὐκ ἂν ἄρα ἐτέθη. <ἦ> σφόδρα γ' ἂν, εἴ τις ᾤθητι τινὰ τῶν πολιτῶν ἀμαρτήσεσθαι τι τοιοῦτόν ποτε.

[29] τίς δ' οὐκ ἂν εἰκότως ἐπιτιμήσειεν ὑμῖν, εἴ τοὺς μετοίκους μὲν, ὅτι οὐ κατὰ τὸ προσῆκον ἑαυτοῖς ἐβοήθησαν τῷ δήμῳ, ἐτιμήσατε ἀξίως τῆς πόλεως, τοῦτον δέ, ὅτι παρὰ τὸ προσῆκον ἑαυτῷ προὔδωκε τὴν πόλιν, μὴ κολάσετε, εἴ μὴ γε ἄλλῳ τινὶ μείζονι, τῇ γε παρούσῃ ἀτιμία;

Η παιδευτική αξία τιμῶν και ποινῆς

[30] ἀναμνήσθητε δὲ δι' ὃ τι ποτὲ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας γενομένους περὶ τὴν πόλιν τιμᾶτε καὶ τοὺς κακοὺς ἀτιμάζετε. ἐδείχθη γὰρ ἀμφοτέρω ταῦτα οὐ

**τῶν γεγενημένων μᾶλλον τι ἔνεκα ἢ τῶν
γενησομένων, ἵν' ἀγαθοὶ προθυμῶνται γίγνεσθαι ἐκ
παρασκευῆς, κακοὶ δὲ μηδὲ ἐξ ἑνὸς τρόπου
ἐπιχειρῶσιν.**

γλωσσικά σχόλια

[27] παραγίγνομαι παρευρίσκομαι

διαρρήδην ρητῶς, σαφῶς

γιννώσκω αποφασίζω, κρίνω

**ἀκούω + αιτιατική + ειδικό απρμφ. πληροφοροῦμαι,
ακούω. Εκφράζεται ἕνα αβέβαιο γεγονός, μια φήμη**

**τὸ μὴ παραγενέσθαι ἑναρθρο απρμφ. υποκείμενο του
ρ.**

[28] δήπου βέβαια, υποθέτω, αν δεν απατώμαι

λείπω τὴν τάξιν εγκαταλείπω τη θέση μου στη μάχη

ἦ (βεβαιωτικό επίρρημα) πράγματι, βέβαια

**ἦ σφόδρα γ' ἂν (ἐτίθετο νόμος) οπωσδήποτε βέβαια
θα θεσπιζόταν νόμος**

οὔσης μτχ. απόλυτη χρονικοὑποθετική

εἰς τοῦτο εμπρόθ. προσδιορισμός της κατάστασης

**[29] τὰ προσήκοντα τα αρμόζοντα, τα πρέποντα, τα
καθήκοντα**

οὐ κατὰ τὸ προσήκον ἑαυτοῖς = ὑπὲρ τοῦ

προσήκοντος· υπέρ του δέοντος, περισσότερο απ' ό,τι τους έπρεπε, ξεπερνώντας τα καθήκοντά τους, όχι σύμφωνα με τα καθήκοντά τους

παρά τὸ προσήκον παρά το καθήκον

γε βέβαια, τουλάχιστον

άτιμία στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων

εί... έτιμήσατε αιτιολογική πρότ. υποθετικής αιτιολογίας

τῆς πόλεως γενική της αξίας

ὅτι... έβοήθησαν τῷ δήμῳ αιτιολογική πρότ. πραγματικής αιτιολογίας

κατὰ τὸ προσήκον εμπρόθ. προσδ. της συμφωνίας

έαυτοῖς αντικείμενο στο προσήκον

άτιμία δοτική του τρόπου

[30] προθυμέομαι, -οὔμαι προθυμοποιούμαι

έκ παρασκευῆς μετά από προετοιμασία, από πρόθεση, εκ προμελέτης

μηδ' έξ ενός τρόπου με κανένα τρόπο

τούς γενομένους επιθετική μτχ. αντικείμενο του ρ. τιμᾶτε

έδειχθη γάρ άμφότερα ταῦτα αττική σύνταξη

τῶν γεγεννημένων ένεκα (αναστροφή προθέσεως) εμπρόθ. προσδ. της αιτίας

ἔνεκα τῶν γενησομένων εμπρόθ. προσδ. του σκοπού

ερμηνευτικά σχόλια

[27] Διαμετρικά αντίθετη η ερμηνεία του Φίλωνα και του κατηγορού για το νομοθετικό κενό σχετικά με την κατηγορία. Ο παραγωγικός συλλογισμός του Φίλωνα έχει ως εξής:

Για όλα τα αδικήματα έχουν γραφεί νόμοι

Για την απουσία μου τον καιρό εκείνο δεν έχει γραφεί νόμος

Αρα η απουσία μου δεν αποτελεί αδίκημα.

Ο κατήγορος αντίθετα συνδέει την ανυπαρξία νόμου με το μέγεθος του αδικήματος που το κατέστησε απρόβλεπτο από ρήτορα ή νομοθέτη. Έτσι μόνον αίρεται η αντίφαση στην επόμενη §28, να έχει δηλ. θεσπισθεί νόμος για το μεγάλο αδίκημα της λιποταξίας, ενώ για το πολύ μεγαλύτερο της εγκατάλειψης πόλεως, και μάλιστα όταν αυτή κινδυνεύει, να μην έχει θεσπισθεί.

[29] ει τούς μετοίκους μὲν, ἐτιμήσατε..., τοῦτον δὲ... μὴ κολάσετε...ἀτιμία ισχυρότατο το επιχείρημα του κατηγορού που στηρίζεται στην αντίθετη συμπεριφορά μετοίκων και Φίλωνα προς την πόλη. Η αντίθεση αυτή γίνεται ισχυρότερη με τις επί μέρους αντιθέσεις ἐβοήθησαν <..... > προὔδωκεν, οὐ κατὰ τὸ προσῆκον <.....> παρὰ τὸ προσῆκον οι οποίες, αν ληφθεί υπόψη η διαφορετική κοινωνική ιδιότητα μετοίκου-πολίτη και οι διαφορετικές τους υποχρεώσεις, είναι καταδικαστικές για τον Φίλωνα. Αν όμως οι Βουλευτές επιδείξουν αντιφατική συμπεριφορά (τούς μετοίκους μὲν ἐτιμήσατε ἀξίως τῆς πόλεως, τοῦτον δὲ μὴ κολάσετε τῆ γε παρούση ἀτιμία) είναι λογικό να επικριθούν.

[30] ἔδειχθη γὰρ ἀμφοτέρα ταῦτα οὐ τῶν γεγεννημένων... ἢ τῶν γενησομένων ἡ απονομή τιμῶν στους αγαθούς ἄνδρες και ἡ επιβολή ποινῶν στους κακούς (ἀμφοτέρα ταῦτα) ἔχουν αἰτία, ἀλλά πολύ περισσότερο ενδιαφέρει τὴν πολιτεία ὁ σκοπός τους που εἶναι ἀντίστοιχα προτρεπτικός και αποτρεπτικός, δηλ. παιδευτικός. Ἐμμεση υπόδειξη στους Βουλευτές για τὴν λήψη δίκαιης και παιδευτικῆς ἀπόφασης. Για τὴν ἀνάγκη να λάβουν οἱ δικαστές μια τέτοια ἀπόφαση ἀναφέρεται ὁ Λυσίας και στο λόγο του Κατά των Σιτοπωλῶν 19-20: «... ἀν τους καταδικάσετε (τους Σιτοπώλες) σε θάνατο, οἱ υπόλοιποι θα γίνουν κοσμιότεροι· ἀν ὅμως τους ἀφήσετε ἀτιμώρητους, θα τους ἔχετε δώσει τὸ δικαίωμα να κάνουν ὅ,τι θέλουν. Πρέπει ὅμως, κύριοι δικαστές, να μην τους τιμωρεῖτε μόνον για τα περασμένα ἀλλά και για παραδειγματισμό αὐτῶν που πρόκειται να γίνουν σιτοπώλες».

Ἀσκήσεις

- 1) Πότε ὁ νόμος ἔχει παιδευτικό χαρακτήρα;**
- 2) Πῶς συνδυάζετε τὴν ἀναφορά του κατηγοροῦ στους μετοίκους με τὴν ζωή του Λυσία;**
- 3) Πῶς ἐρμηνεύει τὸ μέγεθος του ἀδικήματος ὁ Φίλων και ὁ κατήγορος; Ποια ἐρμηνεία σας φαίνεται πειστικότερη;**
- 4) Να χαρακτηρισθοῦν οἱ υποθετικοὶ λόγοι του κειμένου.**
- 5) οἶεται, ἀμαρτήσεσθαι: Να γραφοῦν τα συνώνυμα στην ἀ.ε. και τα ὁμόρριζά τους στη ν.ε.**
- 6) Τίς γὰρ ἂν ποτε... τοσαύτην ἀμαρτίαν; (§ 27).
α. Να ξαναγράψετε τὴν περίοδο στον πληθυντικό**

μετατρέποντας τη δυνητική οριστική σε δυνητική ευκτική.

β. Τι είδος απαρεμφατικής σύνταξης υπάρχει στην περίοδο; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

**Η Αθηνά δίνει το χέρι της στον Δήμο των Αθηναίων
(Εκδοτ. Αθηνών)**

Κείμενο

Οι λόγοι αποτυχίας του Φίλωνα ως βουλευτή [31] ἔτι δὲ ἐνθυμήθητε· ποίων ἂν ὑμῖν δοκεῖ οὗτος ὄρκων φροντίσαι, ὃς ἔργῳ τοὺς πατρίους θεοὺς προὔδωκεν; ἢ πῶς ἂν χρηστόν τι βουλευῆσαι περὶ τῆς πολιτείας, ὃς οὐδὲ ἐλευθερῶσαι τὴν πατρίδα ἐβουλήθη; ἢ ποῖα ἂν ἀπόρρητα τηρῆσαι, ὃς οὐδὲ τὰ προειρημένα ποιῆσαι ἠξίωσε; πῶς δ' εἰκὸς ἔστι τοῦτον, ὃς οὐδὲ τελευταῖος ἐπὶ τοὺς κινδύνους ἦλθε, πρότερον τῶν κατεργασαμένων καὶ ὄτουοῦν τιμηθῆναι; σχέτλιον δ' ἂν εἴη, εἰ οὗτος μὲν ἅπαντας τοὺς πολίτας περὶ οὐδενὸς ἠγήσατο, ὑμεῖς δὲ τοῦτον ἕνα ὄντα μὴ ἀποδοκιμάσατε.

Ἐλεγχος της στάσης των συνηγόρων του Φίλωνα [32] ὁρῶ δὲ τινὰς οἱ νῦν μὲν τούτῳ παρασκευάζονται βοηθεῖν καὶ δεῖσθαι ὑμῶν, ἐπειδὴ ἐμὲ οὐκ ἐδύναντο πεῖσαι· τότε δὲ, ὅτε οἱ κίνδυνοι μὲν ὑμῖν καὶ οἱ μέγιστοι ἀγῶνες ἦσαν, τὰ δὲ ἄθλα αὐτῆ ἢ πολιτεία ἔκειτο, καὶ ἔδει οὐ μόνον περὶ τοῦ βουλευεῖν ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνίζεσθαι, τότε οὐκ ἐδέοντο αὐτοῦ βοηθῆσαι καὶ ὑμῖν καὶ κοινῇ τῇ πόλει, καὶ μὴ προδοῦναι μήτε τὴν πατρίδα μήτε τὴν βουλήν, ἥς νῦν ἀξιοῖ τυχεῖν οὐ μετὸν αὐτῷ, ἄλλων γε κατεργασαμένων.

Ο Φίλων μόνος υπεύθυνος της αποδοκιμασίας του [33] μόνος δὴ, ὧ βουλή, δικαίως οὐδ' ἂν ἀγανακτοῖη μὴ τυχῶν· οὐ γὰρ ὑμεῖς νῦν αὐτὸν ἀτιμάσετε, ἀλλ' αὐτὸς αὐτὸν τότε ἀπεστέρησεν, ὅτε οὐκ ἠξίωσεν, ὥσπερ νῦν προθύμως κληρωσόμενος ἦλθε, καὶ τότε διαμαχοῦμενος περὶ αὐτῆς καταστῆναι μεθ' ὑμῶν.

γλωσσικά σχόλια

[31] φροντίζω τῶν ὄρκων τηρώ, σέβομαι τους ὄρκους
κατεργάζομαι (απόλ.) εργάζομαι, πετυχαίνω

σχέτλιος, -α, -ον και σχέτλιος, -ος, -ον άθλιος,
φρικτός, ελεεινός, δυστυχής

περί ούδενός ήγοῦμαι δεν υπολογίζω, δε λογαριάζω
καθόλου

δοκεῖ το ρ. προσωπικο για να τονιστεί το πρόσωπο
όντα εναντιωματική μτχ.

[32] ού μετόν αὐτῶ ενώ δεν έχει το δικαίωμα
βοηθεῖν απρμφ. του σκοπού

κοινή επιρρ. προσδ. του τρόπου

ἤς... αὐτῶ αναφορική προσδιοριστική πρότ.

[33] μή τυχών (τῆς βουλῆς) αν δε γινόταν βουλευτής
διαμάχομαι πολεμώ μέχρι τέλους

καθίσταμαι μετά τινος παρατάσσομαι με κάποιον

καταστήναι τελικό απρμφ. αντικείμενο του ήξίωσεν

διαμαχοῦμενος τελική μτχ. από το απρμφ. σκόπιμης
ενέργειας καταστήναι

ερμηνευτικά σχόλια

[31] ποίων... ὄρκων φροντίσαι, ὃς ἔργῳ τοὺς πατρίους θεοὺς προὔδωκε; η πεποίθηση του κατηγορούμενου ότι ο Φίλων δεν πρόκειται να τηρήσει τον βουλευτικό ὄρκο (βλέπε σχόλια §1), στηρίζεται στο γεγονός ότι ο Φίλων πρόδωσε ἤδη τον εφηβικό ὄρκο, (βλ. σελ. 408) τον οποίο οι ἔφηβοι ορκίζονταν στο ιερό της Αγλαύρου Αθηνάς και ο οποίος περιλαμβάνει τη φράση «ἱερὰ τὰ πάτρια». Η ἀπαράδεκτη στάση του Φίλωνα κατά την ἀποκατάσταση της δημοκρατίας ἀποτελεῖ ἔμπρακτη προδοσία πρὸς τοὺς πατρίους θεοὺς.

πῶς ἂν χρηστὸν τι βουλευῆσαι, ὃς οὐδὲ ἐλευθερῶσαι... ἐβουλήθη; ο ἀτομικισμὸς του Φίλωνα, ἐξ αἰτίας του οποίου ἀρνήθηκε νὰ ἐλευθερώσει τὴν πατρίδα, τὸν καθιστᾷ ἀνίκανο νὰ σκεφθεῖ καὶ νὰ ἀποφασίσει τὸ καλὸ γιὰ τὴν πόλη. Κάτι τέτοιο ἀπαιτεῖ συνείδηση πολίτου, ἡ οποία ἀπουσιάζει ἀπὸ τὸν Φίλωνα.

ἀπόρρητα τηρῆσαι... οὐδὲ τὰ προειρημένα ποιῆσαι ο ρήτορας με τὴν ωραιότατη αὐτὴ παρονομασία ἐπισημαίνει τὸν κίνδυνο πὺ ο πόλη θα ἀντιμετωπίσει, ἀν ὁ Φίλων γίνεῖ Βουλευτὴς καὶ γνώστης λόγῳ τῆς ιδιότητάς του τῶν κρατικῶν μυστικῶν. Η διαφύλαξη τῶν ἀπορρητῶν ἀπαιτεῖ ὑψηλὸ αἶσθημα ἐυθύνης, πὺ ο Φίλων ὡς προδότης τῶν πατρίων θεῶν καὶ τῆς πατρίδος (τὰ προειρημένα) δε διαθέτει.

πῶς δ' εἰκὸς ἐστὶ... συντιμηθῆναι; ἡ ωραιότατη ἀντίθεση «ὃς οὐδὲ τελευταῖος ἐπὶ τοὺς κινδύνους ἦλθε <..... > πρότερον τῶν κατεργασαμένων»

καθιστά το συντιμηθῆναι παράλογο και άδικο. Η επιβράβευση των ανικάνων μειώνει την προσφορά των ικανών.

[32] ὄρῳ δέ τινας οἱ... παρασκευάζονται βοηθεῖν και δεῖσθαι ὑμῶν πρόκειται για τους συνηγόρους του Φίλωνα, οι οποίοι θα παρακαλέσουν τους Βουλευτές να εγκρίνουν την εκλογή του στο βουλευτικό αξίωμα.

ἐπειδὴ ἐμὲ οὐκ ἐδύναντο πείσαι οι συνήγοροι του Φίλωνα προσπάθησαν να μεταπείσουν τον κατήγορο να αποσύρει την κατηγορία, αλλά χωρίς αποτέλεσμα.

ὅτε οἱ κίνδυνοι μὲν ὑμῖν και οἱ μέγιστοι ἀγῶνες ἦσαν οι αγώνες για την αποκατάσταση της δημοκρατίας είναι πράγματι μέγιστοι και οι κίνδυνοι ανάλογοι. Πρβλ. «Θέλει αρετήν και τόλμην η ελευθερία» (Α. Κάλβου, Ωδή εις Σάμον). Ο κατήγορος προσπαθεί να κερδίσει τη συμπάθεια των Βουλευτῶν τονίζοντας τη μεγάλη συμβολή τους στους αγώνες σε αντίθεση με τη στάση του Φίλωνα (ἔδει ἀγωνίζεσθαι και περὶ τῆς ἐλευθερίας ...και μὴ προδοῦναι μήτε τὴν πατρίδα μήτε τὴν βουλήν).

τότε οὐκ ἐδέοντο αὐτοῦ βοηθῆσαι και ὑμῖν και κοινῇ τῇ πόλει ο κατήγορος με έξυπνο τρόπο τονίζει την αντιφατική συμπεριφορά των συνηγῶρων στην προσπάθειά του να τους καταστήσει αναξιόπιστους. Η αντίθεση «νῦν μὲν παρασκευάζονται βοηθεῖν και δεῖσθαι ὑμῶν <.....> τότε δὲ οὐκ ἐδέοντο αὐτοῦ βοηθῆσαι και κοινῇ τῇ πόλει» είναι χαρακτηριστική.

[33] Ο Φίλων δεν αγαπά τον θεσμό της Βουλῆς (οὐκ ἠξίωσεν και τότε διαμαχούμενος περὶ αὐτῆς καταστῆναι μεθ' ὑμῶν) αλλά το αξίωμα (νῦν προθύμως

κληρωσόμενος ἦλθε). Ο ίδιος λοιπόν ως αποκλειστικά υπεύθυνος για τυχόν αποκλεισμό του δεν είναι δίκαιο να αγανακτεί.

Ασκήσεις

- 1) Γιατί ο κατήγορος θεωρεί την επιδοκιμασία του Φίλωνα αφύσικη και φρικτή πράξη;
- 2) Ποια είναι η αντιφατική συμπεριφορά των συνηγόρων του Φίλωνα;
- 3) Να χαρακτηρισθούν συντακτικά οι απόλυτες μετοχές του κειμένου και να αναλυθούν.
- 4) ὄς... προὔδωκεν, παρασκευάζονται βοηθεῖν, κληρωσόμενος ἦλθε: Να αντικατασταθούν με ισοδύναμες συντακτικά εκφράσεις.
- 5) προὔδωκεν, μεθ' ὑμῶν: Να περιγράψετε το φθογγικό πάθος των λέξεων. Να σχηματίσετε ανάλογα φθογγικά πάθη στις ακόλουθες λέξεις: τὸ ἐναντίον, ἀπὸ ἐμοῦ, καὶ ἐγώ, ἐπὶ ὑμῶν, καὶ εἶτα, τοῦ ἀνδρός, τοῦ ἀτέρου, κακὰ ἔπαθον, ἀπὸ ἔχω.
- 6) ἐνθυμήθητε, δεῖσθαι: Να αντικατασταθούν χρονικά και να γραφεί το β' ενικό και γ' πληθυντικό πρόσωπο του χρόνου τους σε όλες τις εγκλίσεις.
- 7) Να υπογραμμίσετε τη σωστή απάντηση και να την αιτιολογήσετε.
Η λέξη βουλευῖσαι (παρ. 31) είναι
α. Απαρέμφατο
β. Ευκτική
γ. Προστακτική

ΕΠΙΛΟΓΟΣ 34

«Ὁ δ' ἐπίλογος σύγκειται ἐκ τεττάρων, ἕκ τε τοῦ πρὸς ἑαυτὸν κατασκευάσαι εὖ τὸν ἀκροατὴν καὶ τὸν ἐναντίον φαύλως, καὶ ἐκ τοῦ αὐξῆσαι καὶ ταπεινῶσαι, καὶ ἐκ τοῦ εἰς τὰ πάθη τὸν ἀκροατὴν καταστῆσαι, καὶ ἐξ ἀναμνήσεως»

Αριστοτέλη, Ρητορική Ι 19, 1419β11

Κείμενο

Ο κατήγορος επαινεί τους βουλευτές.

Αντιδημοκρατικό το ήθος του Φίλωνα

[34] Ἰκανὰ μοι νομίζω εἰρῆσθαι, καίτοι πολλὰ γε παραλιπῶν· ἀλλὰ πιστεύω ὑμᾶς καὶ ἄνευ τούτων αὐτοὺς τὰ συμφέροντα τῇ πόλει γνῶσεσθαι. οὐ γὰρ ἄλλοις τισὶν ὑμᾶς δεῖ περὶ τῶν ἀξίων ὄντων βουλευεῖν τεκμηρίοις χρῆσθαι ἢ ὑμῖν αὐτοῖς, ὅποιοί τινες ὄντες αὐτοὶ περὶ τὴν πόλιν ἔδοκιμάσθητε. ἔστι γὰρ τὰ τούτου ἐπιτηδεύματα καινὰ παραδείγματα καὶ πάσης δημοκρατίας ἀλλότρια.

γλωσσικά σχόλια

[34] ὅποιοί τινες ὄντες επειδή εἰστε τέτοιοι ἄνθρωποι, επειδή δείξατε τέτοια διαγωγή

ἀλλότριος, -α, -ον ξένος, εχθρικός

μοι δοτική προσωπική του ποιητικού αἰτίου

παραλιπῶν εναντιωματική μτχ.

**ἀλλὰ πιστεύω... γνώσεσθαι η συντακτική σειρά είναι:
ἀλλὰ πιστεύω ὑμᾶς αὐτοὺς γνώσεσθαι τὰ συμφέροντα
τῆ πόλει καὶ ἄνευ τούτων**

**οὐ γὰρ ἄλλοις τισίν... ἢ ὑμῖν αὐτοῖς η συντακτική
σειρά είναι: οὐ γὰρ δεῖ χρῆσθαι ἄλλοις τισίν τεκμηρίοις ἢ
ὑμῖν αὐτοῖς περὶ τῶν ὄντων ἀξίων βουλευεῖν**

βουλευεῖν απρμφ. της αναφοράς από το επίθ. ἀξίων

τεκμηρίοις κατηγορούμενο στο ἄλλοις τισίν

ὄντες αιτιολογική μτχ.

περὶ τὴν πόλιν εμπρόθ. προσδ. της αναφοράς

δημοκρατίας γενική κτητική στο επίθ. ἀλλότριος

ερμηνευτικά σχόλια

**[34] Ἰκανὰ μοι νομίζω εἰρῆσθαι, καίτοι πολλὰ γε
παραλιπῶν παρόμοια φράση χρησιμοποιοεῖ ο Λυσίας
και στον λόγο του Περί του Σηκού 9: «ἀλλὰ γάρ, ὦ
βουλή, περὶ μὲν τῶν πρότερον γεγενημένων πολλὰ ἔχων
εἰπεῖν ἰκανὰ νομίζω τὰ εἰρημένα». Το σχῆμα της
υποσιώπησης (βλέπε και §20) εκφράζει μεν την καλή
διάθεση του ρήτορα να μην κουράσει τους Βουλευτές,
ἴσως ὁμως χρησιμοποιοεῖται από ἔλλειψη ἄλλων
αποδεικτικῶν στοιχείων.**

**οὐ γὰρ ἄλλοις τισίν... ὑμῖν αὐτοῖς, ὁποῖοι τινες ὄντες
ἔδοκιμάσθητε ο ρήτορας την πιο κρίσιμη στιγμή πλέκει
το εγκώμιο των Βουλευτῶν, υποδεικνύοντας την
προσφορά τους προς την πόλη ως μέτρο κρίσεως για
το βουλευτικό αξίωμα.**

ἔστι γὰρ τὰ τούτου ἐπιτηδεύματα καινὰ παραδείγματα καὶ πάσης δημοκρατίας ἀλλότρια το νέο ἦθος που εκφράζει η στάση του Φίλωνα, δηλ. η πρόταξη του ατομικού συμφέροντος ἐναντι του συμφέροντος της πόλεως, αποτελεί παράδειγμα προς αποφυγή, διότι είναι ξένο προς την ἔννοια του Αθηναίου πολίτη και κάθε δημοκρατίας.

Ασκήσεις

- 1) Σε τι συνίσταται ο ἔπαινος του κατηγορού προς τους Βουλευτές και πού αποσκοπεί;**
- 2) Ο κατήγορος χαρακτηρίζει τα επιτηδεύματα του Φίλωνα καινὰ παραδείγματα και πάσης δημοκρατίας ἀλλότρια. Ισχύουν οι χαρακτηρισμοί αυτοί σήμερα;**
- 3) ἰκανά μοι νομίζω εἰρῆσθαι: Να μετατρέψετε τη σύνταξη σε ενεργητική.**
- 4) Να μεταφέρετε στην αρχαία ελληνική την ακόλουθη φράση: Νομίζω ὅτι πρέπει εσεῖς, επειδή εἶστε ἄξιοι βουλευτές, να αποφασίσετε αὐτά που συμφέρουν την πόλη.**
- 5) ὑμῖν αὐτοῖς, ὁποῖοί τινες: Να κλιθούν.**

Ασκήσεις γενικής θεώρησης

- 1) Να σκιαγραφήσετε το ήθος του Φίλωνα.**
- 2) Εάν ήσαστε εσείς στη θέση του Βουλευτή-κριτή, τι απόφαση θα εκδίδατε και πού κυρίως θα στηρίζατε την απόφασή σας;**
- 3) Ο λόγος «Κατά Φίλωνος» δικαιολογεί την αναγκαιότητα ύπαρξης της δοκιμασίας ως βασικού δημοκρατικού θεσμού;**
- 4) Πώς είναι δυνατόν σήμερα να εξασφαλισθεί η εκλογή των πραγματικά αξίων στο βουλευτικό αξίωμα;**

ΛΥΣΙΟΥ ΥΠΕΡ ΜΑΝΤΙΘΕΟΥ

Εισαγωγή

Βασικό θεσμό για τη θεμελίωση και διασφάλιση του δημοκρατικού πολιτεύματος στην Αθήνα των κλασικών χρόνων αποτελούσε η δοκιμασία των αρχόντων, αιρετών και κληρωτών. Κάθε δηλ. Αθηναίος πολίτης, προκειμένου να ασκήσει οποιοδήποτε αξίωμα, έπρεπε μετά την εκλογή του να υποστεί μια υποχρεωτική εξέταση που στόχευε στο να διαπιστωθεί αν πληρούνταν οι νόμιμες προϋποθέσεις για την ανάληψη των καθηκόντων του και αν ήταν άξιος του λειτουργήματος που είχε κληθεί να αναλάβει. Η δοκιμασία γινόταν αρχικά ενώπιον της Βουλής των πεντακοσίων αργότερα όμως προστέθηκε και ένα δεύτερο στάδιο ενώπιον του δικαστηρίου της Ηλιαίας για όσους αποδοκίμαζε η Βουλή και ασκούσαν έφεση (Αριστ. Αθην. Πολ. 55.2 και 45.3, Δημ. κατά Λεπτ. 90). Ο Μαντίθεος από το Θορικό της Ακαμαντίδος φυλής κληρώθηκε βουλευτής και δοκιμάζεται. Εμφανίστηκε όμως στη Βουλή ένας Αθηναίος, ο οποίος τον κατηγορεί ότι υπηρέτησε ως ιππέας των Τριάκοντα, επειδή το όνομά του ήταν γραμμένο στον κατάλογο στον οποίο είχαν αναγραφεί τα ονόματα όλων όσοι υπηρέτησαν ως ιππείς επί των Τριάκοντα.¹

1. Ο Ξενοφών στα Ελληνικά του 3.1.4 αναφέρει ότι, όταν ο Σπαρτιάτης στρατηγός Θίβρων ζήτησε από τους Αθηναίους τριακόσιους ιππείς, για την εκστρατεία του στη Μ. Ασία εναντίον των Περσών, οι Αθηναίοι του έστειλαν από εκείνους που είχαν υπηρετήσει ως ιππείς επί των Τριάκοντα, γιατί νόμιζαν ότι θα ήταν κέρδος για τον λαό να αποδημήσουν και να σκοτωθούν.

Ο κατήγορος, εκμεταλλευόμενος προφανώς το μίσος των δημοκρατών Αθηναίων για τους Τριάκοντα και τους οπαδούς τους ελπίζει στην καταδίκη του Μαντιθέου και στην ακύρωση της εκλογής του, αν και πέρασαν αρκετά χρόνια από τότε. Ο Μαντίθεος δεν μπορεί να αρνηθεί την αναγραφή του ονόματός του στον κατάλογο, προσπαθεί όμως να πείσει το δικαστήριο ότι το γεγονός αυτό δεν αποτελεί απόδειξη ενοχής.

Ισχυρίζεται ότι η γύψινη σανίδα, όπου ήταν γραμμένα τα ονόματα των ιππέων, ήταν εκτεθειμένη και ο καθένας μπορούσε να σβήσει όποιο όνομα ήθελε και να γράψει ένα άλλο. Το σημαντικότερο όμως επιχείρημα του ήταν ότι αυτός δεν έγινε ιππέας, διότι ο φύλαρχος δεν εισέπραξε από αυτόν την κατάσταση, δηλ. τη χρηματική προκαταβολή που έπαιρναν οι ιππείς από το δημόσιο ταμείο και την οποία επέστρεφαν με τη λήξη της θητείας τους, αφού μάλιστα απουσίαζε από την Αθήνα την εποχή των Τριάκοντα.

Ο Μαντίθεος βρίσκει την ευκαιρία να μιλήσει διεξοδικά για τη ζωή του με πειστικότητα και αξιοπρέπεια. Εμφανίζεται ως τίμιος αδελφός, ενάρετος άνθρωπος, γενναίος στρατιώτης και χρηστός πολίτης.

Ο λόγος αυτός θεωρείται από τους καλύτερους του Λυσία, διότι ο δεινός αυτός λογογράφος με το χάρισμα της ηθοποιίας του απεικονίζει αριστοτεχνικά τον πελάτη του.

Ο χρόνος της απαγγελίας του δεν είναι γνωστός. Από στοιχεία όμως του λόγου, όπως α) η μνημονευόμενη

εκστρατεία στην Κόρινθο το 394 π.Χ., β) άλλες εκστρατείες και φρουρές (βλ. και Ξεν. Ελλ. 4.4.30) που φθάνουν μέχρι το 392 π.Χ. και γ) η αναφορά του Μαντιθέου στον Θρασύβουλο που ακόμα ζούσε και φονεύθηκε στην Άσπενδο της Παμφυλίας το 389 π.Χ. (Ξεν. Ελλ. 4.4.30), συμπεραίνουμε ότι εκφωνήθηκε μεταξύ των ετών 392-389 π.Χ.

Δεν γνωρίζουμε αν η δοκιμασία του Μαντιθέου υπήρξε γι' αυτόν επιτυχής. Συνήθως όμως η επιτυχημένη απολογία προδικάζει και το αποτέλεσμα.

Η δομή του λόγου

Η τάξη, δηλ. η διάκριση του ρητορικού λόγου στα μέρη του, είναι για τον Λυσία στερεότυπη. Για τη σταθερότητα αυτή ξεχωρίζει ανάμεσα στους άλλους ρήτορες. Έτσι και ο λόγος αυτός αποτελείται από τα εξής μέρη:

A. Προοίμιο (exordium) §§1-3

B. Διήγηση (narratio) - Πίστη ή Απόδειξη (probatio ή argumentatio) §§4-19

Γ. Επίλογος (peroratio) §§20-21

Η διήγηση δεν περιλαμβάνει μόνον έκθεση γεγονότων

σχετικών με το κατηγορητήριο, αλλά και γεγονότα που χρησιμοποιούνται ως αποδεικτικά στοιχεία όχι μόνο για την αναίρεση της κατηγορίας αλλά και για την προβολή της υποδειγματικής συμπεριφοράς του κατηγορουμένου στον ιδιωτικό και δημόσιο βίο του.

Έτσι η διήγηση στο μεγαλύτερο μέρος του λόγου λειτουργεί ως απόδειξη.

Αναλυτικότερα η διάρθρωση του λόγου έχει ως εξής:

A. ΠΡΟΟΙΜΙΟ §§1-3

- α. Ο Μαντίθεος πιστεύει ότι μετά την απολογία του οι Βουλευτές θα εγκρίνουν τη βουλευτική του εκλογή.**
- β. Έκθεση της κατηγορίας: Υπηρέτησε ως ιππέας επί των Τριάκοντα.**

B. ΔΙΗΓΗΣΗ - ΑΠΟΔΕΙΞΗ §§4-19

- 4-8.Αναίρεση της κατηγορίας**
- 9-19.Απολογία του Μαντιθέου για όλη τη ζωή του.**
- 10.Η συμπεριφορά του Μαντιθέου στην ιδιωτική ζωή του.**
- 11-12.Η συμπεριφορά του Μαντιθέου στη δημόσια ζωή του.**
- 13-17.Η στρατιωτική συμπεριφορά του Μαντιθέου και η σκοπιμότητά της.**
- 18-19.Το κριτήριο αξιολόγησης του πολίτη.**

Γ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ §§20-21

- α. Η πρώτη δημηγορία του Μαντιθέου και ο σκοπός της.**
- β. Το κίνητρο της ενασχόλησης του Μαντιθέου με τα κοινά.**

Αθηναίοι Ιππείς (Εκδοτική Αθηνών)

XVI

ΕΝ ΒΟΥΛΗΙ ΜΑΝΤΙΘΕΩΙ ΔΟΚΙΜΑΖΟΜΕΝΩΙ ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΟΙΜΙΟ 1-3

«Ἔστι δὲ προοίμιον καθόλου μὲν εἰπεῖν ἀκροατῶν παρασκευῇ καὶ τοῦ πράγματος ἐν κεφαλαίῳ) μὴ εἰδῶσι δῆλωσις, ἵνα γινώσκωσι, περὶ ὧν ὁ λόγος, παρακολουθοῦσί τε τῇ ὑποθέσει, καὶ ἐπὶ τὸ προσέχειν παρακαλέσαι καὶ καθ' ὅσον τῷ λόγῳ δυνατὸν εὖνους ἡμῖν αὐτοὺς ποιῆσαι»

Αναξιμένης ο Λαμψακηνός 29, 1, 1436α 33

Κείμενο

Ο Μαντίθεος ελπίζει στην έγκριση της βουλευτικής του εκλογής

[1] Εἰ μὴ συνήδη, ὧ βουλή, τοῖς κατηγοροῖς βουλομένοις ἐκ παντὸς τρόπου κακῶς ἐμὲ ποιεῖν, πολλὴν ἂν αὐτοῖς χάριν εἶχον ταύτης τῆς κατηγορίας· ἡγοῦμαι γὰρ τοῖς ἀδίκως διαβεβλημένοις τούτους εἶναι μεγίστων ἀγαθῶν αἰτίους, οἵτινες ἂν αὐτοὺς ἀναγκάζωσιν εἰς ἔλεγχον τῶν αὐτοῖς βεβιωμένων καταστήναι.

[2] ἐγὼ γὰρ οὕτω σφόδρα ἐμαυτῷ πιστεύω, ὥστ' ἐλπίζω καὶ εἴ τις πρὸς με τυγχάνει ἀηδῶς [ἢ κακῶς] διακείμενος, ἐπειδὴν ἐμοῦ λέγοντος ἀκούσῃ περὶ τῶν πεπραγμένων, μεταμελήσειν αὐτῷ καὶ πολὺ βελτίω με εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον ἡγήσεσθαι.

[3] ἀξιῶ δὲ, ὧ βουλή, ἐὰν μὲν τοῦτο μόνον ὑμῖν ἐπιδείξω, ὡς εὖνους εἶμι τοῖς καθεστηκόσι πράγμασι καὶ ὡς ἠνάγκασμαι τῶν αὐτῶν κινδύνων μετέχειν ὑμῖν, μηδὲν πῶ μοι πλέον εἶναι. ἐὰν δὲ φαίνωμαι τὰ ἄλλα μετρίως βεβιωκῶς καὶ πολὺ παρὰ τὴν δόξαν καὶ

[παρά] τούς λόγους τούς τῶν ἐχθρῶν, δέομαι ὑμῶν ἐμὲ μὲν δοκιμάζειν, τούτους δὲ ἡγεῖσθαι χείρους εἶναι.

Το κατηγορητήριο

πρῶτον δὲ ἀποδείξω ὡς οὐκ ἵππευον οὐδ' ἐπεδήμουν ἐπὶ τῶν τριάκοντα, οὐδὲ μετέσχον τῆς τότε πολιτείας.

γλωσσικά σχόλια

[1] σύνοιδά τινι + κατηγ. μτχ. γνωρίζω καλά ότι...

κακῶς ποιῶ βλάπτω, κακοποιῶ

χάριν ἔχω τινί χρωστώ ευγνωμοσύνη σε κάποιον

διαβάλλομαι συκοφαντούμαι

**καθίσταμαι εἰς ἔλεγχον τῶν βεβιωμένων μοι
λογοδοτῶ για τις πράξεις της ζωής μου**

τῆς κατηγορίας γεν. της αιτίας

**τοῖς διαβεβλημένοις επιθετική μτχ. ως δοτ. προσωπική
χαριστική**

ἀγαθῶν γεν. της αιτίας στο αίτιους (ή αντικειμεν.)

**τῶν βεβιωμένων επιθετική μτχ. ως γεν. αντικειμενική
στο ἔλεγχον**

**αὐτοῖς δοτ. προσωπική του ενεργούντος προσώπου ή
του ποιητικού αίτιου**

**[2] διάκειμαι ἀηδῶς ἢ κακῶς πρὸς τινα φέρομαι
ἀσχημα ή εχθρικά σε κάποιον**

μεταμέλει τινί (απρόσ.) μετανοεί κάποιος, αλλάζει γνώμη

**καὶ εἴ τις... διακείμενος εναντιωματική - παραχωρητική
πρότ. που φανερώνει κάτι το πιθανό**

διακείμενος κατηγορηματική μτχ. από το ρ. τυγχάνει

βελτίω κατηγορούμενο του με, που είναι αντικείμενο του ἡγήσεσθαι

ἐπιδείκνυμι αποδεικνύω

[3] εὖνους εἰμί τινι διάκειμαι φιλικά προς κάποιον, συμπαθῶ κάποιον

τὰ καθεστηκότα πράγματα το παρόν πολίτευμα

πλέον ἐστὶ τινί τι υπάρχει κάποια ωφέλεια σε κάποιον, ωφελείται κάποιος

μετρίως κόσμια, τίμια, με μέτρο

δοκιμάζω τινά εγκρίνω ή επικυρώνω την εκλογή κάποιου, δοκιμάζω, υποβάλλω σε δοκιμασία, κρίνω, ελέγχω, εξετάζω, ερευνώ

ἐπιδημῶ εἶμαι στην πατρίδα, ζω στην πατρίδα, διαμένω στην πόλη

τοῖς πράγμασι δοτ. αντικειμενική στο εὖνους

τῶν αὐτῶν επιθετικός προσδ. στο κινδύνων

κινδύνων, ὑμῖν αντικείμενα του απρμφ. μετέχειν

μοι δοτ. προσωπική κτητική

πλέον επιθετικός προσδ. στο μηδέν

παρά τήν δόξαν εμπρόθ. προσδ. της εναντίωσης

ερμηνευτικά σχόλια

[1] Εί μὴ συνήδη... τῆς κατηγορίας η έκφραση ευγνωμοσύνης προς τους κατηγορούς, έστω και υπό προϋποθέσεις, αποτελεί στοιχείο πρωτοτυπίας και εντυπωσιασμού, με τα οποία ο ρήτορας επιδιώκει να επιτύχει την πρόσεξιν και να κερδίσει την εϋνοϊαν των βουλευτών. Ανάλογη είναι και η γνωστή προλογική αρχή στον Υπέρ του Αδυνάτου λόγο του ρήτορα: «Οὐ πολλοῦ δέω χάριν ἔχειν, ὧ βουλή, τῷ κατηγορῶ, ὅτι μοι παρεσκεύασε τὸν ἀγῶνα τουτονί». Εκφράζει επίσης τη βεβαιότητά του για την πρόθεση της κατηγορίας, προσπαθώντας έτσι να μειώσει τους κατηγορούς του.

ᾧ βουλή πρόκειται για τη Βουλή των Πεντακοσίων (πενήντα μέλη από κάθε μία των δέκα φυλών). Οι βουλευτές αναδεικνύονταν με κλήρωση από τους δήμους. Το ουσιαστικό έργο της ολομέλειας της Βουλής ήταν η έκδοση προβουλευμάτων (προετοιμασία των προτάσεων που θα υποβάλλονταν στην εκκλησία), η άσκηση ορισμένων δικαστικών αρμοδιοτήτων, ο έλεγχος του έργου των αρχόντων και η διεκπεραίωση όλων γενικώς των έργων που δεν είχαν ανατεθεί στην εκκλησία του Δήμου. Οι βουλευτές είχαν κλείσει το τριακοστό έτος της ηλικίας τους και είχαν αποκτήσει κάποια πολιτική εμπειρία στις συνελεύσεις των δήμων τους. Υποβάλλονταν σε αυστηρή δοκιμασία του ήθους των πριν αναλάβουν καθήκοντα. Αποζημιώνονταν με ένα μισθό που τον 4ο π.Χ. αιώνα έφτανε τους 5 οβολούς.

**ἤγοῦμαι γὰρ... καταστῆναι ἡ ἡμιπερίοδος αὐτῆ
αιτιολογεί καὶ ἀποσαφηνίζει τὴν προηγούμενη. Οἱ
κατηγοροὶ, ἔστω καὶ ἀθελά τους, προσφέρουν στὸν
κατηγορούμενο τὴ δυνατότητα νὰ ἀποδείξει τὴν
αθωότητά του μιλώντας δημόσια γιὰ τὴ ζωὴ του καὶ
συγχρόνους νὰ καταδείξει τὸ ποῖόν των ἀντιπάλων του.**

**[2] ἐγὼ γὰρ οὕτω σφόδρα ἑμαυτῷ πιστεύω...
ἠγήσεσθαι ἡ αυτοπεποίθησις τοῦ Μαντιθέου καὶ ἡ
ἐλπίδα τοῦ ὅτι θὰ μεταστρέψει τὴν εἰς βάρος τοῦ
δυσμενῆ ἐντύπωση ἀποτελοῦν προσπάθεια
προϊδεασμοῦ των βουλευτῶν καὶ δημιουργοῦν εὐλόγο
ἐνδιαφέρον γιὰ ὅσα πρόκειται σὲ συνέχεια νὰ ἐκθέσει.**

**[3] ἀξιῶ δὲ, ὧ βουλή, ἐὰν μὲν... πλέον εἶναι, ἐὰν δὲ...
χείρους εἶναι τὰ δημοκρατικὰ φρονήματα καὶ οἱ ἀγῶνες
γιὰ τὴ δημοκρατία σὲ χαλεπούς καιρούς, ὅπως τὴν
ἐποχὴ των Τριάκοντα, συγκινοῦσαν ἰδιαίτερα τους
Ἀθηναίους καὶ ἐπαιζαν καθοριστικὸ ρόλο σὲ δοκιμασία
των ἀρχόντων. Δὲν ἀρκοῦσε ὅμως μόνον ἡ
δημοκρατικὴ διαγωγή γιὰ τὴν ἀνάληψη ἐνός δημοσίου
ἀξιώματος. Ἔπρεπε ὁ ἐκλεγμένος ἀρχοντας νὰ διαθέτει
καὶ τὸ κατάλληλο ἦθος. Ὁ Μαντίθεος ζητᾷ ἀπὸ τους
βουλευτῆς νὰ ἐγκρίνουν τὴν ἐκλογή του σὲ βουλευτῆ,
μόνον ἐφόσον ἀποδείξει ὅτι πληροὶ ὅλες τὶς
προϋποθέσεις.**

**πρῶτον δὲ ἀποδείξω ὡς οὐκ ἵππευον οὕτ' ἐπεδήμουν
ἐπὶ τῶν τριάκοντα, οὐδὲ μετέσχον τῆς τότε πολιτείας
ὁ Μαντίθεος ἐκθέτει τὸ εἰς βάρος τοῦ κατηγορητήριον, τὸ
ὁποῖον θὰ ἀποδείξει ὅτι δὲν εὐσταθεῖ.**

Ασκήσεις

- 1) Έργο του προοιμίου είναι η εύνοια, η πρόσεξις (προσοχή) και η ευμάθεια (κατατόπιση). Πραγματώνεται το έργο αυτό στο συγκεκριμένο προοίμιο;
- 2) Τι γνωρίζετε για τη δοκιμασία;
- 3) ὡς οὐκ ἵππευον οὐδ' ἐπεδήμουν ἐπὶ τῶν τριάκοντα, οὐδὲ μετέσχον τῆς τότε πολιτείας: Να αντικατασταθούν οι δευτερεύουσες προτάσεις με ισοδύναμες συντακτικά εκφράσεις.
- 4) Να αναγνωρισθούν οι φανεροί και κρυφοί υποθετικοί λόγοι του κειμένου.
- 5) Να υπογραμμίσετε τη σωστή απάντηση αιτιολογώντας την.
Η μετοχή λέγοντος είναι:
α. συνημμένη
β. απόλυτη
- 6) Τα επίθετα του κειμένου να αντικατασταθούν στους άλλους βαθμούς.
- 7) συνήδη, μετέσχον: α) το πρώτο να κλιθεί και το δεύτερο να αντικατασταθεί εγκλιτικά στο β' ενικό και γ' πληθυντικό πρόσωπο· β) να γραφούν τα ομόρριζά τους στη ν.ε.

ΔΙΗΓΗΣΗ-ΑΠΟΔΕΙΞΗ 4-19

«Ἀναγκαῖον γὰρ τό τε πρᾶγμα εἰπεῖν περὶ οὗ, καὶ τοῦ τ' ἀποδείξαι»

Αριστοτέλη, Ρητορική III 13, 1414α.37

Κείμενο

Αναίρεση της κατηγορίας

[4] Ἡμᾶς γὰρ ὁ πατήρ πρὸ τῆς ἐν Ἑλλησπόντῳ συμφορᾶς ὡς Σάτυρον τὸν ἐν τῷ Πόντῳ δαιτησομένους ἐξέπεμψε, καὶ οὔτε τῶν τειχῶν καθαιρουμένων <ἐπεδημοῦμεν> οὔτε μεθισταμένης τῆς πολιτείας, ἀλλ' ἦλθομεν πρὶν τοὺς ἀπὸ Φυλῆς εἰς τὸν Πειραιᾶ κατελθεῖν πρότερον πένθ' ἡμέραις.

[5] καίτοι οὔτε ἡμᾶς εἰκὸς ἦν εἰς τοιοῦτον καιρὸν ἀφιγμένους ἐπιθυμεῖν μετέχειν τῶν ἀλλοτρίων κινδύνων, οὔτ' ἐκεῖνοι φαίνονται τοιαύτην γνώμην ἔχοντες ὥστε καὶ τοῖς ἀποδημοῦσι καὶ τοῖς μηδὲν ἔξαμαρτάνουσι μεταδιδόναι τῆς πολιτείας, ἀλλὰ μᾶλλον ἠτίμαζον καὶ τοὺς συγκαταλύσαντας τὸν δῆμον.

[6] ἔπειτα δὲ ἐκ μὲν τοῦ σανιδίου τοὺς ἰππεύσαντας σκοπεῖν εὐήθές ἐστίν· ἐν τούτῳ γὰρ πολλοὶ μὲν τῶν ὁμολογούντων ἰππεύειν οὐκ ἔνεισιν, ἔνιοι δὲ τῶν ἀποδημούντων ἐγγεγραμμένοι εἰσίν. ἐκεῖνος δ' ἐστὶν ἔλεγχος μέγιστος· ἐπειδὴ γὰρ κατήλθετε, ἐψηφίσασθε τοὺς φυλάρχους ἀπενεγκεῖν τοὺς ἰππεύσαντας, ἵνα τὰς καταστάσεις ἀναπράξητε παρ' αὐτῶν.

[7] ἐμὲ τοίνυν οὐδεὶς ἂν ἀποδείξειεν οὔτ'

ἀπενεχθέντα ὑπὸ τῶν φυλάρχων οὔτε παραδοθέντα τοῖς συνδίκους οὔτε κατάστασιν καταβαλόντα. καίτοι πᾶσι ῥάδιον τοῦτο γνῶναι, ὅτι ἀναγκαῖον ἦν τοῖς φυλάρχοις, εἰ μὴ ἀποδείξειαν τοὺς ἔχοντας τὰς καταστάσεις, αὐτοῖς ζημιοῦσθαι. ὥστε πολὺ ἂν δικαιότερον ἐκείνοις τοῖς γράμμασιν ἢ τούτοις πιστεύοιτε· ἐκ μὲν γὰρ τούτων ῥάδιον ἦν ἐξαλειφθῆναι τῷ βουλομένῳ, ἐν ἐκείνοις δὲ τοὺς ἰππεύσαντας ἀναγκαῖον ἦν ὑπὸ τῶν φυλάρχων ἀπενεχθῆναι.

[8] ἔτι δὲ, ὦ βουλή, εἶπερ ἰππευσα, οὐκ ἂν ἦ ἔξαρνος ὡς δεινὸν τι πεποιηκῶς, ἀλλ' ἠξίου, ἀποδείξας ὡς οὐδεὶς ὑπ' ἐμοῦ τῶν πολιτῶν κακῶς πέπονθε, δοκιμάζεσθαι. ὁρῶ δὲ καὶ ὑμᾶς ταύτη τῇ γνώμῃ χρωμένους, καὶ πολλοὺς μὲν τῶν τότε ἰππευσάντων βουλευόντας, πολλοὺς δ' αὐτῶν στρατηγοὺς καὶ ἰππάρχους κεχειροτονημένους. ὥστε μηδὲν δι' ἄλλο με ἠγεῖσθε ταύτην ποιεῖσθαι τὴν ἀπολογία, ἢ ὅτι περιφανῶς ἐτόλμησάν μου καταψεύσασθαι. Ἀνάβηθι δὲ μοι καὶ μαρτύρησον.

γλωσσικὰ σχόλια

[4] γὰρ (επεξηγηματικός) δηλαδή

δαιτάομαι, -ῶμαι (παθητ.) ζω, ζω με ορισμένο τρόπο

μεθίσταμαι α) (επίπραγ.) μεταβάλλομαι, αλλάζω, αλλοιώνομαι. β) αλλάζω θέση, μετακινούμαι, αποσύρομαι, αποχωρῶ

κατέρχομαι επανέρχομαι, έρχομαι πίσω, επιστρέφω από την εξορία

ὡς Σάτυρον η καταχρηστική πρόθεση ὡς + αιτιατική προσώπου δηλώνει κατεύθυνση

δισυνηγομένους τελική μτχ.

καθαιρουμένων, μεθισταμένης μετοχές απόλυτες χρονικές

πένθ' ἡμέραις δοτ. του μέτρου στο πρότερον

[5] καίτοι και πράγματι, και επιπλέον, και όμως, αν και

ἀποδημέω, -ῶ ἀποδημῶ, εἶμαι μακριά από την πατρίδα, ζω στα ξένα, φεύγω για τα ξένα

ἐξαμαρτάνω σφάλλω, αποτυγχάνω εντελώς, διαπράττω αδίκημα

μεταδίδωμι τινί τινος δίνω σε κάποιον μέρος από κάτι

μεταδίδωμι τινι τῆς πολιτείας παρέχω σε κάποιον αξιώματα στη διοίκηση της πολιτείας

ἀτιμάζω τινά στερῶ από κάποιον τα πολιτικά του δικαιώματα

ἀφιγμένους αιτιολογική μτχ.

μηδέν σύστοιχο αντικείμενο της μετοχής

[6] ὁ, ἡ εὐήθης, τὸ εὖηθες (εὖ + ἦθος) α) ηθικός, αγαθός, άδολος, απλός, β) ανόητος, βλάκας, απλοϊκός

τὸ σανίδιον πινακίδα, μικρός πίνακας

ἵππεύω εἶμαι ιππέας, υπηρετῶ στο ιππικό

ψηφίζομαι αποφασίζω, ψηφίζω

ἀποφέρω τοὺς ἰππεύσαντας παραδίδω κατάλογο των
ἰππέων

ἀναπράττω τὰς καταστάσεις εἰσπράττω πίσω το
επίδομα

τοὺς ἰππεύσαντας ἐπιθετική μτχ. ἀντικείμενο του
ἀπρμφ. σκοπεῖν

ἰππεύειν εἰδικό ἀπρμφ. ἀντικείμενο της ἐπιθετικής μτχ.
ὁμολογούντων

ἐπειδὴ χρονικός σύνδεσμος

τοὺς φυλάρχους υποκείμενο του τελικού ἀπρμφ.
ἀπενεγκεῖν

[7] ἀπενεχθέντα μτχ. παθ. αορ. του ἀποφέρομαι
αναφέρομαι, ἀναγράφομαι

ὁ σύνδικος ο συνήγορος του δημοσίου

ζημιόομαι, -οῦμαι τιμωρούμαι

τὰ γράμματα οἱ κατάλογοι (των φυλάρχων)

ἀπενεχθέντα, παραδοθέντα, καταβαλόντα
κατηγορηματικές μτχ. ἀπό το ρ. ἂν ἀποδείξειαν

αὐτοῖς δοτ. προσωπική ἀντιχαριστική

ἐκ τούτων ἐμπρόθ. προσδ. τόπου

τῷ βουλομένῳ ἐπιθετική μτχ. ὡς δοτ. χαριστική

[8] ὁ, ἡ ἔξαρνος, τὸ ἔξαρνον ο ἐπίμονα ἀρνούμενος

ἔξαρνός εἰμι αρνούμαι

**κακῶς πάσχω κακοποιούμαι. Το αντίθετο εὖ πάσχω
ευτυχῶ, ευεργετούμαι**

περιφανῶς ολοφάνερα, πρόδηλα, επίσημα

καταψεύδομαί τινος λέω ψέμματα εναντίον κάποιου

ὡς πεποιηκῶς αιτιολογική μτχ. υποκειμενικής αιτίας

ἀποδείξας υποθετική μτχ.

τῶν πολιτῶν γεν. διαιρετική

ὑπ' ἔμοῦ εμπρόθ. προσδ. ποιητικού αιτίου

**χρωμένους, βουλεύοντας, κεχειροτονημένους
κατηγορηματικές μτχ. από το ὄρῶ**

**ὥστε... τὴν ἀπολογίαὶν ο σύνδεσμος ὥστε στην αρχή
περιόδου ἢ ημιπεριόδου χρησιμοποιεῖται και ως
παρατακτικός και τότε εισάγει κύρια πρόταση. Στην
περίπτωση αυτή μεταφράζεται με τις λέξεις: επομένως,
γι' αυτό**

ὅτι... καταψεύσασθαι η πρόταση αιτιολογική

μοι δοτ. προσωπική χαριστική (ἢ ηθική)

Επιτύμβια στήλη πολεμιστού τέλη 5ου αι. (Εκδ. Αθην. Γ₁)

ερμηνευτικά σχόλια

[4] τῆς ἐν Ἑλλησπόντῳ συμφορᾶς ἡ καταστροφή των Αθηναίων κατὰ τὴ ναυμαχία στους Αἰγὸς ποταμούς τον Απρίλιο του 405 π.Χ.

ὡς Σάτυρον τὸν ἐν τῷ Πόντῳ ο Σάτυρος ἦταν βασιλιάς του Πόντου ἢ Κιμμερίου Βοσπόρου (Κριμαία) με πρωτεύουσα το Παντικάπαιο, αποικία των Μιλησίων.

διδαιτησομένους ο πατέρας του Μαντιθέου ἦταν φίλος του φιλέλληνα Σατύρου και του ἔστειλε τους δύο γιους του, οι οποίοι παρέμειναν ἐκεῖ αρκετό χρόνο ασχολούμενοι με το εμπόριο σίτου.

τῶν τειχῶν καθαιρουμένων η καθαίρεση των μακρῶν τειχῶν που συνέδεαν την Αθήνα με τον Πειραιά ἔγινε με διαταγή του Λυσάνδρου το 404 π.Χ

μεθισταμένης τῆς πολιτείας η μεταβολή του δημοκρατικού πολιτεύματος σε ολιγαρχικό με την εγκαθίδρυση των Τριάκοντα ἔγινε τον Αύγουστο ἢ Σεπτέμβριο του 404 π.Χ.

ἦλθομεν πρὶν... πένθ' ἡμέραις χίλιοι δημοκρατικοί με ηγέτη τον Θρασύβουλο ἐξόρμησαν ἀπὸ τη Φυλή, οχυρό φρούριο ΝΔ. της Πάρνηθας, ἴσως τον Μάιο του 403 π.Χ. και εγκαταστάθηκαν στη Μουνιχία, οχυρό του Πειραιά, ὅπου ἀντιμετώπισαν με ἐπιτυχία τις ἐπιθέσεις των Τριάκοντα και τον Σπαρτιατικό ἀποκλεισμό. Η κατάλυση του τυραννικού καθεστώτος στην Αθήνα ἔγινε τον Σεπτέμβριο του 403 π.Χ.

[5] εἰς τοιοῦτον καιρὸν ἐξαιρετικά δύσκολη περίοδος για τους Τριάκοντα λόγω της λαϊκῆς οργῆς για τα ἐγκλήματά τους, των ἐσωτερικῶν τους διενέξεων και της ἀντίδρασης των ἐκ Πειραιώς, δηλ. των δημοκρατικῶν ὑπὸ τον Θρασύβουλο.

οὔτε ἡμᾶς εἰκὸς ἦν ἐπιθυμεῖν μετέχειν τῶν ἀλλοτρίων κινδύνων ο Μαντίθεος και ο αδελφός του δεν είχαν καμία σχέση με το τυραννικό καθεστώς, διότι ἔφυγαν για τον Πόντο πριν από την εγκαθίδρυσή του. Γι' αυτό η συμμετοχή τους στους κινδύνους που δικαιολογημένα οι Τριάκοντα διέτρεχαν θα ήταν πράξη αφύσικη και ανόητη.

οὔτ' ἐκεῖνοι φαίνονται τοιαύτην γνώμην ἔχοντες, ὥστε... τῆς πολιτείας ἕνας ἀκόμη ἰσχυρὸς λόγος για τη μη ἀνάμειξη του Μαντιθέου στη διακυβέρνηση των Τριάκοντα. Οσοι είχαν ἀποδημήσει και δε μετείχαν σε ἀντιδημοκρατικές ἐνέργειες ἀποκλείονταν ἀπὸ τα ἀξιώματα.

ἀλλὰ μᾶλλον ἠτίμαζον καὶ τοὺς συγκαταλύσαντας τὸν δῆμον ο Κριτίας, ἕνας ἀπο τους σκληρότερους τυράννους, δε δίστασε, καταγγέλλοντας τον μετριοπαθή τύραννο και φίλο του Θηραμένη ως προδότη του καθεστώτος, να τον οδηγήσει στον θάνατο και να καταδιώξει τους οπαδούς του, επειδή ο Θηραμένης ἐπέκρινε την πολιτική τρομοκρατίας που ἐφάρμοζε.

[6] ἐκ τοῦ σανιδίου μικρὴ σανίδα που λεγόταν και λεύκωμα, γιατί ήταν αλειμμένη με γύψο. Πάνω σ' αὐτήν ἔγραφαν τα ονόματα των ἰππέων και την ἐξέθεταν σε κοινή θέα (βλέπε και Λυσία, Περί της Ευάνδρου δοκιμασίας 10). Η ἀναγραφή του ονόματος του Μαντιθέου στο σανίδιο ἀποτελούσε για τους κατηγορούς του τη μοναδική ἀπόδειξη ὅτι ὑπηρέτησε ως ἰππέας ἐπὶ των Τριάκοντα και ὅτι ως ολιγαρχικός ήταν ἐχθρὸς του δημοκρατικού πολιτεύματος.

**ἐν τούτῳ γὰρ πολλοὶ μὲν... οὐκ ἔνεισιν, ἔνιοι δὲ...
ἐγγεγραμμένοι εἰσὶν μετὰ τὸ ἰσχυρὸ αὐτὸ ἐπιχείρημα ὁ
ρήτορας θέτει ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὸν ἰσχυρισμὸν τῶν
ἀντιπάλων τοῦ αἰτιολογῶντος συγχρόνως τὸ εὐήθές
ἐστὶν τῆς προηγούμενης ἡμιπεριόδου.**

**τοὺς φυλάρχους ἐν τῇ Ἀθῆνῃ ἐκλέγονταν δέκα
φύλαρχοι, ὁ καθένας τῶν ὁποίων εἶχε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ
ἰππικοῦ τῆς φυλῆς αὐτοῦ. Ἀρχηγοὶ ὅλου τοῦ ἰππικοῦ
ἦσαν δύο ἵππαρχοι.**

**ἀπενεγκεῖν τοὺς ἵππεύσαντας ἔργο τῶν φυλάρχων
ἦταν νὰ παραδίδουν ἐν τῇ Βουλῇ κατάλογο ὅσων ἦσαν
ὑπόχρεοι καὶ ἱκανοὶ νὰ ἵππεύουν. Τὸν κατάλογο αὐτὸν
τῆν ἐποχὴν τοῦ Ἀριστοτέλη παρέδιδαν τοῖς ἵππάρχουσιν
καὶ φυλάρχουσιν οἱ καταλογεῖς.**

**ἵνα τὰς καταστάσεις ἀναπράξητε παρ' αὐτῶν
κατάστασις ἦταν τὸ χρηματικὸν ποσὸν ποῦ ἐπαιρναν ἀπὸ
τοῦ δημόσιου οἱ δοκιμαζόμενοι ἀπὸ τῆς Βουλῆς ἵππεῖς καὶ
το ὁποῖον ἐπέστρεφαν μέσῳ τῶν φυλάρχων, ἀντὶ τῆς
θέσεως αὐτῶν ἐκλέγονταν ἄλλοι. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς
δημοκρατίας, τὸ σῶμα τῶν ἵππέων ποῦ ὑπηρέτησεν
ὑπὸ τοῖς Τριάκοντα διαλύθηκε, ὁπότε οἱ ἵππεῖς ἐκεῖνοι
ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψουν τὸ ἐπίδομα ποῦ εἶχαν πάρει.**

**[7] τοῖς συνδικοῖς ἐν τῇ Ἀθῆνῃ οἱ σύνδικοι ἦσαν
συνήγοροι τοῦ δημοσίου διοριζόμενοι γιὰ νὰ
ἀντιπροσωπεύουν τὴν πόλιν καὶ συνηγοροῦν γιὰ τὰ
συμφέροντά της.**

**ἐμὲ τοίνυν οὐδεὶς ἂν ἀποδείξειεν οὐτ' ἀπενεχθέντα...
οὔτε παραδοθέντα... οὔτε παραλαβόντα ἡ βεβαιότητα**

του Μαντιθέου ότι κανείς δεν μπορεί να αποδείξει τρία βασικά ενοχοποιητικά στοιχεία που εκφράζονται με τις κατηγορηματικές μετοχές, αποτελεί γι' αυτόν τη μεγαλύτερη απόδειξη της αθωότητάς του.

ὥστε πολὺ ἂν δικαιότερον ἐκείνοις τοῖς γράμμασι ἢ τούτοις πιστεύοιτε λογικὸ συμπέρασμα ενός πειστικού συλλογισμού. Τα γράμματα δηλ. οι κατάλογοι στους οποίους αναγράφονταν τα ονόματα των ιππέων από τους οποίους εισπράχθηκαν τα δοθέντα επιδόματα, ήταν πιο αξιόπιστα από τα εκτεθειμένα σανίδια, διότι ήταν εγκυρότερα. Ο κίνδυνος να παραλειφθούν από τους καταλόγους κάποια ονόματα ιππέων και να πληρώσουν οι φύλαρχοι τα οφειλόμενα από εκείνους χρήματα έκανε προσεκτική και υπεύθυνη τη σύνταξή τους. Η παράδοση των καταλόγων αυτών ως επισήμων εγγράφων στη Βουλή απέκλειε οποιαδήποτε αλλοίωσή τους.

[8] εἴπερ ἵππευσα οὐκ ἂν ἔξαρνος ὡς δεινὸν τι πεποιηκῶς, ἀλλ'... δοκιμάζεσθαι η υποθετική αυτή άποψη του Μαντιθέου είναι πολύ εύστοχη και στηρίζεται στην εκλογή πολλών από τους παρόντες βουλευτές όχι μόνο στο αξίωμα αυτό αλλά και στο αξίωμα του στρατηγού και ιππάρχου, παρόλο που υπηρέτησαν στο ιππικό επί των Τριάκοντα. Επιδοκιμάζοντας την εκλογή τους επιδιώκει να κερδίσει τη συμπάθειά τους και μια ανάλογη ευνοϊκή και δίκαιη γι' αυτόν άπόφαση.

στρατηγοί στην Αθήνα η εκλογή των στρατηγών δε γινόταν με κλήρωση αλλά με χειροτονία, διότι το αξίωμα αυτό απαιτούσε γνώσεις και εμπειρία. Εκλέγονταν κάθε χρόνο δέκα, ένας από κάθε φυλή.

Προτιμιόταν ο παντρεμένος, αυτός που είχε νόμιμα τέκνα και γαιοκτησία (Δείναρχος κατά Δημοσθένους 71). Φρόντιζαν για τη στρατολογία, επέβλεπαν τις στρατιωτικές λειτουργίες και εισφορές και επαγρυπνούσαν για την ασφάλεια της χώρας. Είχαν το δικαίωμα να συγκαλούν τη Βουλή, όταν το έκριναν αναγκαίο. Στις ναυτικές εκστρατείες οι στρατηγοί ήσαν συγχρόνως και ναύαρχοι. Το αξίωμα του στρατηγού ήταν τιμητικότατο και αποτελούσε καύχημα για τα παιδιά να κατάγονται από πατέρα που είχε διατελέσει στρατηγός.

ὥστε μηδὲν δι' ἄλλο... ἢ ὅτι περιφανῶς ἐτόλμησάν μου καταψεύσασθαι ο μοναδικός λόγος της απολογίας δεν είναι η ίδια η κατηγορία αλλά ο έλεγχος της ψευδολογίας των κατηγορών.

ἀνάβηθι δὲ μοι καὶ μαρτύρησον οὐ μάρτυρες ἀνέβαιναν σε ένα μικρό βάθρο, το πόδιον, για να φαίνονται και ακούονται καλύτερα από τους βουλευτές. Εδώ ο μάρτυς θα βεβαιώσει τον χρόνο επιστροφής του Μαντιθέου στην Αθήνα.

Ασκήσεις

- 1) Ποιο είναι το βαθύτερο αίτιο της κατηγορίας κατά του Μαντιθέου;**
- 2) Με ποια επιχειρήματα προσπαθεί ο Μαντίθεος να αναιρέσει την κατηγορία; Ποιο κατά τη γνώμη σας έχει τη μεγαλύτερη αποδεικτική ισχύ; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.**
- 3) μεθισταμένης τῆς πολιτείας: Πότε άλλοτε την εποχή εκείνη κατελύθη το δημοκρατικό πολίτευμα των Αθηναίων και πότε στην πρόσφατη ιστορία μας;**

- 4) **δαιτησομένους, καθαιρουμένων, χρωμένους:** Να αναλυθούν οι μετοχές.
- 5) **ὡς οὐδείς ὑπ' ἐμοῦ τῶν πολιτῶν κακῶς πέπονθε:** α) να αντικατασταθεί η ειδική πρόταση από ισοδύναμη συντακτικά έκφραση και β) να τραπεί η σύνταξη σε ενεργητική.
- 6) Να μεταφέρετε στην α.ε την ακόλουθη έκφραση: Είναι φυσικό να μετέχουμε στους κινδύνους της πόλεως, αλλά είναι ανόητο να συμπάσχουμε με τους εχθρούς της.
- 7) Να γραφούν στη ν.ε. λέξεις ετυμολογικά συγγενείς με τις ακόλουθες λέξεις: ἐξέπεμψε, καθαιρουμένων, ἐπεδημοῦμεν, μεθισταμένης, ἀφιγμένους, μετέχειν, ἠτίμαζον, χρωμένους.
- 8) **μεθισταμένης, μεταδιδόναι:** α) να γίνει χρονική αντικατάσταση και β) να γραφεί το β' ενικό πρόσωπο του ενεστώτα και αορίστου β' σε όλες τις εγκλίσεις.

ΜΑΡΤΥΡΙΑ

Κείμενο

Ο Μαντίθεος θα απολογηθεί σύντομα για όλη τη ζωή του.

[9] Περὶ μὲν τοίνυν αὐτῆς τῆς αἰτίας οὐκ οἶδ' ὅ τι δεῖ πλείω λέγειν· δοκεῖ δέ μοι, ὦ βουλή, ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις ἀγῶσι περὶ αὐτῶν μόνων τῶν κατηγορημένων προσῆκειν ἀπολογεῖσθαι, ἐν δὲ ταῖς δοκιμασίαις δίκαιον εἶναι παντὸς τοῦ βίου λόγον διδόναι. δέομαι οὖν ὑμῶν μετ' εὐνοίας ἀκροάσασθαι μου. ποιήσομαι δὲ τὴν ἀπολογία ὡς ἂν δύνωμαι διὰ βραχυτάτων.

Η συμπεριφορά του Μ. στην ιδιωτική του ζωή.

[10] Ἐγὼ γὰρ πρῶτον μὲν, οὐσίας μοι οὐ πολλῆς καταλειφθείσης διὰ τὰς συμφορὰς καὶ τὰς τοῦ πατρὸς καὶ τὰς τῆς πόλεως, δύο μὲν ἀδελφὰς ἐξέδωκα ἐπιδοὺς τριάκοντα μναῖς ἑκατέρα, πρὸς τὸν ἀδελφὸν δ' οὕτως ἐνειμάμην ὥστ' ἐκείνον πλέον ὁμολογεῖν ἔχειν ἐμοῦ τῶν πατρῶων, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἅπαντας οὕτως βεβίωκα ὥστε μηδεπώποτε μοι μηδὲ πρὸς ἓνα μηδὲν ἔγκλημα γενέσθαι.

Η συμπεριφορά του Μ. στη δημόσια ζωή του.

[11] καὶ τὰ μὲν ἴδια οὕτως διώκηκα· περὶ δὲ τῶν κοινῶν μοι μέγιστον ἠγοῦμαι τεκμήριον εἶναι τῆς ἐμῆς ἐπιεικειᾶς, ὅτι τῶν νεωτέρων ὅσοι περὶ κύβους ἢ πότους ἢ [περὶ] τὰς τοιαύτας ἀκολασίας τυγχάνουσι τὰς διατριβὰς ποιούμενοι, πάντας αὐτοὺς ὄψεσθέ μοι διαφόρους ὄντας, καὶ πλείστα τούτους περὶ ἐμοῦ λογοποιοῦντας καὶ ψευδομένους. καίτοι δῆλον ὅτι, εἰ τῶν αὐτῶν ἐπεθυμοῦμεν, οὐκ ἂν τοιαύτην γνώμην εἶχον περὶ ἐμοῦ.

[12] ἔτι δ' ὧ βουλή, οὐδεὶς ἂν ἀποδείξαι περὶ ἐμοῦ δύναίτο οὔτε δίκην αἰσχρὰν οὔτε γραφὴν οὔτε εἰσαγγελίαν γεγεννημένην· καίτοι ἑτέρους ὄρατε πολλάκις εἰς τοιοῦτους ἀγῶνας καθεστηκότας. πρὸς τοίνυν τὰς στρατείας καὶ τοὺς κινδύνους τοὺς πρὸς τοὺς πολεμίους σκέψασθε οἷον ἐμαυτὸν παρέχω τῇ πόλει.

Πρόταση του Μ. να πολεμήσει ως οπλίτης
[13] πρῶτον μὲν γάρ, ὅτε τὴν συμμαχίαν ἐποιήσασθε πρὸς Βοιωτοὺς καὶ εἰς Ἀλιάρτον ἔδει βοηθεῖν, ὑπὸ Ὀρθοβούλου κατειλεγμένος ἵππεύειν ἐπειδὴ πάντα ἑώρων τοῖς μὲν ἵππεύουσιν ἀσφάλειαν εἶναι δεῖν νομίζοντας, τοῖς δ' ὀπλίταις κίνδυνον ἡγουμένους, ἑτέρων ἀναβάντων ἐπὶ τοὺς ἵππους ἀδοκιμάστων παρὰ τὸν νόμον ἐγὼ προσελθὼν ἔφην τῷ Ὀρθοβούλῳ ἐξαλείψαι με ἐκ τοῦ καταλόγου, ἡγούμενος αἰσχρὸν εἶναι τοῦ πλήθους μέλλοντος κινδυνεύειν ἄδειαν ἐμαυτῷ παρασκευάσαντα στρατεύεσθαι. Καί μοι ἀνάβηθι, Ὀρθόβουλε.

γλωσσικὰ σχόλια

[9] αἰτία κατηγορία

ἀγῶν δικαστικός ἀγῶνας, δίκη

τὰ κατηγορημένα οἱ κατηγορίες

ὅ τι δεῖ πλείω λέγειν πλάγια ερωτηματικὴ πρότ.
αντικείμενο του ρ. οἶδα

ὅ τι αιτιατικὴ του σκοποῦ

βίου γεν. αντικειμενικὴ στο λόγον

ὡς ἂν δύνωμαι αναφορική παραβολική πρόταση.
Εκφράζει ποσό

[10] οὐσία περιουσία

ἐκδίδωμι παντρεύω

ἐπιδίδωμι δίνω προίκα, προικίζω

νέμομαί τι ἢ τινι ἢ πρὸς τινα μοιράζομαι κάτι ἢ με
κάποιον

τὰ πατρῶα ἢ πατρική περιουσία

μηδεπώποτε (επίρρ.) ποτέ μέχρι τώρα

ἔγκλημα παράπνοο, κατηγορία, μομφή

ἔγκλημα γίγνεταιί μοι πρὸς τινα δίνω αφορμή
παραπόνου σε κάποιον

τὰς τοῦ πατρὸς επιθετικός προσδ. στο συμφοράς

ἐμοῦ γενική συγκριτική

[11] τὰ ἴδια οἱ ιδιωτικές υποθέσεις

διοικέω, -ῶ διευθύνω, κυβερνώ

τὰ κοινὰ ο ἡ δημόσιος βίος

ἐπιείκεια τιμιότητα, ειλικρίνεια, πραότητα, κοσμιότητα

οἱ κύβοι τα ζάρια

ποιουῦμαι τὰς διατριβάς ασχολούμαι, περνῶ ἢ χάνω
τον καιρό μου

διάφορος <διαφέρομαι εχθρός, αντίπαλος, αντίθετος

διάφορος <διαφέρω διαφορετικός, ανόμοιος

λογοποιέω, -ῶ πλάθω μύθους, διαδίδω ψευδεῖς φήμες, ανακριβεῖς λόγους

ἐπεικείας γενική αντικειμενική στο τεκμήριον

τεκμήριον κατηγορούμενο στο εννοούμενο τοῦτο

ὅτι... ποιούμενοι ειδική πρότ. επεξήγηση στο εννοούμενο τοῦτο

πλεῖστα σύστοιχο αντικείμενο των μτχ. λογοποιούντας και ψευδομένους

[12] δίκη ιδιωτική δίκη

γραφὴ ἐγγραφή καταγγελία για δημόσιο αδίκημα

εἰσαγγελία μήνυση για δημόσιο αδίκημα

οἶον ἐμαυτὸν παρέχω τῇ πόλει πῶς συμπεριφέρομαι στην πόλη, πόσο πρόθυμα εκπληρώνω το καθήκον μου προς την πατρίδα

γεγενημένην κατηγορηματική μτχ. από το ἀποδείξει

οἶον... τῇ πόλει πλάγια ερωτηματική πρότ. αντικείμενο στο σκέψασθε

κατειλεγμένος μτχ. πρκμ. του ρ. καταλέγομαι καταγράφομαι, γράφομαι σε κατάλογο

ἀναβαίνω ἐπὶ τοὺς ἵππους κατατάσσομαι στο ιππικό

ἀδοκίμαστος ανεξέταστος, χωρίς να υποβληθεί σε δοκιμασία

ἄδεια ασφάλεια

[13] κατειλεγμένος εναντιωματική μτχ.

ἰππεύειν απρμφ. του σκοπού

τοῖς ἰππεύουσιν επιθετική μτχ. ως δοτ. προσωπική κτητική

ερμηνευτικά σχόλια

[9] ἐν δὲ ταῖς δοκιμασίαις δίκαιον εἶναι παντὸς τοῦ βίου λόγον διδόναι η διαδικασία της δοκιμασίας (βλ. εισαγωγή) είχε την εξής μορφή: Στην αρχή υποβάλλονταν ορισμένες καθιερωμένες ερωτήσεις, που στόχο είχαν να εξακριβωθεί η καταγωγή του δοκιμαζομένου και να διαπιστωθεί αν ήταν Αθηναῖος πολίτης (συγκεκριμένα αφορούσαν τα ονόματα του πατέρα, της μητέρας, των δύο παππούδων, καθώς και τους δήμους από τους οποίους κατάγονταν). Στη συνέχεια, έπρεπε να διαπιστωθεί αν σεβόταν τους γονεῖς του και απέδιδε τις πρέπουσες τιμές στους τάφους τους· επίσης, αν είχε εκπληρώσει τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις, πλήρωνε τακτικά τους φόρους και λάτρευε τους θεούς της πόλης. Οι δηλώσεις του εξεταζομένου σχετικά με τα ερωτήματα αυτά έπρεπε να επιβεβαιώνονται από μάρτυρες. Τέλος, ὅποιος ήθελε μπορούσε να απευθύνει κατά του εξεταζομένου κατηγορία, την οποία μπορούσε εκείνος να αντικρούσει με επιχειρήματα. Μετά απ' αυτό η Βουλή ή οι δικαστές αποφάσιζαν για την αποδοχή ή την

απόρριψή του. Η δοκιμασία δεν ήταν πάντοτε μια συνοπτική και τυπική διαδικασία, αλλά μπορούσε να είναι περισσότερο λεπτομερής και χρονοβόρα, γιατί μπορούσε να περιλάβει ένα ευρύτερο και εξονυχιστικότερο έλεγχο της προσωπικότητας του δοκιμαζομένου, με σκοπό να διαπιστωθεί αν ήταν άξιος του λειτουργήματος στο οποίο είχε αναδειχθεί.

δέομαι οὖν ὑμῶν μετ' εὐνοίας ἀκροάσασθαι μου η παράκληση του Μαντιθέου αποτελεί λογικό συμπέρασμα της προηγούμενης ημιπεριόδου, αλλά και έντονη επιθυμία για κάθε άδικα κατηγορούμενον.

ποιήσομαι δὲ τὴν ἀπολογία ἀν δύνωμαι διὰ βραχυτάτων ο Μαντίθεος με την πρόθεσή του να μην κουράσει τους βουλευτές επιδιώκει την εὐνοιά τους.

[10] διὰ τὰς συμφορὰς καὶ τὰς τοῦ πατρὸς καὶ τὰς τῆς πόλεως οἱ εκτεταμένους καταστροφές της πόλεως σε ἔμψυχο καὶ ἀψυχο υλικό που προκάλεσε ο μακροχρόνιος Πελοποννησιακός πόλεμος ἐπόμενο ἦταν να ἔχουν σοβαρότατες ἐπιπτώσεις καὶ σὲ ἐμπορικές ἐπιχειρήσεις τοῦ πατέρα τοῦ Μαντιθέου. Η κακή οικονομική κατάσταση του προφανώς τον ὑποχρέωσε να στείλει τα δύο τοῦ παιδιὰ στον φίλο τοῦ Σάτυρο (§4). Φαίνεται ἐπίσης ὅτι ο Μαντίθεος λόγω τῶν ἀριστοκρατικῶν ἰδεῶν τοῦ ἀντιμετώπισε καὶ προβλήματα πολιτικῆς φύσεως.

δύο μὲν ἀδελφὰς ἐξέδωκα ἐπιδοὺς τριάκοντα μνᾶς ἑκάτερα ο Μαντίθεος, ὡς μεγαλύτερος ἀδελφός καὶ ἀρχηγός τοῦ οἴκου μετὰ τὸν θάνατο τοῦ πατέρα τοῦ, πάντρεψε τὶς δύο ἀδελφές τοῦ δίνοντας σε κάθε μία προίκα 30 μνῶν, ἀρκετὰ καλή σε σχέση με τὴν

περιουσία που κληρονόμησε. Μια συνήθης προίκα ανερχόταν στο ποσό των 30-40 μνων. Στην Αθήνα σπανιότατα γινόταν γάμος χωρίς προίκα. Ο πατέρας όμως ή ο αδελφός-προστάτης της νύφης δεν ήταν νομικά υποχρεωμένος να δώσει προίκα.

πρὸς τὸν ἀδελφὸν δ' οὕτως ἐνειμάμην, ὥστε... τῶν πατρῶων αν κάποιος πέθαινε αφήνοντας περισσότερους από έναν γνήσιους γιους, αυτοί κληρονομούσαν εξίσου όλη την περιουσία του πατέρα τους. Ο μεγαλύτερος γιος δεν είχε κανένα πλεονέκτημα απέναντι των άλλων. Η παραχώρηση μεγαλύτερου μεριδίου στον μικρότερο αδελφό αποτελεί δείγμα της αφιλοκέρδειας του Μαντιθέου.

[11] περὶ κύβους ἢ πότους ἢ περὶ τὰς τοιαύτας ἀκολασίας... ποιούμενοι πολλοί νεαροί Αθηναίοι περνούσαν τον καιρό τους στα σκιραφεία ή κυβευτήρια παίζοντας ζάρια, και στα καπηλεία. Τα μέρη αυτά εθεωρούντο τόποι διαφθοράς, διότι σύχναζαν κοινές γυναίκες. Ο Ισοκράτης στον λόγο του «Αρεοπαγιτικός» (Κεφ. 48-50) κακίζει τη νεολαία της εποχής του για τις κακές αυτές συνήθειες.

περὶ ἔμοῦ λογοποιοῦντας καὶ ψευδομένους η λογοποιία και ψευδολογία, έννοιες συνώνυμες, χαρακτήριζαν τους ανθρώπους που σύχναζαν στα σκιραφεία, καπηλεία και λοιπά καταγώγια, και σκοπό είχαν τη διαβολή έντιμων πολιτών.

εἰ τῶν αὐτῶν ἐπεθυμοῦμεν, οὐκ ἂν τοιαύτην γνώμην εἶχον περὶ ἔμοῦ ψυχολογικό και πολύ εύστοχο το επιχείρημα. Στηρίζεται στην παλαιά παροιμία ὅμοιον

ὁμοίω ἀεὶ πελάζει, δηλ. ὁ ὁμοῖος τὸν ὁμοῖο πάντα γυρεύει (Πλάτ. Συμπόσιο 195b). Ἡ ἀνωτερότητα ὁμῶς τοῦ Μαντιθέου κινεῖ τὸν φθόνον τῶν ἀντιπάλων τοῦ καὶ αὐτὸς προκαλεῖ τὴν εἰς βᾶρος τοῦ διαβολή.

[12] οὐδεῖς... γεγεννημένην τὸ ἠθικὸ αὐτὸ ἐπιχείρημα εἶναι πολὺ ἰσχυρὸ καὶ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ ἀρκετοῦς ρήτορες, ὅπως τὸν Λυσία, Ὑπερείδην, Δημοσθένην, Ἰσοκράτη. Ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν φιλόδικοι (Ξενοφώντα Ἀπομνημονεύματα 3.5.16 «πλείστας δίκας ἀλλήλοις δικάζονται»), ἐπαινοῦσαν αὐτὸν ποῦ δὲν πῆγαινε στὸ δικαστήριον οὔτε ὡς κατήγορος οὔτε ὡς κατηγορούμενος.

δίκην στὴν Ἀθήνα δίκη λεγόταν ἡ ἰδιωτικὴ δίκη (ἀγῶν ἴδιος). Δίκη μποροῦσε νὰ κινήσῃ ὡς ἐνάγων (κατήγορος) μόνον ἄνδρας, ἐλεύθερος, ἐνήλικας καὶ ἐπίτιμος (μὲ πολιτικὰ δικαιώματα), ἐφόσον νόμιζε ὅτι ἀδικεῖται.

γραφὴν ἦταν ὁ πῖο συνηθισμένος τύπος δημόσιας δίκης. Ονομαζόταν ἔτσι διότι, ὅπως φαίνεται, ἀρχικὰ ἦταν ὁ μόνος τύπος ὑπόθεσης, ὅπου ἡ καταγγελία ἔπρεπε νὰ υποβληθεῖ ἐγγράφως. Οἱ δημόσιες δίκες ἀφοροῦσαν ἀδικήματα τὰ ὁποῖα ἐθίγαν τὸ σύνολο τῆς κοινότητος, ὅπως π.χ. ἡ προδοσία, ἡ λιποταξία ἢ ἡ κατάχρησις δημοσίου χρήματος.

εἰσαγγελίαν ἡ εἰσαγγελία στὴν Ἀθήνα ἦταν δημόσια κατηγορία ἢ καταγγελία γιὰ σοβαρότατα δημόσια ἀδικήματα ποῦ ἀφοροῦσαν τὴν ἀσφάλεια τοῦ κράτους (προδοσία, συνωμοσία κ.λπ.). Εἰσαγόταν πρῶτα στὴ Βουλὴ τῶν πεντακοσίων, ἡ ὁποῖα ἐπέβαλλε στὸν ἐνοχὸ πρόστιμο μέχρι 500 δρχ. Γιὰ αὐστηρότερη ποινὴ

παρέπεμπε την υπόθεση για εκδίκαση στην Εκκλησία του δήμου ή στην Ηλιαία. Η Εκκλησία έκρινε μόνον τις πολιτικές υποθέσεις. Τον 4ο π.Χ. αιώνα η χρήση της εισαγγελίας γενικεύθηκε και για υποθέσεις ήσσονος σημασίας.

[13] ὅτε τὴν συμμαχίαν ἐποίησασθε πρὸς Βοιωτοὺς πρόκειται για τη συμμαχία που συνομολογήθηκε το 395 π.Χ. μεταξύ Αθηναίων και Βοιωτών, η οποία στρεφόταν κατά των Λακεδαιμονίων. Ο Θρασύβουλος διάβασε το ψήφισμα στους Θηβαίους πρέσβεις για την από κοινού αντιμετώπιση των Λακεδαιμονίων (Ξεν. Ελλ. 3.5.16).

εἰς Ἀλιάρτον πόλη της Βοιωτίας κοντά στην Κωπαΐδα. Στη μάχη που έγινε εκεί νίκησαν οι Αλιάρτιοι και οι Θηβαίοι τον Σπαρτιάτη Λύσανδρο που οδηγούσε τον στρατό των Φωκέων και του Ορχομενού. Ο Λύσανδρος σκοτώθηκε αφήνοντας 1.000 νεκρούς στο πεδίο της μάχης και οι νικητές έστησαν τρόπαιο (Ξεν. Ελλ. 3.5.17-19).

ὑπὸ Ὀρθοβούλου ως φύλαρχος της Ακαμαντίδος φυλής, στην οποία ανήκε ο Μαντίθεος, ο Ορθόβουλος, κρατούσε τον κατάλογο των ιππέων.

τοῖς μὲν ἰππεύουσιν... τοὺς δ' ὀπλίτας διακινδυνεύσειν ἡγουμένους οι ιππεῖς των Αθηναίων και Βοιωτών θα είχαν ευκολότερο έργο, διότι και πολλοί και ικανοί ήσαν, ενώ το ιππικό των Λακεδαιμονίων δεν ήταν αξιόμαχο. Αντίθετα οι οπλίτες θα αντιμετώπιζαν σοβαρούς κινδύνους λόγω της ισχύος του εχθρικού πεζικού.

ἐτέρων ἀναβάντων ἐπὶ τοὺς ἵππους ἀδοκιμάστων παρὰ τὸν νόμον στην αρχή κάθε χρόνου η Βουλή δοκίμαζε τους ιππεῖς και τους ἵππους, τιμωρώντας αὐτόν που δε διατηρούσε σε καλή κατάσταση τον ἵππο του. Τους δοκιμασμένους ἀπὸ τη Βουλή ιππεῖς οι στρατηγοὶ δεν εἶχαν ἐξουσία να τους τοποθετήσουν στο πεζικό. Οι ἀδοκίμαστοι δεν εἶχαν το δικαίωμα να στρατεύονται με τους ιππεῖς· αν ὅμως κάποιος ἀδοκίμαστος ἵππευε, καταδικαζόταν σε ατιμία και δημευόταν η περιουσία του.

ἔφην τῷ Ὀρθοβούλῳ... στρατεύεσθαι η αντίθεση ἐνεργειῶν και κινήτρων του Μαντιθέου και των ἄλλων, ἀποτελεῖ ἰσχυρότατο ἐπιχείρημα για την ἀψογή συμπεριφορά του προς την πόλη.

Ασκήσεις

- 1) Σε τι διαφέρει μια τυπική δίκη ἀπὸ τη δοκιμασία;**
- 2) Τι υπόσχεται ο Μαντίθεος στους Βουλευτές και ποια η αἰτία και ο σκοπὸς της υπόσχεσης;**
- 3) Το ἦθος του Μαντιθέου ἀναδεικνύεται μέσα ἀπὸ ἀντιθέσεις. Να τις ἐπισημάνετε.**
- 4) Να χαρακτηρισθὸν συντακτικὰ τα ἀπαρέμφατα του κειμένου και να γραφεί το υποκείμενο τους.**
- 5) ἔφην τῷ Ὀρθοβούλῳ ἐξαλειψαί με ἐκ τοῦ καταλόγου: Να τραπεί ο πλάγιος λόγος σε ευθύ.**
- 6) μοι: Ποιες εἶναι οι συντακτικὲς του ιδιότητες στο κείμενο;**
- 7) ὅ τι, πλείω, ἐμαυτῷ: Να κλιθὸν στο θηλυκὸ γένος.**
- 8) σκέψασθε, ἀνάβηθι: Να ἀντικατασταθὸν χρονικὰ και ἐγκλιτικὰ.**

«ὄρος προικός» των Ελληνιστικῶν χρόνων. (Εκδοτ. Αθηνῶν)

Κείμενο ΜΑΡΤΥΡΙΑ

Πρόταση του Μαντιθέου για οικονομική ενίσχυση των στρατευμένων συνδημοτών του.

[14] Συλλεγέντων τοίνυν τῶν δημοτῶν πρὸ τῆς ἐξόδου, εἰδὼς αὐτῶν ἐνίους πολίτας μὲν χρηστοὺς ὄντας καὶ προθύμους, ἐφοδίω δὲ ἀποροῦντας, εἶπον ὅτι χρή τοὺς ἔχοντας παρέχειν τὰ ἐπιτήδεια τοῖς ἀπόρως διακειμένοις. καὶ οὐ μόνον τοῦτο συνεβούλευον τοῖς ἄλλοις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἔδωκα δυοῖν ἀνδροῖν τριάκοντα δραχμὰς ἑκατέρῳ, οὐχ ὡς πολλὰ κεκτημένος, ἀλλ' ἵνα παράδειγμα τοῦτο τοῖς ἄλλοις γένηται. Καὶ μοι ἀνάβητε.

ΜΑΡΤΥΡΕΣ

Ο ηρωισμός του Μαντιθέου

[15] Μετὰ ταῦτα τοίνυν, ᾧ βουλή, εἰς Κόρινθον ἐξόδου γενομένης καὶ πάντων προειδόντων ὅτι δεήσει κινδυνεύειν, ἐτέρων ἀναδυομένων ἐγὼ διεπραξάμην ὥστε τῆς πρώτης τεταγμένος μάχεσθαι τοῖς πολεμίοις· καὶ μάλιστα τῆς ἡμετέρας φυλῆς δυστυχησάσης, καὶ πλείστων ἐναποθανόντων, ὕστερος ἀνεχώρησα τοῦ σεμνοῦ Στειριῶς τοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις δειλίαν ὠνειδικότος.

[16] καὶ οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον μετὰ ταῦτα ἐν Κορίνθῳ χωρίων ἰσχυρῶν κατειλημμένων, ὥστε τοὺς πολεμίους μὴ δύνασθαι παριέναι, Ἀγησιλάου δ' εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐμβαλόντος ψηφισαμένων τῶν ἀρχόντων ἀποχωρίσαι τάξεις αἴτινες βοηθήσουσι, φοβουμένων ἀπάντων (εἰκότως, ᾧ βουλή· δεινὸν γὰρ ἦν ἀγαπητῶς ὀλίγῳ πρότερον σεσωσμένους ἐφ' ἕτερον κίνδυνον ἵέναι) προσελθὼν ἐγὼ τὸν ταξίαρχον

ἐκέλευον ἀκληρωτὶ τὴν ἡμετέραν τάξιν πέμπειν.
[17] ὥστ' εἴ τινες ὑμῶν ὀργίζονται τοῖς τὰ μὲν τῆς
πόλεως ἀξιοῦσι πράττειν, ἐκ δὲ τῶν κινδύνων
ἀποδιδράσκουσιν, οὐκ ἂν δικαίως περὶ ἐμοῦ τὴν
γνώμην ταύτην ἔχοιεν· οὐ γὰρ μόνον τὰ
προσταττόμενα ἐποίουν προθύμως, ἀλλὰ καὶ
κινδυνεύειν ἐτόλμων. καὶ ταῦτ' ἐποίουν οὐχ ὡς οὐ
δεινὸν ἡγούμενος εἶναι Λακεδαιμονίοις μάχεσθαι,
ἀλλ' ἵνα, εἴ ποτε ἀδίκως εἰς κίνδυνον καθισταίμην, διὰ
ταῦτα βελτίων ὑφ' ὑμῶν νομιζόμενος ἀπάντων τῶν
δικαίων τυγχάνοιμι. Καὶ μοι ἀνάβητε τούτων
μάρτυρες.

γλωσσικά σχόλια

[14] ἔνιοι, -αι, -α (ἀόρ. αντων.) μερικοί

ἀπορῶ τίνος ἔχω ἔλλειψη ἀπὸ κάτι

οἱ ἀπόρως διακεείμενοι οἱ φτωχοί, οἱ ἄποροι

ἀνδροῖν δυικός αρ., γενική διαιρετική

ὡς κεκτημένος αιτιολογική μτχ. υποκειμενικῆς
αιτιολογίας

[15] ἔξοδος εκστρατεία, ἔξοδος, διέξοδος, πομπή,
τέλος, συμπέρασμα, δαπάνη

πρόοιδα γνωρίζω ἀπὸ πρὶν

ἀναδύομαι ἀποφεύγω (τὴ μάχη), ἀποσύρομαι,
οπισθοχωρῶ, ἀναβάλλω, ἀνέρχομαι

διαπράττομαι κατορθώνω, φέρω εἰς πέρας

τάττομαι τῆς πρώτης παρατάσσομαι στην πρώτη γραμμή

δυστυχέω, -ῶ νικιέμαι

σεμνός αλαζόνας, υπερήφανος

ὄνειδίζω τινί τι κατηγορώ κάποιον για κάτι

τεταγμένος τροπική μτχ.

Στειριῶς γενική συγκριτική

[16] ἰσχυρόν χωρίον οχυρός τόπος, οχυρή θέση

πάρειμι διαβαίνω, διέρχομαι, περνῶ

ἀγαπητῶς (επίρρ.) μόλις και μετά βίας

οὐ πολλαῖς (= ὀλίγαις) σχήμα λιτότητας

ὀλίγω δοτική του ποσού

[17] πράττω τὰ τῆς πόλεως ασχολούμαι με τα δημόσια πράγματα

ἀποδιδράσκω δραπετεύω, διαφεύγω, αποφεύγω, φεύγω

τὰ προσταττόμενα οι διαταγές

ερμηνευτικά σχόλια

[14] συλλεγέντων τῶν δημοτῶν πρόκειται για τους στρατευμένους συνδημότες του Μαντιθέου από τον δήμο του Θορικού. Τους καταλόγους των στρατευσίμων δημοτῶν κατάρτιζαν οι δήμαρχοι.

**πρὸ τῆς ἐξόδου πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία σὴν
Αλίαρτο.**

**ἐφοδίων δ' ἀποροῦντας οἱ Αθηναῖοι στρατιῶτες
ἐπρεπε νὰ φροντίζουσι γὰρ τὸν οπλισμὸν αὐτῶν. Ὁ
ἡμερήσιος ὅμως μισθὸς ποῦ ἡ Αθηναϊκὴ πολιτεία ἔδινε
στον καθὲν στρατιῶτη ἦταν μόνον δύο οβολοὶ καὶ ἄλλοι
δύο γὰρ τὴν διατροφήν αὐτῶν. Γὰρ τὸν λόγον αὐτὸν εὐποροὶ
φιλάνθρωποι Αθηναῖοι κάλυπταν με πρόσθετη εἰσφορὰ
τὴν ἀνάγκην ἐν οπλισμῷ τῶν ἀπόρων στρατιωτῶν τοῦ
δήμου αὐτῶν.**

**καὶ οὐ μόνον τοῦτο συνεβούλευον τοῖς ἄλλοις, ἀλλὰ
καὶ... γένηται ἡ συμβουλή τοῦ Μαντιθέου, ἡ υλοποίησις
αὐτῆς καὶ ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς αὐτῆς συνιστοῦν ἰσχυρὰ
ἀπόδειξιν τοῦ πατριωτισμοῦ αὐτοῦ.**

**καὶ μοι ἀνάβητε ὁ Μαντίθεος καλεῖ αὐτοὺς δύο ἄνδρας νὰ
ἐπιβεβαιώσουσι μετὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν τὰ λεγόμενα αὐτοῦ.**

**[15] εἰς Κόρινθον ἐξόδου γενομένης πρόκειται γὰρ τὴν
ἐκστρατεία σὴν Κόρινθο τῶν Αθηναίων καὶ τῶν
συμμάχων αὐτῶν Κορινθίων, Βοιωτῶν καὶ Ἀργείων κατὰ
τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν τὸ 394 π.Χ.**

**πάντων προειδόντων ὅτι δεήσει κινδυνεύειν ἡ
σύγκρουσις προβλεπόμενα σκληρὰ, λόγον αὐτῆς
ἰσοδυναμίας τῶν ἀντιπάλων καὶ τοῦ ἀήττητου τῶν
Λακεδαιμονίων.**

**ἐτέρων ἀναδυομένων ἐγὼ διεπραξάμην ὥστε... τοῖς
πολεμίοις ἡ ἀντίθεσις ἐξαίρει τὴν γενναιότητα τοῦ
Μαντιθέου, ποῦ ἔλαβε μέρος ὡς οπλίτης σὴν μάχην
ἐκείνην.**

**τῆς ἡμετέρας φυλῆς δυστυχησάσης, καὶ πλείστων
θανόντων ο ρήτορας κατ' ευφημισμὸν χρησιμοποιεῖ
την ἡπιότερη μετοχὴ δυστυχησάσης ἀντὶ τῆς
ἠττηθείσης. Ἡ Ἀκαμαντίδα φυλὴ, στὴν ὁποία ἀνήκε ο
Μαντίθεος, καὶ οἱ ἄλλες πέντε που βρέθηκαν
ἀντιμέτωπες στὴ Νεμέα με τοὺς Λακεδαιμονίους με
ἡγέτη τὸν Ἀριστόδημο υπέστησαν οδυνηρὴ ἥττα.
Σκοτώθηκαν ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους μόνον 8 καὶ
1100 ἀπὸ τοὺς συμμάχους τοὺς, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς
ἀντιπάλους τοὺς 2800 σ' ἐκείνη τὴ μεγάλη μάχη, ὅπως
τὴ χαρακτηρίζει ο Δημοσθένης (Πρὸς Λεπτίνην 52).**

**ὕστερος ἀνεχώρησα τοῦ σεμνοῦ Στειριῶς...
ῶνειδικότος ο στρατηγὸς Θρασύβουλος, που κατέλυσε
τὴν ἀρχὴ τῶν Τριάκοντα καὶ ἀποκατέστησε τὴ
δημοκρατία στὴν Ἀθήνα, ἦταν επικεφαλῆς τῶν
Ἀθηναίων στὴ μάχη τῆς Νεμέας. Λέγεται Στειριεύς, διότι
ἀνήκε στὸν ἔθνος Στειρία που υπαγόταν στὴν
Πανδιονίδα φυλὴ. Ἡ συμπεριφορὰ του πρὸς τοὺς
ἄνδρες του, τοὺς ὁποίους κατηγόρησε ὡς δειλοὺς
χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Μαντίθεο ἀλαζονικῆ. Τὸ
ἐπιχείρημα αὐτὸ ὡς ἐνισχυτικὸ του προηγουμένου
ἀναδεικνύει τὸ θάρρος του Μαντιθέου.**

**[16] ἐν Κορίνθῳ χωρίων ἰσχυρῶν κατειλημμένων...
παριέναι παρὰ τὴ νίκη τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν
συμμάχων τοὺς ο ἀντίπαλος συνασπισμὸς
εξακολούθησε νὰ κατέχει τὴν Κόρινθο καὶ με τὴν
κατάληψη οχυρῶν θέσεων πέτυχε τὸν ἔλεγχο τοῦ
Ἰσθμοῦ, ἐμποδίζοντας ἔτσι τοὺς Σπαρτιάτες τοῦ
Ἀριστόδημου νὰ ἐνωθοῦν με τὸν στρατὸ του**

Αγησιλάου, που είχε ήδη φθάσει στη Βοιωτία. Τελικά μόνο μια μοίρα στρατού (600 περίπου άνδρες) κατάφερε να φθάσει στον Αγησίλαο.

Ἀγησιλάου δ' εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐμβαλόντος ο Αγησίλαος, ο ικανότερος βασιλιάς που ανέδειξε η Σπάρτη, είχε εκστρατεύσει στη Μ. Ασία για να απελευθερώσει τις εκεί ελληνικές πόλεις από τους Πέρσες και με απώτερο σκοπό να καταλύσει το κράτος των Περσών για όσα κακά είχαν διαπράξει στους Έλληνες. Ο απώτερος σκοπός όμως δεν πραγματοποιήθηκε, διότι με εντολή των Εφόρων επέστρεψε εσπευσμένα στην Ελλάδα, για να αντιμετωπίσει τον αντισπαρτιατικό συνασπισμό των Αθηναίων, Αργείων, Βοιωτών και Κορινθίων που είχε συγκροτηθεί με περσικά χρήματα. Ο Αγησίλαος έμπαινε στη Βοιωτία τον Αύγουστο του 394 π.Χ. με 20.000 περίπου άνδρες.

φοβουμένων ἀπάντων... προσελθὼν ἐγὼ τὸν ταξίαρχον ἐκέλευον... πέμπειν ο ρήτορας λίαν επιτυχώς αντιπαραθέτει τον καθολικό και αιτιολογημένο φόβο των στρατιωτών προς την τολμηρή και θαρραλέα στάση του Μαντιθέου.

εἰκότως, ὧ βουλή· δεινὸν γὰρ ἦν... ἐφ' ἕτερον κίνδυνον ἴναι ρεαλιστικό και ψυχολογικό το επιχείρημα. Αποτελεί φοβερή δοκιμασία για τον στρατιώτη, που έχασε τη μάχη και ως εκ θαύματος σώθηκε, να ριχθεί με πεσμένο το ηθικό σε ελάχιστο χρονικό διάστημα σε έναν πολύ πιο δύσκολο αγώνα με αντίπαλο μάλιστα τον Αγησίλαο.

τὸν ταξίαρχον ταξίαρχος ἦταν ὁ διοικητὴς τῆς τάξεως, τοῦ πεζικοῦ δηλ. σώματος τῆς κάθε φυλῆς· γι' αὐτὸ στὴν Ἀθήνα ἐκλέγονταν κάθε χρόνο με χειροτονία δέκα ταξίαρχοι, ὅσες καὶ οἱ φυλές.

[17] εἴ τινες ὑμῶν ὀργίζονται... ἐκ δὲ τῶν κινδύνων ἀποδιδράσκουσιν ἡ ἀντίθεση προκαλεῖ δικαιολογημένη ὀργή. Ἡ ἀποφυγή τῆς στρατιωτικῆς υπηρεσίας, ἡ λιποταξία καὶ ἡ δειλία ὄχι μόνο δὲν ἐπέτρεπαν στὸν πολίτη νὰ ἀναλάβει δημόσια ἀξιώματα, ἀλλὰ τοῦ στερούσαν καὶ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα.

οὐ γὰρ μόνον τὰ προσταττόμενα... ἀλλὰ καὶ κινδυνεύειν ἐτόλμων ἡ προθυμία στὴν ἐκτέλεση τῶν διαταγῶν ἀλλὰ καὶ ἡ περιφρόνηση τοῦ κινδύνου διαφοροποιοῦν τὸν Μαντίθεο.

Ἀσκήσεις

- 1) Πῶς τεκμηριώνεται ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ γενναιότητα τοῦ Μαντιθέου;**
- 2) Νὰ συγκρίνετε τὴ συμπεριφορὰ τοῦ Θρασυβούλου (τοῦ σεμνοῦ Στειριῶς) καὶ τοῦ Μαντιθέου πρὸς τοὺς στρατιῶτες.**
- 3) Πού ἀπέβλεπε ἡ παραδειγματικὴ στρατιωτικὴ συμπεριφορὰ τοῦ Μαντιθέου;**
- 4) Νὰ γράφουν οἱ ἀπόλυτες μετοχές καὶ νὰ χαρακτηρισθοῦν.**
- 5) αἵτινες βοηθήσουσι: Νὰ ἀναγνωρίσετε τὴν πρόταση καὶ νὰ τὴν ἀντικαταστήσετε με ἄλλη ἰσοδύναμή της.**
- 6) κερκτημένος, ἡγούμενος: Νὰ γράψετε τὰ ομόρριζα (ἀπλὰ καὶ σύνθετα) τοῦ πρώτου τύπου στὴ ν.ε. καὶ τὰ συνώνυμα τοῦ δεύτερου τύπου στὴν α.ε.**

7) Να γράψετε τα ρήματα και τους ρηματικούς τύπους με αναδιπλασιασμό και να χαρακτηρίσετε το είδος του.

8) ἀναδυομένων, ἀποδιδράσκουσιν: α) να αντικατασταθούν χρονικά και β) να γράφει το β' ενικό και γ' πληθυντικό πρόσωπο του αορίστου β' σε όλες τις εγκλίσεις

Μικρά πήλινα πλακίδια που φέρουν επιγραφή με το όνομα της φυλής και του δήμου. (Εκδοτ. Αθηνών)

Κείμενο ΜΑΡΤΥΡΕΣ

Το κριτήριο αξιολόγησης του πολίτη.

[18] Τῶν τοίνυν ἄλλων στρατειῶν καὶ φρουρῶν οὐδεμιᾶς ἀπελείφθην πώποτε, ἀλλὰ πάντα τὸν χρόνον διατετέλεκα μετὰ τῶν πρώτων μὲν τὰς ἐξόδους ποιούμενος, μετὰ τῶν τελευταίων δὲ ἀναχωρῶν. καίτοι χρή τοὺς φιλοτίμως καὶ κοσμίως πολιτευομένους ἐκ τῶν τοιούτων σκοπεῖν, ἀλλ' οὐκ εἴ τις κομᾶ, διὰ τοῦτο μισεῖν· τὰ μὲν γὰρ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα οὔτε τοὺς ἰδιώτας οὔτε τὸ κοινὸν τῆς πόλεως βλάπτει, ἐκ δὲ τῶν κινδυνεύειν ἐθελόντων πρὸς τοὺς πολεμίους ἅπαντες ὑμεῖς ὠφελεῖσθε.
[19] ὥστε οὐκ ἄξιον ἀπ' ὄψεως, ὡ βουλή, οὔτε φιλεῖν οὔτε μισεῖν οὐδένα, ἀλλ' ἐκ τῶν ἔργων σκοπεῖν· πολλοὶ μὲν γὰρ μικρὸν διαλεγόμενοι καὶ κοσμίως ἀμπεχόμενοι μεγάλων κακῶν αἴτιοι γεγόνασιν, ἕτεροι δὲ τῶν τοιούτων ἀμελοῦντες πολλὰ κάγαθὰ ὑμᾶς εἰσιν εἰργασμένοι.

γλωσσικά σχόλια

[18] ἀπολείπομαι τίνος παραμελώ, αφήνω κάτι, μένω πίσω από κάτι

ποιοῦμαι ἐξόδους εκστρατεύω

φιλοτίμως με φιλοτιμία, με φιλοδοξία

κομάω, -ῶ τρέφω μακριά μαλλιά, περιπτοιούμαι, καλλωπίζω την κόμη μου

ἐπιτήδευμα ασχολία, συνήθεια, επάγγελμα

**τὸ κοινὸν τῆς πόλεως οἱ ἀρχές τῆς πόλεως, τὸ δημόσιο
ἐκ τῶν τοιοῦτων ἐμπρόθ. προσδ. τῆς συμφωνίας**

μισεῖν τελικό ἀπρμφ. υποκείμενο στο ἀπρόσωπο χρή

ἐκ τῶν ἐθελοντῶν ἐμπρόθ. προσδ. τῆς προέλευσης

**[19] ἀπ' ὄψεως ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση (πρβλ. σε
γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη)**

**ἀμπέχομαι (ἀμφί + ἔχω) ντύνομαι, καλύπτομαι,
περιβάλλομαι**

μικρόν(με ἐπιρρημ.. σημασία) λίγο

ἐργάζομαι τινά τι κάνω σε κάποιον κάτι

ερμηνευτικά σχόλια

**[18] φρουρῶν πρόκειται για τὴ φύλαξη τῶν φρουρίων
τῆς Ἀττικῆς καὶ γενικά τῶν οχυρῶν θέσεων.**

**καῖτοι χρή... ἐκ τῶν τοιοῦτων σκοπεῖν κατὰ τὸν
ρήτορα ἡ ἀψογή ἐκτέλεση τῶν στρατιωτικῶν
υποχρεώσεων ἀπὸ τὸν δοκιμαζόμενο πολίτη
προεξοφλεῖ τὴ φιλοτιμία καὶ κοσμιότητα στὴ διαχείριση
τῶν πολιτικῶν πραγμάτων.**

**οὐκ εἴ τις κομᾶ, διὰ τοῦτο μισεῖν ὁ Μαντίθεος καὶ
πολλοὶ ἀριστοκρατικοὶ νέοι τῆς τάξεως τῶν ἱππέων
ἐτρέφαν μακριὰ κόμη μιμούμενοι τοὺς Λακεδαιμονίους.
Αὐτὸ ὅμως τοὺς ἔκανε ἀντιπαθεῖς σε πολλοὺς
δημοκρατικούς. Οἱ περισσότεροὶ ἐλεύθεροὶ Ἀθηναῖοι
τῆς κλασικῆς περιόδου εἶχαν τὰ μαλλιά τοὺς ἀρκετὰ
κοντὰ, ἤδη ἀπὸ τὴν ἐφηβικὴ ἡλικία.**

[19] ὥστε οὐκ ἄξιον ἀπ' ὄψεως... ἀλλ' ἐκ τῶν ἔργων σκοπεῖν ο Μαντίθεος επισημαίνει ὅτι ἡ οὐσία τῆς δοκιμασίας δὲν εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση τοῦ δοκιμαζομένου, ἀλλὰ οἱ πράξεις τοῦ. Τα φαινόμενα συνήθως ἀπατούν. Πολλοὶ πίσω ἀπὸ μιὰ κόσμια ἐμφάνιση κρύβουν τὴν κακότητα τῆς ψυχῆς τοῦς. Ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ φαίνεσθαι καὶ ὄχι γιὰ τὸ εἶναι.

Ἀσκήσεις

- 1) Γιατί ο Μαντίθεος κάνει λόγο για τὴν ἐξωτερικὴ τοῦ ἐμφάνιση;**
- 2) Πιστεύετε ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση ἐνὸς ἀνθρώπου πρέπει νὰ ἐπηρεάζει τὴν κρίση μας γι' αὐτόν;**
- 3) διαλεγόμενοι, ἀμελοῦντες: α) νὰ χαρακτηρισθοῦν συντακτικὰ οἱ μετοχές καὶ νὰ ἀναλυθοῦν· β) νὰ γραφοῦν τὰ ομόρριζα τῆς πρώτης μετοχῆς στὴ ν.ε. καὶ νὰ ἀντικατασταθεῖ ἡ δεύτερη με τὸ ἀντώνυμό τῆς**
- 4) Νὰ ἀναγνωρίσετε συντακτικὰ τὶς γενικὲς τοῦ κειμένου.**
- 5) Νὰ καλύψετε τὰ κενὰ με λέξεις τοῦ κειμένου.**
 - α. Οὐ πολλοῦ δέω χάριν ἔχειν, , τῷ κατηγόρῳ.**
 - β. Οἱ Πέρσαι τοῖς Ἑλλησι αἴτιοι γεγόνασι.**
 - γ. Ὁ δῆμος τοὺς κοσμίως**
 - δ. Πάντας χρή ἐκ τῶν ἔργων**
- 6) ἀπ' ὄψεως, κάγαθά: Νὰ περιγράψετε τὸ φθογγικὸ πάθος τῶν λέξεων καὶ νὰ δημιουργήσετε ἀνάλογα πάθη στὰ ἀκόλουθα παραδείγματα.**
 - α. Οὐδεὶς μετὰ ὀργῆς ἀσφαλῶς βουλευέται. β. Πρὸς τὴν ἀνάγκη πάντα τὰ ἄλλα ἐστὶ ἀσθενῆ.**
 - γ. Ἄρα οὐ δικαία γλῶσσα ἔχει κράτος μέγα; δ. Καὶ ἐγὼ πέμπω ὑμας.**

ΕΠΙΛΟΓΟΣ 20-21

«Ὁ ἐπίλογος σύγκειται ἐκ τεττάρων, ἐκ τε τοῦ πρὸς ἑαυτὸν κατασκευάσαι εὖ τὸν ἀκροατὴν καὶ τὸν ἐναντίον φαύλως, καὶ ἐκ τοῦ αὐξῆσαι καὶ ταπεινῶσαι καὶ ἐκ τοῦ εἰς τὰ πάθη τὸν ἀκροατὴν καταστῆσαι καὶ ἐξ ἀναμνήσεως»

Αριστοτέλη, Ρητορική III 19, 1419β11

Κείμενο

Ο σκοπὸς τῆς πρώτης ἀγόρευσης τοῦ Μαντιθέου καὶ τὸ κίνητρο ἐνασχόλησής του με τὰ κοινά.

[20] Ἦδη δὲ τινῶν ἡσθόμην, ᾧ βουλή, καὶ διὰ ταῦτα

ἀχθομένων μοι, ὅτι νεώτερος ὢν ἐπεχείρησα λέγειν ἐν τῷ δήμῳ. ἐγὼ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἠναγκάσθην ὑπὲρ τῶν ἑμαυτοῦ πραγμάτων δημηγορῆσαι, ἔπειτα μέντοι καὶ ἑμαυτῷ δοκῶ φιλοτιμότερον διατεθῆναι τοῦ δέοντος, ἅμα μὲν τῶν προγόνων ἐνθυμούμενος, ὅτι οὐδὲν πέπαυνται τὰ τῆς πόλεως πράττοντες,
[21] ἅμα δὲ ὑμᾶς ὀρῶν (τὰ γὰρ ἀληθῆ χρὴ λέγειν) τοὺς τοιοῦτους μόνους ἀξιους νομίζοντας εἶναι· ὥστε ὀρῶν ὑμᾶς ταύτην τὴν γνώμην ἔχοντας τίς οὐκ ἂν ἐπαρθείη πράττειν καὶ λέγειν ὑπὲρ τῆς πόλεως; ἔτι δὲ τί ἂν τοῖς τοιοῦτοις ἀχθοισθε; οὐ γὰρ ἕτεροι περὶ αὐτῶν κριταὶ εἰσιν, ἀλλ' ὑμεῖς.

γλωσσικά σχόλια

[20] ἀχθομαί τινι δυσαραεστούμαι, ενοχλούμαι, στενοχωριέμαι με κάποιον

ἐνθυμέομαι, -οῦμαι σκέπτομαι, συλλογίζομαι, ἔχω στη μνήμη μου

φιλοτιμότερον διατίθεμαι επιδεικνύω μεγαλύτερη φιλοδοξία

ἅμα μὲν... ἅμα δε από τη μια... από την άλλη

οὐδὲν (επίρρ.) καθόλου

τὸ πρῶτον επίρρ. προσδ. χρόνου

ἑμαυτῷ δοτ. προσωπική του κρίνοντος προσώπου

[21] ἐπαίρομαι παρακινούμαι, διεγείρομαι, περηφανεύομαι

ερμηνευτικά σχόλια

[20] νεώτερος ὢν ἐπεχείρησα λέγειν ἐν τῷ δήμῳ σύμφωνα με το νόμο του Σόλωνα δικαίωμα αγόρευσης στην Εκκλησία είχαν μόνον οι Αθηναίοι πολίτες άνω των πενήντα ετών και οι μεγαλύτεροι αγόρευαν πρώτοι. Το προνόμιο αυτό της ηλικίας προ πολλού είχε καταργηθεί και όλοι οι πολίτες από είκοσι χρόνων και άνω μπορούσαν να μιλήσουν. Γενικά πάντως οι νέοι απέφευγαν για λόγους ευγενείας να λάβουν πρώτοι τον λόγο.

ἤναγκάσθην ὑπὲρ τῶν ἑμαυτοῦ πραγμάτων δημηγορῆσαι προφανώς εδημηγόρησε για να διασώσει την πατρική περιουσία από τον κίνδυνο της δήμευσης (βλ. §10 «διὰ τὰς συμφορὰς τὰς τοῦ πατρὸς»).

ἑμαυτῷ δοκῶ φιλοτιμότερον διατεθῆναι τοῦ δέοντος ευγενής έκφραση ειλικρίνειας του Μαντιθέου.

ἄμα μὲν τῶν προγόνων ἐνθυμούμενος... πράττοντες η προγονική παράδοση ενασχόλησης με τα κοινά που έπρεπε να συνεχιστεί αποτελεί τον πρώτο λόγο της υπέρμετρης φιλοδοξίας του Μαντιθέου.

[21] ἄμα δὲ ὑμᾶς ὀρῶν... νομίζοντας εἶναι η άποψη της πολιτείας ότι μόνον οι ασχολούμενοι με τα κοινά θεωρούνται άξιοι πολίτες κέντρισε περισσότερο τη φιλοδοξία του.

ὥστε ὀρῶν ὑμᾶς... τίς οὐκ ἂν ἐπαρθεῖη πράττειν καὶ λέγειν ὑπὲρ τῆς πόλεως; ο ρήτορας εγκωμιάζει τους Βουλευτές, οι οποίοι ως εκφραστές του πνεύματος της πολιτείας, υπηρέτες και προστάτες του κοινού

συμφέροντος, με την ανάλογη στάση τους παρακινούν τον κάθε πολίτη να ασχοληθεί με τα ζητήματα της πόλεως.

ἔτι δὲ τί ἂν τοῖς τοιοῦτοις ἄχθοισθε; οὐ γὰρ ἕτεροι.. ἄλλ' ὑμεῖς ο Μαντίθεος τελειώνει την απολογία του υποβάλλοντας στους βουλευτές μια ρητορική ερώτηση που ισοδυναμεί με έντονη ἄρνηση, την οποία και αιτιολογεί. Τους λέει ότι δεν υπάρχει λόγος να δυσανασχετούν με τέτοιους πολίτες, τους οποίους οι ίδιοι παρακίνησαν με τη στάση τους να ασχοληθούν με τα κοινά. Διότι αυτοί τους κρίνουν με τη δοκιμασία και όχι άλλοι.

Ασκήσεις

- 1) Πού οφείλεται η επιθυμία του Μαντιθέου να ασχοληθεί με την πολιτική; Ισχύουν σήμερα για τους νέους οι ίδιοι λόγοι;
- 2) Ο Μαντίθεος στον επίλογο επαινεί τους Βουλευτές και τον θεσμό της δοκιμασίας. Σε τι συνίσταται ο έπαινος και πού αποσκοπεί;
- 3) ἄχθομένων: α) να χαρακτηρισθεί συντακτικά η μετοχή και να αναλυθεί· β) Η μετοχή είναι συνημμένη ή απόλυτη; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.
- 4) Να υπογραμμίσετε τη σωστή απάντηση αιτιολογώντας την επιλογή σας. Η πρόταση ὅτι νεώτερος ὢν ἐπεχείρησα λέγειν ἐν τῷ δήμῳ εἶναι:
 - α. Ειδική
 - β. Αιτιολογική
 - γ. Πλάγια ερωτηματική
 - δ. Αναφορική

5) ήσθόμην, έπαρθείη: α) να αντικατασταθούν χρονικά και β) να αντικατασταθούν εγκλιτικά στο β' ενικό και γ' πληθυντικό.

Ασκήσεις γενικής θεώρησης

1) Η απολογία του Μαντιθέου χωρίζεται σε δύο μέρη. Ποιο είναι το θέμα του κάθε μέρους και ποιο, κατά τη γνώμη σας, είναι το σπουδαιότερο; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.

2) Το σημαντικότερο γνώρισμα της τέχνης του Λυσία στον συγκεκριμένο λόγο είναι η ηθοποιία. Πώς ζωγραφίζει ο επιδέξιος λογογράφος τον πελάτη του;

3) Ποιος ο ρόλος της δοκιμασίας των αρχόντων στη διασφάλιση της δημοκρατίας;

4) Εάν ήσαστε Βουλευτής-κριτής, θα επικυρώνατε ή όχι την εκλογή του Μαντιθέου στο βουλευτικό αξίωμα; Να αιτιολογήσετε την απόφασή σας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 1ου ΤΟΜΟΥ

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Α'. Η φυσική Ρητορεία.....σελ. 7
Β'. Η γέννηση της συστηματικής Ρητορείας ...σελ. 9
Γ'. Ρητορεία και Σοφιστικήσελ. 11
Δ'. Οι Αττικοί ρήτορες και η Ελληνιστική και Χριστιανική συνέχειασελ. 13
Ε'. Τα είδη του Αττικού ρητορικού λόγου.....σελ. 16
ΣΤ'. Τα μέρη του ρητορικού λόγου.....σελ. 22
Ζ'. Τα προσόντα του ρήτορα.....σελ. 25
Η'. Η διδασκαλία της Ρητορικής.....σελ. 27
Θ'. Σημασία και τρόπος μελέτης των ρητορικών κειμένων σήμερα.....σελ . 30

ΛΥΣΙΟΥ ΛΟΓΟΙ

Οι λογογράφοι και το έργο τους.....σελ. 37
Ο βίος του Λυσία.....σελ. 38
Το έργο του Λυσία - αξία του έργου του.....σελ 41
Α' . Κατά Φίλωνος Δοκιμασίας
Εισαγωγή.....σελ. 45
Κείμενο - Σχόλια – Ασκήσεις.....σελ. 52
Β' Λυσίου Υπέρ Μαντιθέου
Εισαγωγή.....σελ. 113
Κείμενο - Σχόλια – Ασκήσεις.....σελ. 118

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτι-κών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.